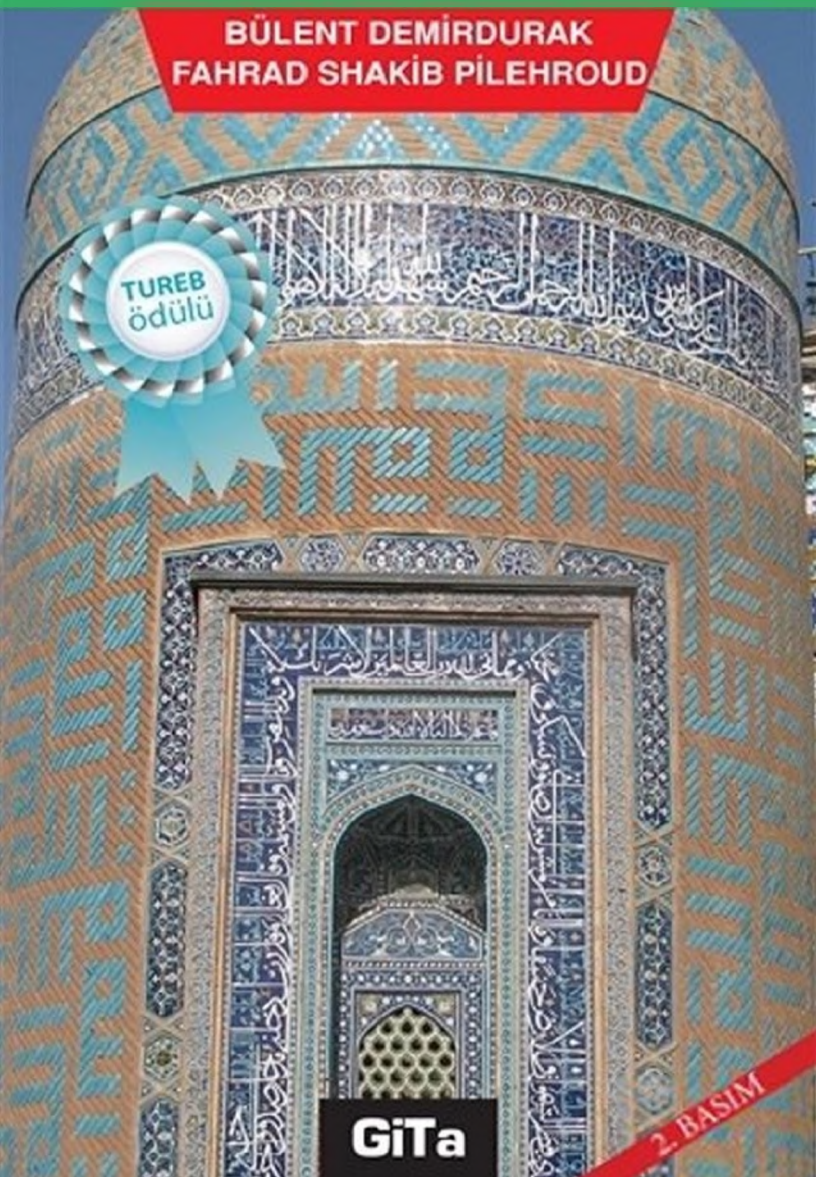
Yuvarlak Dünyanın Köşeleri

İRAN

BÜLENT DEMİRDURAK
FAHRAD SHAKİB PİLEHROUD

GiTa

2. BASIM

İRAN

YUVARLAK DÜNYANIN KÖŞELERİ DİZİSİ - 7

Tasarım: Levent Dönmez
Fotoğraflar: Bülent Demirdurak, Selçuk Akbulut, Selma Ergül
Düzelti: Selva Suman
Art Direktör: Aksel Köseoğlu
Editör: Aksel Köseoğlu
Genel Koordinatör: Mine Sarıkaya
1.Basım 2014
2. Basım 2015

GiTa Yayınları

ISBN: 978-975-8915-69-9
Bu kitabın tüm hakları
BOY-SAN İnşaat Taahhüt ve Turizm Sanayi Yayım ve
Ticaret Ltd. Şti.'ne aittir.

Dolapdere Caddesi, Yunusbey Sok. No: 28/A
34373 Pangaltı-İstanbul
Tel: (0212) 219 09 58 Faks: (0212) 225 94 39
gita@boysantr.com
www.gitayayinlari.com - www.gitakitap.com
demirdurak@gmail.com

Bu kitap İstanbul'da dizilmiş,
Ömür Matbaası'nda basılmış ve ciltlenmiştir.
Kasım, 2015

BÜLENT DEMİRDURAK
FARHAD SHAKİB PİLEHROUD

İRAN

GiTa
yayınları

Bülent Demirdurak'ın
GiTa Yayınları'ndaki kitapları:

Yuvarlak Dünyanın Dört Köşesi
Yuvarlak Dünyanın Beş Köşesi
Yuvarlak Dünyanın Altı Köşesi
Yuvarlak Dünyanın Yedi Köşesi
Yuvarlak Dünyanın Köşeleri 1: Hindistan
Yuvarlak Dünyanın Köşeleri 2: Fransa / Paris
Yuvarlak Dünyanın Köşeleri 3: Meksika
Yuvarlak Dünyanın Köşeleri 4: Peru
Yuvarlak Dünyanın Köşeleri 5: Portekiz
Yuvarlak Dünyanın Köşeleri 6: Şili
Yuvarlak Dünyanın Köşeleri 7: İran
Yuvarlak Dünyanın Köşeleri 8: Tunus
Yuvarlak Dünyanın Köşeleri 9: Mısır
Yuvarlak Dünyanın Köşeleri 10: Orta Avrupa
Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Avusturya, Macaristan
Yuvarlak Dünyanın Köşeleri 11: Japonya
Yuvarlak Dünyanın Köşeleri 12: Küba
Yuvarlak Dünyanın Köşeleri 13: İspanya

Türkiye Hakkında Çok Şey
La Turquie
Çanakkale 1915

Bülent Demirdurak'ın
GiTa Yayınları'ndan çıkacak kitapları:

Yuvarlak Dünyanın Köşeleri 14: Tayland, Kamboçya, Laos

Bülent Demirdurak

İstanbul'da doğdu. 42 yıldır gezmeyi sevenleri Türkiye'nin ve dünyanın dört köşesinde gezdirmeyi sürdürüyor. Bülent Demirdurak, bu kitabında da çok sevgili dostu Farhad'la birlikte sizleri İran'a götürecek.
demirdurak@gmail.com

Farhad Shakib Pilehroud

Tahran'da doğdu. Anne ve baba tarafından Ardebil şehrinden olup Azeri asıllıdır. 28 yıldır turizmin içindedir. Türkçe, Fransızca ve İtalyanca dillerinde rehberlik ve uzman tur operatörlüğü yapmayı sürdürüyor. Türkçe'yi İran'da, Fransızca'yı Nantes'da, İtalyanca'yı Perugia'da öğrendi. Evli ve dört çocuk babasıdır. Ülkesini tanıtan bu rehber kitabı, Türkçe olarak hazırlamış olmaktan mutluluk duymaktadır. Kardeş Türkiye'den İran'a gelecek misafirlerini ağırlamaktan çok mutlu olacaktır.
fshpilehroud@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

İRAN GENEL BİLGİLER ... 8
ESFEHAN ... 85
Gezilecek Yerler ... 86
33 Gözlü Köprü Siesopol (Si-O-Seh Pol) ... 86
(Pol-E) Khadjou Köprüsü ... 88
Jameh Mosque-Cuma Camii ... 88
40 Sütunlu Saray Chehelsotoon (Kach-e Tchehel Sotoun) ... 91
Naqsh-e Jahan Meydanı ... 95
İmam Camii (Masdjed-e Emam) ... 96
Şeyh Lotfollah Camii (Masdjed-e Cheikh Lotfollah) ... 97
Ali Qapou Saray ... 99
Kapalıçarşı ... 100
ESFAHAN'DAN YAZD'A ... 101
Yazd ... 103
Abarkooh ... 110
FİRDEVSİ - FERDOUSİ ... 145
Simurg ... 150
Haroonieh ... 151
Nayshaboor Ömer Hayyam Türbesi ... 152
Feriddudin Attar Mezarı ... 154
HAMEDAN-KIRMANSAH-AHVAZ ... 53
Ahvaz ... 55
Nasıl Gidilir? ... 55
Gezilecek Yerler ... 55
Tage Bostan (Taqe Bostan) ... 55
Bisotun ... 56
Çoge Zanbil (Tchogha Zanbil) Zigurati ... 58
Susa ... 59
Suyun Yoktan Varolduğu Şehir: Shushtar ... 60
Hamedan (Hamadan) ... 53
Kirmanşah ... 54
İRAN MÜTFAĞI ... 160
İRAN'DA BAYRAMLAR VE TATİLLER ... 164
KASHAN ... 75
Kum (Qom) ... 78

Abyaneh ... 80
Dünyanın Harikaları ... 81
Ata Sporu ... 84
MASHAD ... 141
Nasıl Gidilir? ... 141
Gezilecek Yerler ... 141
Harem-i Şerif Türbe ... 141
Nadir Şah Türbesi ... 143
Tus (Tous) ... 144
MASHAD'DAN ALAMUT KALESİ'NE ... 33
Ghoochan (Qucha) Bojnurd-Gurkan-Sarı ... 33
Alamut Kalesi ... 34
Haşhaşiler ... 35
Bandar Anzali ... 38
Erdebil (Ardebil) ... 39
MASHAD'DAN YAZD'A ... 155
Tabas ... 155

Kerman 156
Rayen ve Bam Kaleleri 157
Gılgamış Destanı 158
Mahan 159
ÖMER HAYYAM 24
SAFEVİLER 26
ŞİRAZ (SHİRAZ) 111
Nasıl Gidilir? 111
Gezilecek Yerler 111
Yakın Çevre 112
Işık Kralı (Shah-e Cheragh) 112
Aşura Günü 113
Arge Karim Khan's Citadel 114
Kapalıçarşı 115
Sadi Türbesi 116
Zinat-El Molk Evi 116
Hafız Türbesi 117
Şiraz Bağları ve Üzümleri 120
Bişapur (Bishapour) 122
Pasargadae 124
Nakş-ı Rüstem (Naqsh-e Rostam) 127
Persopolis 130
TAHRAN 62
Gezilecek Yerler 63
Azadi Meydanı (Özgürlük Meydanı) 64
Metro 64
Arkeoloji Müzesi 65
Ferdosi Meydanı ve Caddesi 65
Cam Müzesi 68
Mücevher Müzesi 68
Halı Müzesi 69
Golestan Sarayı 70
Kapalıçarşı-Mescidi İmam 71
Sadabad Sarayları 72
TEBRİZ (TABRİZ) 42
Gezilecek Yerler 42
Nasıl Gidilir? 43
Yakın Çevre 43
Azerbaycan Arkeoloji Müzesi 43
Tebriz Kalesi (Arg-e Tabriz) 43
Gök Mescit (Mescid-i Kabud) 44
Kapalı Çarşı 44
Magbara-ol-Shoara (Şairler Mezarlığı) 45
Ulu Cami 45
El Gholi 46
Kendovan 46
Saint Stepanus Manastırı 48
Saint Thaddeus Manastırı (Kara Kilise) 49
Soltaniyeh 49
Takht-e Soleyman 50
UNESCO NE YAPIYOR? 22
İran Unesco Dünya Kültür Mirası 23
YOLCULUK BAŞLARKEN 32

İRAN GENEL BİLGİLER

RESMİ ADI

İran İslam Cumhuriyeti - Jomhuri-ye Eslāmi-ye Irān

İran ismi, Sanskritçe Aryan sözcüğünden gelir. M.Ö. 6. yüzyıldan 1935 yılına kadar Pers İmparatorluğu, Acemistan gibi isimleri duyulurken, Kaçarlar (Gajarlar) döneminde, İran olarak anılmaya başlanmış. 1979 İslam Devrimi'nden sonra da ülkenin resmi adı İran İslam Cumhuriyeti olmuş.

copyright GiTa Yayınları

SLOGAN

Bağımsızlık, Özgürlük, İslam Cumhuriyeti

ULUSAL MARŞ

Mehr-e Xāvarān (Doğu Güneşi)

1990 yılında kabul edilen İran'ın milli marşı çoğunlukla ülkenin özgürlük ve egemenlik için mücadele eden insanların başarılarını yüceltiyor.

BAYRAK

Bayrağındaki beyaz renk barışı, yeşil dini inancı, kırmızı şehitleri, beyaz rengin ortasındaki işaret ise Allah'ı simgeler. Kırmızı ve yeşil renklerin kenarında boydan boya Allah-u Ekber yazılıdır.

KONUM

Güneybatı Asya'da yer alan İran İslam Cumhuriyeti, güneyde Fars ve Umman körfezleri, kuzeyde ise Hazar Denizi ile çevrilidir. Türkmenistan, Azerbaycan, Ermenistan, Rusya, Kazakistan, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Kuveyt, Irak, Pakistan, Afganistan ve Türkiye gibi komşularıyla 6.031 kara ve 2.700 kilometre deniz sınırı vardır.

YÜZÖLÇÜM

1.648.200 kilometrekare yüzölçümüyle dünyanın 18. büyük ülkesidir.

İKLİM

İran'ın iklimi çoğunlukla kurak, yarı kurak ve Hazar Denizi kıyılarında da subtropikal olarak sınıflandırılabilir. Ülkenin kuzey taraflarında kış aylarında sıcaklık donma noktasının altına iner. Yaz aylarında sıcaklık 30 derece civarındadır. Düzlüğün doğu taraflarında 680 milimetre olan yıllık yağış miktarı, batıda 1700 milimetreyi geçer. Zagros havzasında yaz aylarında düşük sıcaklıklar ve kış aylarında da yoğun kar

görülen kış mevsimleri yaşanır. Doğu ve orta bölgeler ise 200 milimetrelik yağış ortalamalarıyla kurak ve çöl iklimi özellikleri gösterirler. Bu bölgelerde yaz ayı ortalama sıcaklığı 38 dereceyi geçer. Güney İran, Fars Körfezi ve Umman Denizi kıyılarındaki ovaların iklimi ise yaz aylarında nemli ve sıcaktır. Bu bölgelerde yıllık yağış ortalaması 350 milimetreye kadar çıkabilir.

İran faunasında ayı, çita, yaban koyunu ve keçisi, kurt, çakal, panter, vaşak, tilki, yaban domuzu ve eşek görülür. Evcil hayvan olarak koyun, keçi, sığır, at, manda, eşek ve deve vardır. Sülün, keklik, leylek ve şahin görülebilen kuş türleridir.

NÜFUS

77.000.000 (2013 yılı). Nüfusun % 51'i erkek, % 49'u kadındır. Nüfus artış hızı % 2,3'tür. Nüfusun yaklaşık % 70'i 30 yaşın altındadır. Nüfus planlaması yapıyorlar. Genç ailelerde ortalama çocuk sayısı iki ve doktor izniyle hastanelerde kürtaj yapılabiliyor.

ETNİK DAĞILIM

İran nüfusunun yaklaşık % 60'ını Farslar oluşturur. Farsların nüfus artış hızı yüksek değildir. Aile başına çocuk ortalaması ikiyi nadiren geçer. Evlenme yaşları 30 - 35 arasındadır. Farslar,

ülke yönetimine de egemendirler. Farslar, Tahran, Kum, Esfahan, Şiraz'da yoğundur.

İran Türklerinin en kalabalık grubunu Azeriler oluşturur. Doğu ve Batı Azerbaycan, Erdebil, Kazvin ve Zencan eyaletlerinde nüfusun yaklaşık % 90'ı Azeridir. Evlenme yaşları 20 – 25, ortalama çocuk sayıları 3 – 4'tür. Burada Azeri Türklerinin milliyetçi duyguları hoş karşılanmamaktadır. İran'da ayrıca 2.000.000 kadar Türkmen, 1.000.000 Afşar, Halaç, Hamse, Boyarahmet, Karagözlü, Agariçe Türkleri ve Kaşgai yaşamaktadır. Kürtler, yaklaşık 4.500.000 kişilik nüfuslarıyla İran nüfusunun % 8'ini oluştururlar. Ayrıca Araplar 3.000.000, Beluciler 2.000.000, Ermeniler 200.000 kişi civarındadır. Diğer Hıristiyan cemaatler olarak da Protestan, Katolik, Keldani, Ortodoks, Adventist, Nasturi ve Anglikanlar sayılabilir. Yahudilerin 35.000, Süryanilerin 20.000, Zerdüştlerin 100.000 oldukları söyleniyor. Ayrıca az sayıda Manikeist, Asur, İsmaili, Yezidi, Marduki, Monofizist, Gnostik gibi etnik ve dini azınlık vardır.

BAŞKENT

Tahran (13.000.000)

ÖNEMLİ ŞEHİRLER

Mashad (1.800.000), Esfahan (1.500.000), Şiraz (Shiraz) (1.250.000), Tebriz (Tabriz) (1.100.000), Urumiye (Orumiyeh), Kerman, Yazd, Rasht, Kum (Qom) ve Hamedan (Hamadan)

İran, dünyanın en yüksek şehirleşme oranlarından birine sahiptir. 1950 ile 2002 yılları arasında ülkenin şehirlerindeki nüfusun oranı % 27'den % 60'a çıkmıştır. Bu oranın 2030 yılında % 80'e varacağı hesaplanmaktadır.

RESMİ DİL

Resmi dili Farsçadır. Nüfusun yaklaşık yarısının Türkçe konuşabildiği söylenir (Azeri Türk lehçesi). Okullarda Farsçanın yanı sıra her etnik grubun dili (Lurca, Kürtçe, Azeri Türkçesi, Beluçca, Arapça) ikinci lisan olarak öğretiliyor.

YÖNETİM

İran İslam Cumhuriyeti'nin politik yapısı, 1979'da hazırlanmış olan İran Anayasası'na dayanır. Şah zamanındaki Teokratik Monarşi, halk tarafından % 98,2 oranında kabul oyu alarak İslam Cumhuriyeti'ne dönmüştür. İran'da yürütmenin başında 4 yılda bir halk tarafından seçilen ve 20 bakanını kendisi seçen Cumhurbaşkanı vardır. Üyelerinin halkın seçtiği Yasama Meclisi'nde 290 üye bulunur.

Yine Rehberlik Meclisi'ni halk seçer. Rehberlik Başkanı, Rehberlik Meclisi tarafından seçilir. Yargı, Rehberlik Makamı'na bağlıdır. Yargı'nın başkanını da 5 yıllığına Rehberlik Başkanı seçer.

Rehberlik Meclisi, bizim Anayasa Mahkemesi'ne benzer. Yasaların, Anayasa'ya uygunluğunu denetler. Uzgörürler Meclisi, Denetim Şurası ve Düzenin Yararını Teşhis Kurulu gibi geniş yetkili kurullar da halk tarafından seçilir. Bu kurullara seçilebilmek için tabii ki ön şart rejime bağlı ve sadık olmaktır.

İran siyasal sisteminde en yüksek devlet makamı İran dini liderliğidir.

İran, valilerle yönetilen 32 bölgeye, bölgeler Ostan denilen illere, iller de Şehristan, Bakşi ve Dehestan denilen alt yönetim birimlerine ayrılmıştır. Tahran, Kum, Kazvin, Gilan, Erdebil, Zencan (Zanjan), Doğu ve Batı Azerbaycan, Kürdistan, Hamedan (Hamadan), Kirmanşah (Kermanshah), Yazd, Esfahan, Mazenderan, Kuzey, Güney Horasan, Hürmüzgân ve Adalar bu eyaletlerden bazılarıdır.

SOSYAL YAŞAM

İran halkı eğlenceyi seviyor. Restoranlarda müzisyenler veya küçük orkestralar eşliğinde gayet güzel eğleniyorlar. Ancak kapalı toplum yapısının insanları ev eğlencelerine yönelttiği de bir başka gerçektir. Komşular, şikâyet etmediği sürece bu eğlencelerde pek limit tanımazlarmış. Tatil günleri Perşembe akşamları başlayıp, Cumartesi sabahı bittiği için futbol maçları da Perşembe akşamları oynanıyor.

İran'da hemen her şehir çıkışında büyük kazanlarda satılan sıcak su bulunur. Bu sıcak suyu termosa koyup gün boyunca taze çay içerler. Ayrıca arabalarına bir de büyük buzluk koymayı unutmazlar.

ULUSAL ÇİÇEK

Kırmızı Gül
Hint Lotusu

ULUSAL HAYVAN

Asya Aslanı
Asya Çitası

PARA BİRİMİ

İran'ın resmi parası Riyal'dir ama İranlıların Tümen deme alışkanlıkları değişmemiştir. Riyallerde tümene göre altı sıfır fazladır. Ancak İranlılar sıfırları atıp tümen olarak konuşurlar.

İran'da para değiştirmek için bankalara veya sarraf dedikleri yetkili ofislere gitmek gerekiyor. Tümen veya riyal kullanıyorlar. Sokakta da yalnızca İran parası geçiyor. Para değiştiren sarraflarda çay ve su ikramı unutulmaz.

ZAMAN DİLİMİ

Yaz saati: + 4.30 UTC / GMT
Kış saati: + 3.30 UTC / GMT
(Türkiye'den bir buçuk saat öndedir)

İNTERNET

.ir

TEL KODU

+98

DİN

İran'ın resmi dini İslam ve resmi mezhebi Şiilik veya Caferiliktir. Nüfusun % 90'ı Şii Müslüman, % 8'i Sünni Müslüman ve % 2'si de Zerdüşt, Sabi, Hindu, Yezidi, Yahudi ve Hıristiyan'dır. Ülkenin resmi mezhebi olan Şiilik ve 12 İmam inancı, daha ziyade orta ve kuzey bölgelerinde hâkimdir. Görüldüğü gibi nüfusu etnik ve dini çeşitlilik olarak çok renklidir. Hıristiyan, Yahudi ve Zerdüştlerin İslam Şura Meclisi'nde temsilcileri vardır.

EĞİTİM

Genel okuryazar oranı % 80, 6-29 yaşları arasında % 92,8'e çıkan oran kırsal kesimde % 20'lere kadar düşer.

ÖNEMLİ

İran, Birleşmiş Milletler, Bağlantısızlar Hareketi, İslam Konferansı Örgütü ve Opec kurucu üyesidir.

İranlı kimliği, biraz Müslüman, biraz Pers ve biraz Batılı'dır. İnsanların birbirlerine nasıl davranmaları gerektiği

yazısız kurallarla belirlenmiştir. Çok konuksever bir millet olan İranlılar, misafirlerine oturacak yerin en rahatını sunar, meyvenin en tatlı bölümünü ikram eder.

Asgari ücret ayda 350 Usd'ye denk geliyor. Ancak söylenene göre bu paraya çalışan pek kimse yok. Örneğin inşaat sektöründe çalışan Afgan işçiler günde 15 Usd ve yeme, içme, yatma karşılığında çalışıyorlarmış. Ancak fazla dilenci de görmedim.

TRAFİK

Sağdan. İran'da trafik berbattır. Çünkü bence trafik kurallarından pek haberleri yok. Hızlı gitmeyi, fren yapmamayı marifet sanıyorlar, yaya geçitlerinde durmayı bilmiyorlar. Trafik polisleri ise radarlar dışında toplu taşımacılık yapan araçlara takometre ve çalışma saati kontrolleri ile göz açtırmıyorlar. Her kamyon, otobüs ve taksi polis noktalarında evraklarını polise ibraz etmek zorundadır. Kurallara uymayanların çalışma karneleri 40 gün iptal edilebiliyor. Tahran gibi şehir merkezlerine izni olmayanların hafta içinde girebilmeleri çok sıkı denetimlere koşullara bağlanmış. Büyük şehirlerin ana bulvarları çok geniş tutulmuş. Ama trafik yine de dünyanın en kötü trafiklerinden biridir.

RESTORANLAR

İran'da restoranların neredeyse tamamı bodrum katlarındadır. Birkaç esnaf lokantasının haricinde bütün geziler boyunca hep öyle oldu. Bazı restoranlarda ayakkabıları çıkarıp kerevette oturup bağdaş kurarak yemek yedik. İran Mutfağı, damak tadı olarak bizim mutfaktan çok farklı değildir. Birçok yemek benzerlik gösteriyor. Bazı yemekler de biraz farklı olarak pişiriliyor.

İran'da restoranlarda sadece alkolsüz bira bulabiliyorsunuz. Alkollü içki satışı ise yok ama, alkol sevenlerin de olduğu bir başka gerçektir. Ermenilerin kendi gereksinimleri için içki üretmelerine izin verilmiş.

OTELLER

İran'da turizm henüz başlangıç dönemindedir. Devletin gelirlerinde turizmin % 1,8 gibi küçük bir yüzde tutması da zaten durumu çok iyi anlatıyor. Ancak ben hiçbir zaman herhangi bir ülkenin ne pahasına olursa olsun turizm gelirlerini artırmasından yana bir kişi olmadığımdan, plânlı bir hızla büyümenin ve insan dokusunu zedelememeye dikkat etmenin daha doğru olduğunu düşünüyorum. Hızlandırılmış turizm hareketlerinin ülkelerden aldığının verdiğinden daha çok olduğunu da maalesef yıllardır gözlemliyorum.

İran'da yabancı otel zincirleri yoktur. Ancak son yıllarda kendi içlerinde birleşerek ülkesel zincirler oluşturmaya başladılar. Hemen her konuda olduğu gibi otelcilikte de yerli yatırımcı ve yerli iş gücü öne çıkıyor. Ben yakın gelecekte en azından bilgi ve beyin transferine başlayacaklarını düşünüyorum. Çünkü un, yumurta, şeker var da, şimdilik helvayı tam kıvamına getiremiyorlar. İran, turizmde tarihi eserleri, coğrafi zenginliği, felsefesi ve insan dokusuyla hak ettiği noktaya ulaştığı anda bugünkü otel yatırımlarının yetersiz kalacağı da kesindir.

Otellerde plastik terlikler, yalnız İran kanalları yayınlayan televizyonlar ve gürültülü duvar saatleri standart dekordur. Ayrıca sabun, diş macunu, diş fırçası, kalem, içinde kâğıt olmayan otel dosyası, ayakkabı çekeceği, daha önce kullanılmış ayakkabı boyası, masanın çekmecesinde de seccade ve "Mohr" dedikleri dua taşı da bulunur. İran'da namaz sırasında secdeye vardıklarında başlarını sıkıştırılmış topraktan yapılmış dua taşlarına değdirdikleri için odalarda bu detay unutulmaz. Bu kahverengi taşlar pahalı değildir ve hemen her yerde satılır. Tuvaletlerde taret musluğu yerine hortum vardır. Ancak en önemli nokta toplu iğneden çarşafa her şey İran malıdır. Tabas'ta konakladığım gece turizm hayatımın en unutulmaz otellerinden birindeydim. Mevsim dışı olduğu için otel neredeyse terk edilmişti. Haftalardır temizlenmemiş olan odanın ortasındaki halıya ise ayakkabı çıkarılmadan basılmıyordu.

Otel resepsiyonları ise başka bir âlemdir. Kontuarın üzerindeki anahtarlara göre odaları dağıtırlar. Eğer anahtar resepsiyonda kaldıysa, odaya dolu bile olsa yeni bir müşteri yollanabilir. Kimi boş odaların anahtarlarının nerede olduğu ise aranmadan bilinmez.

Tahran'da, Isfahan'da, Şiraz'da lüks otel yatırımları, Mashad'da apart otel ve Yazd'da butik otel sayısı son senelerde fazlalaşmaya başladı. Kirmanşah, Ahvaz, Hamedan, Tabas gibi şehirler için ise daha bir süre beklemek gerekecek.

İran otellerinin sabah kahvaltılarında barbunya veya mercimek yemeği, kaymak, tereyağı, peynir, yağ, bal, zeytin, domates, salatalık, helva, yumurta, çay, çilek, gül ve havuç reçeli vardır. Beyaz peynirin lezzeti tam bizim ağız tadımıza göredir. İran balı enfestir. Ama eski günlerde devlet adamları, çok tatlı olduğu ve içine konulabilecek zehir tadını sakladığı için bal yemekten kaçınırlarmış. Çay kocaman botlarda ve sıcak suya süzülen poşetlerden yapılır. Çok lezzetli semaver çayını ise, tüm seyahatlerim boyunca birkaç yerde bulabildim. Kahve içmek isteyenin sıcak su sorunu ise pek hızlı çözülmüyor. Çünkü kahvaltıda neskafe içmek İranlılar için sıradan bir şey değil ve de sık rastlanmıyor. Ancak sıcak süt her kahvaltı büfesinde bulunabiliyor.

Ekmek bizim lavaş benzeri yufka ekmeğidir ve çok lezzetlidir. Ayrıca bazı bölgelere has ekmekler de bulunur. Örneğin kuzeyde bulunan Berberi ekmeği bizim pideye benzer ve tadı harikadır. Servis ise artık ne kadar oluyorsa, idare edin, hayatı zorlaştırmayın. Unutmayın ki burada turizm, henüz yolun başındadır. Ayrıca turizmin gelişmesi için pek fazla da dış desteğe gereksinimleri yok.

İran'a düşündüğümden daha sık geri döndüm. Otelcilik iç turizm hareketinde de yüksek doluluk sağladığı için yeni oteller inşa ediliyor. Ancak çok yeni otellerde bile gereksiz debdebe ve

anlamsız pahalı malzeme kullanımından vazgeçmiyorlar. Servis ve hizmet derseniz, o pek hızlı gelişme göstermiyor. Ancak hemen her şehirde iyi otel sayısı her geçen gün artıyor.

İRAN KEDİSİ

İran'da sokaklarda çok kedi yoktur ama İranlılar kedileri severler. Dünyada en çok tercih edilen ev kedilerinden biri de İran Kedisi'dir (Persian). İran Kedisi'nin yüzü geniş, kafası yuvarlak, burnu basık, gözleri iri, kulakları küçük, bedeni ise alçak ve güçlüdür.

Dört ayağı kısa ve kalındır. Sırtı muntazam, iri patileri yuvarlak ve sıkıdır. Uzun, sık ve canlı tüyleri kabarıktır. Patilerinin altında ve kulak içlerinde tüyler vardır. Kedinin her gün fırçalanması gerekir. Aksi takdirde sindirim sorunları yaşayabilir.

İran kedilerinin tüylü Ankara kedilerinin soyundan geldiği söylenir. Sakin, tembel ve kucak meraklısı kedilerdir. En pahalı kediler arasındadır.

PETROL VE DIŞSATIM

Dünyanın en kaliteli petrollerinden biri İran'da çıkarılıyor. İran'da petrol, 1973 yılında çıkarılan yasayla millileştirilmiş. İran, 135 milyar varil olarak hesaplanan rezervleriyle Suudi Arabistan'dan sonra dünyada ikinci sıradadır. Kara petrol yatakları güneydeki Kuzistan ve Boyar Ahmadi bölgelerinde, deniz yatakları ise Harg ve Sırri adaları çevresinde yoğunlaşmıştır. Petrol üretimi için bir diğer önemli merkez Susa civarındadır.

1979 devriminden bu yana günde 3,8 milyon varil ham petrol üreten İran, bu üretimin 1,4 milyon varil kadarını iç tüketimde kullanıp gerisini ihraç etmektedir. Ancak petrol alanlarında yenilenme ve modernizasyon zamanı gelmiştir. Keskin virajlı bir suyolu olan Hormoz veya Hürmüz Boğazı, İran'a kendi petrolünü doğrudan ihraç edebilme avantajı sağlar.

İran, doğal gaz rezervlerinde de dünyada Rusya'dan sonra ikinci sıradadır. İran'ın doğal gaz rezervlerinin 20,8 trilyon metreküp olduğu hesaplanmış. Ancak bu rezervler, büyük ölçüde geliştirilememiş sahalardadır. En büyük doğal gaz yatakları Horasan, Hormozgan, Fars, Buşehr ve Baktaran bölgelerindedir. İran, toplam enerji gereksiniminin % 44'ünü doğalgazdan karşılamaktadır. Güney Pars bölgesinde ise henüz değerlendirilemeyen en önemli rezervlerin bulunduğu bilinmektedir ve bu bölgelerde projeler yavaş yavaş hayata geçirilmektedir.

İran'da cng istasyonlarında araçlara doğal gaz satılıyor. Arabaya gaz alırken araçta yalnız şoförün kalmasına izin veriyorlar. Gazın fiyatını bugünlerde 10 misli arttırdılar. (2011 yılı) Çünkü benzine ve doğal gaza yapılan devlet desteğinin amacına ulaşmadığını ve sadece tüketimi arttırdığını anlamışlar. Eğer İran'ı arabayla gezmeye karar verirseniz ellerindeki portatif radarlarla hemen her köşeden bir polisin çıkabileceğini unutmayın.

İran'ın baraj konusundaki konumu da oldukça iddialıdır. 2010 yılı içinde 15 yeni baraj hizmete girmiştir. 47 barajın inşaatı son derece hızlı ilerliyor ve ayrıca 176 baraj inşaatı da proje aşamasındadır. 10 yıl içinde bütün su kaynaklarını % 100 olarak değerlendireceği hesaplanan İran, projelerinin toplamıyla da dünyada 3. sıradadır. 2000 yılında elektrik üretimi 120,1 milyar kilovat / saate çıkmıştır.

İran'ın tarımsal ürün dışsatımı 2,2 milyar dolar civarındadır. Halı, dışsatımı 1 milyar dolar olarak hesaplanmaktadır. İran, akik taşı zenginliğinde Yemen'den sonra dünya ikincisi, firuze yani türkuaz taşında da dünya birincisidir.

Hazar Gölü kıyısından havyar, kuruyemiş, taze çiçek, ipek, hurma dış satımı ve otomotiv başta olmak üzere İran'ın petrol dışındaki dışsatımı 21 milyar dolar civarındadır. Mandalina

kabuğu, çam fıstığı, badem, limon ve kızılcık kurusu gibi ürünleriyle öne çıkan kuruyemiş dükkânları göz alıcıdır. Dünyanın birinci safran üreticisi olan İran, ürününün büyük bölümünü de İspanya üzerinden dünya pazarlarına çıkarır.

Kendi uçağını, silâhını, arabasını yapan, tren yollarına, barajlara, tarihi eserlerine önem veren, sağlık ve eğitim sistemini tabana indiren, nükleer santralini kurmaya çalışan İran, ekonomik ve sosyal tablosuyla bağımsız bir ülkedir. İran Devleti'nin en önemli hedefi hür ve kendi gücüyle ayakta durabilen bir ülke yaratmaktır.

KISA TARİH

M.Ö. 3200-625 Hindu-İranlılar ve Ariler (Aryanlar) başta olmak üzere çok sayıda medeniyet bu tarih diliminde izlerini bırakmıştır. İran'ın ismi de M.Ö. 1500 dolaylarında göç etmiş Arilerden gelir.

M.Ö. 625 yılından itibaren Medler ve Persler, Akamenid (Achamenid) sülalesi döneminde, tarihin en büyük imparatorluklarından birini başlatırlar. Pers İmparatorluğu'nun sınırları İndus Nehri'nden Akdeniz'e, Sardes'a, Mısır'a ve hatta M.Ö. 480 yılında Atina'ya kadar ulaşır. 2. Kiros ve 1. Darius zamanlarında insan haklarına ve eşitliğe saygılı, köleliği yasaklayan, bütün dinlere hoşgörüyle yaklaşan bir devlet düzeni kurulur. Bu dönemde Sardes ve Şuşa arasında inşa edilen 2.000 kilometre uzunluğundaki "Kral Yolu", dünyanın ilk otoyolu sayılır.

M.Ö. 333 yılında Büyük İskender'in, 3. Darius'u yenmesinden sonra da Persepolis'in yakılmasıyla, Seleukoslar dönemi başlar. Bu dönemi Partların ve Romalıların egemenlik yılları takip eder.

M.S. 224-652 arasında başlayan Sasani Krallığı döneminde, Romalılara karşı sayısız zaferler kazanılır. (1. Ardeşir, 1. Shapur, 2. Shapur)

652-1501 Emeviler'le başlayan İslamiyet dönemi Abbasiler, Gazneliler, Selçuklular, Harzemşahlar, Cengiz Han ve Timur'la sürer.

1501 – 1921: Erken Modern Dönem.
1501 – 1736: Safeviler - Şah İsmail, Şah Abbas
1735 - 1750: Afşarlar - Nadir Şah
1750 – 1779: Zand Hanedanı - Kerim Han
1779 – 1921: Kaçar Hanedanı veya Gajar Hanedanı

1908 yılında petrolün bulunmasıyla yeni bir dönem başlar. Settar Han idaresinde Anayasa hazırlanır. 1921 yılında Şah Rıza Pahlavi'yle Geç Modern dönem ve 1925 yılında da Pahlavi Hanedanlığı başlar. 1978 yılındaki devrimin ardından, 1979 yılında Muhammed Rıza Pahlavi'nin de İran'dan kaçmasıyla yeni İran İslam Cumhuriyeti kurulacaktır.

Palani, Palancı (Semerci) demektir. Şah Rıza, Palani olan soyadını Pahlavi olarak değiştirmiş. Zaten İran'da Şah Rıza'nın hızlı yükselişini, göz önünde oluşuna, şansa, yakışıklılığına ve tabii ki İngilizlere bağlıyorlar. Baba oğul bu iki kişilik hanedan için İran'ın en nefret edilen ikilisidir demek ise pek yanlış olmaz.

UNESCO NE YAPIYOR?

UNESCO, yıllardır dünya üzerinde geleceğe taşımakla sorumlu olduğumuz noktaların tespit edilmesi ve korunması için çalışıyor. UNESCO'nun her geçen yıl daha da zenginleştirdiği temel kriterleri artık dünyanın geleceğe yönelik arkeolojik, sanatsal ve bilimsel hedefleri haline gelmeye başladı. Bir zamanlar açıklanmış kriterlerden birkaç tanesine, hatta bazen bir tanesine bile sahip olmak listeye girebilmek için yeterliyken artık her ülkeden yılda istenenleri yerine getirebilen yalnızca bir nokta listeye ekleniyor.

Türkiye'den 15 nokta Dünya Kültür Mirası listesine alınmışken, İran'da bu sayı 19'dur. Kültür mirasının ne önemi olduğu konusuna gelince, dünya medeniyetlerini tanımak için yollara düşen kültür turizmi meraklılarının en önemli referanslarının başında UNESCO'nun Miras Listesi olduğunu unutmamamız gerekiyor. Dilimizden "Kültür Turizmi" sözü hiç düşmediğine göre de bu tanımı doğru yapabilmemiz çok önem kazanıyor.

UNESCO DÜNYA KÜLTÜR MİRASI LİSTESİ KRİTERLERİ

1) Aday gösterilen noktanın yaratıcı insan dehasının ürünü olması.

2) Tarihin belirli bir dönemindeki mimari gelişmeyi ve sanatı göstermesi.

3) Kültürel geçmişin, yaşayan veya yitik bir medeniyetinin eşsiz veya özel tanıklığını içermesi.

4) İnsan yerleşimine, toprak veya deniz kullanımına ilişkin dayanıklı bir örnek olması

5) Üstün bir doğal mucize, istisnai bir doğal güzellik veya estetik içeren alanları kapsaması.

6)Dünya tarihinin geçirdiği değişim sürecinin önemli bir devresini temsil eden örnek olması.

7) Sürmekte olan ekolojik ve biyolojik değişimin örneği olması, ekosistem, kaynak, hayvan ve bitki topluluğunun örneği olması.

8) Biyolojik çeşitliliğin korunabilmesi için tehlike altındaki türler dâhil olmak üzere doğal örtüye sahip olması.

İRAN UNESCO DÜNYA KÜLTÜR MİRASI

- Nakş-ı cıhan meydanı – Meıdan Emam Esfahan: **1979**
- Persepolis tarihi şehri – Taht-ı Cemsıd: **1979**
- Çoga Zanbil ziguratı – Tchogha Zanbıl – susa: **1979**
- Taht-ı Süleyman tarihi şehri - Takht-e Soleyman: **2003**
- Bam kalesi ve çevresi – Bam: **2004**
- Pasargadae ören yeri – Pasargadae: **2004**
- Soltaniyeh türbesi – Soltanıyeh – zencan: **2005**
- Bisotun kabartmaları – Bısotun – Kirmanşah: **2006**
- Batı Azerbaycan'daki ermeni apostolik kiliseleri Saint Stepanos, Saint Thaddeus (kara kilise) ve Dzordzor Şapeli: **2008**
- Şuşter su sistemi – Shustar: **2009**
- Sheik Safı S'din türbesi – Ardebil: **2010**
- Tebriz Kapalıçarşı – Tebriz: **2010**
- Dokuz farklı noktadaki pers bahçeleri – Persian Garden: **2011**
- Günbedkavus tuğla kulesi – Gonbad Kavoos Golestan: **2012**
- Cuma Cami Esfehan – Masjed-e Jame of Esfehan: **2012**
- Golestan Sarayı – Tahran: **2013**
- Shahr-ı Sokhta Sistan Belucistan bronz çağı yerleşimi: **2014**
- Susa Tarihi şehri: **2015**
- Orta İran Maymand doğa yolları: **2015**

ÖMER HAYYAM

Yaşamın sırlarını bilseydin,
Ölümün sırlarını da çözerdinBugün aklın var,
bir şey bildiğin yok,
Yarın akılsız neyi bileceksin?
Ömer Hayyam

İran için çantanızı hazırlamaya başladıysanız içinde mutlaka birkaç Ömer Hayyam rubaisine yer ayırın. Hayatı bir şekilde yaşıyoruz da acaba, Ömer Hayyam kadar iyi anlayıp anlatabiliyor muyuz?

Büyük usta,
Biz gerçekten bir kukla sahnesindeyiz,
Kuklacı Felek usta, kuklalar da biz,
Oyuna çıkıyoruz birer, ikişer,
Bitti mi oyun, sandıktayız hepimiz.
Derken hayatı,
İç be, eninde sonunda nasıl olsa çömlekçinin eline düşeceksin.
Yazarken de, hayatın basitliğini dile getirir.

Gıyaseddin Eb'ul Feth Ömer İbni İbrahim'el Hayyam, Nişabur'da 18 Haziran 1048'de doğmuş ve 4 Aralık 1131'de ölmüş. Geçmişin önemli kişilerinin birçoğunun aksine Ömer Hayyam'ın doğduğu gün tam tamına bilinir. Çünkü Hayyam, takvim konusunda uzman olduğu için, araştırıp doğduğu günü tam olarak hesaplamıştır. Hayyam soyadını, çadırcı olan babasının mesleğinin Farsça karşılığından almıştı. Hayyam ile İbn-i Sina birlikte Doğu'nun yetiştirdiği en büyük bilim yıldızları olarak kabul edilirler. Hayyam, gökbilim, matematik, fizik, tıp ve felsefeyle ilgilenmiş, yaşadığı Sultan Melikşah döneminde Vezir Nizamülmülk

tarafından bilim heyetinin başına getirilmişti. Sıkıldıkça rubailerini yazdığı söylenir. İran ve Doğu Edebiyatı'nda Rubai türünün kurucusudur. Hayyam için, "Şiraz'ın şarapları olmasaydı, rubaileri yazamazdı" derler. Belki az, belki çok ama tam olarak kaç rubai yazdığı da bilinmez. Sadece 158 tane rubaisi bulunmuştur.

Dünyayı değişmem kızıl şaraba,
Ay da ondan sönük, çoban yıldızı da…

Hayyam, inandığı, bildiği gibi iddiasız ve kalender bir ömür sürmüştü. Ancak yaşadığı yıllarda düşünce ve aklı reddeden düzenlere, yobazlığa, savaşlara karşı çıkmış, insan aklına ışık tutmaya çalışmış ve o günden beri iktidara muhalif olanlara ilham kaynağı olmuştur.

Doyacak kadar aşın varsa,
Başını sokacak bir damın,
İnsanoğluna kulluk etmiyorsan,
Başkasının sırtında değilse geçimin,
Tamam, güneşli günler içindesin.

Bakın Hayyam için yaşam nedir?
Hem aklın mutluluk peşinde senin,
Hem söylerim, söylerim dinlemezsin;
Aldığın her nefesin kadrini bil
Ot değilsin ki kesildikçe bitesin.

Keşke bir gün erken doğsaydım da, onunla aynı gün doğmuş olabilseydim…

SAFEVİLER

Safevi Devleti, 1501-1736 yılları arasında bugünkü Azerbaycan, İran, Ermenistan, Irak, Afganistan, Türkmenistan ve Anadolu'nun doğu kesimlerinde varlığını sürdürmüş bir devlettir. Safeviler, tarihte Şii 12 İmamcılığım resmi mezhep olarak kabul eden ilk devlettir.

Kızılbaş ve Alevi olan Şah İsmail, on iki İmamcı Şiilik inancıyla örtüşemeyen dinine rağmen Şia'nın dinsel liderlerini ülkesine getirerek sadakatleri karşılığında para ve toprak verir. Safevilerden sonra, Kaçar hanedanı döneminde de Şii ulema güçlenir ve yönetimde söz sahibi olur. Devlet, feodal bir teokrasiyle yönetilmeye başlansa da, dini ve idari tüm yetkiler şahın elinde kalır.

Osmanlılarla süren savaşlar sırasında Orta Asya'dan Anadolu'ya doğru yol alan Türkmenler, İran topraklarından geçerken Alevilik inancını benimserler. Şah İsmail'in dini olarak hedeflediği Anadolu topraklarındaki halklar arasında da başta Zazalar olmak üzere, Alevi inancının yaygın olmasının nedenleri 16. yüzyıldaki bu politikanın eseridir.

Safevi Devleti'nin kuruluşuna Şamlı, Afşar, Kaçar, Tekeli, Humuslu, Dulkadir ve Varsak Türkmen boyları destek vermiştir. Osmanlı yönetiminde önemini yitiren Türkmenler, Safevilerde önemli görevlere getirilmeye başlayınca İran'a doğru göçler de hızlanmıştır. Safevi Hanedanı'mn kökeninde ayrıca Kürt, Rum ve Gürcü unsurlar da vardır. Safevilerin kurucusu Şah İsmail'dir. Şah İsmail, Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın torunu Elvend Mirza'yı yendikten sonra 1501 yılında Tebriz'de tahta çıkar. Şah İsmail, Azerbaycan'ın fethini tamamladıktan sonra ordusunun temelini Azeri Türklerinden kuracaktır. 1502 yılında resmen İran Şahı olan Şah İsmail, 1524 yılına kadar da tahtta kalacaktır. Şah İsmail'in kurduğu Şii Devleti ise, 235 yıl boyunca Orta Doğu'da çok önemli bir güç olacaktır.

Safevilerin kökeni, 13. yüzyılın sonunda Şah İsmail'in altıncı dereceden dedesi olan Seyh Safiyüddin İshak'ın Erdebil'de kurmuş olduğu tarikattan gelir. Şeyh Zahid-i Gilani'nin müridi olan Safiyüddin İshak, şeyhin kızıyla evlenerek tarikatın başına geçmiş ve şeyhinin ölümünden sonra da tarikat Safeviyye olarak anılmaya başlayacaktır. 15. yüzyılda Şeyh Cüneyt'in tarikat başkanlığı döneminde, Karakoyunluların koruması altında olan Safeviler büyük sayıda Azerbaycan ve Anadolu Türkünü Şiiliğe döndürmüştür. Bu Şii Türkler, genelde başlarına kırmızı sarık giydikleri için tarihte "Kızılbaş" olarak anılmışlardır.

1501 yılında Tebriz'i başkent ilan eden Şah İsmail (1. İsmail), İran içlerine doğru yayılmayı sürdürür. Bir yandan Osmanlı yayılmasına direnen Şah İsmail, diğer yandan da Akkoyunlu kalıntılarını yenerek Hamedan, Şiraz, Kirman, Necef, Kerbela, Bağdat ve Van'ı fetheder. Özbeklere karşı elde edilen zaferlerle Horasan ve Herat, Safevi topraklarına katılır. 1511 yılında Anadolu'da çıkan Şah Kulu isyanının ardından Yavuz Sultan Selim, Azerbaycan üzerine yürür. Osmanlı ve Safevi orduları, 1514 yılında Tebriz yakınlarındaki Çaldıran Ovası'nda karşılaşırlar. Osmanlı ordusunun ateşli silah gücü karşısında çok iyi savaşçı olmasına karşın Şah İsmail direnemez. Yavuz Sultan Selim de İran platosunda Safevi ordusunu izlemez. İmzalanacak barış antlaşmasından sonra Şah İsmail, Anadolu topraklarındaki niyetlerinden vazgeçerek tüm gücüyle Özbeklere yüklenecektir.

Kanuni Sultan Süleyman ve Şah 1. Tahmasb (1524-1576) dönemlerinde savaşlar sürünce Safevi başkenti önce Kazvin'e, Şah Abbas yönetiminde de Isfahan'a taşınır. Safevilerin en önemli hükümdarı sayılan Şah Abbas, 16 yaşında tahta çıkar (1587-1629). Osmanlılarla yapılan barış antlaşmasıyla yüzünü doğuya çeviren Şah Abbas, yeniden düzenlenen ve ateşli silahlarla modernize edilen ordusuyla bugünkü Gürcistan,

Ermenistan, 8. İmam Reza'nın türbesinin bulunduğu Herat ve Mashad'ı ele geçirir. 1622 yılında ise daha önce Osmanlılara bıraktığı Doğu Irak ve Trans Kafkasya'yı geri alır. Bağdat ele geçirilir. Portekizliler Bahreyn'den, İngilizler Hürmüz Boğazı'ndan çıkarılır. Basra Körfezi kontrol altına alınır. 1623 yılında Safevilere geçen Bağdat, 1638'de 4. Murat tarafından yeniden Osmanlı topraklarına katılacaktır. 1639 yılındaki Kasr-ı Şirin antlaşmasıyla çizilen Türk-İran sınırı da o günden sonra hiç değişmeden günümüze kadar gelmiştir. Suikasta uğramak korkusundan kurtulamamış olan Şah Abbas, bir oğlunu idam ettirir, iki oğlunun da gözlerine mil çektirir. Diğer iki oğlu ise kendinden önce ölünce, geride tahta çıkabilecek kimsenin kalmamış olması da gerçek bir trajedidir.

Safevi Devleti'nin gelişmesinde Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkmenlerinden daha ziyade Anadolulu ve Suriyeli Türkmenlerin rol oynadıkları kabul edilir. Sivas'ın Koyulhisar ve Giresun'un Karahisar yöreleri ile Tokat ve Amasya'nın Kızılbaş Alevileri ve Antalya bölgesi Türkmenleri bu boyların en önemlileri olarak sayılırlar. Suriye ve Halep Türkmenleriyle, Kahramanmaraş ve Yozgat taraflarında yerleşik Dulkadir Oymağı, Tarsus Varsakları, Orta ve Doğu Karadeniz Çepnileri ve Kürt Oymakları da bu gelişmede önemli rol oynamışlardır. İran'da sık olarak duyulan Kaçarlar, Bozok'tan Gence'ye göç etmiş bir Akkoyunlu boyudur.

Şah İsmail'in kurduğu yeni devletin en büyük sorunu yaşam tarzları birbirlerinden çok farklı savaşçı ve göçebe Kızılbaş Türkmenlerle, dini ve bürokratik sınıfları elde tutan Farslar yani İranlıların arasındaki uyuşmazlıktı. Şah İsmail'in peş peşe vezirlik makamına getirdiği İranlı yöneticilerin kimi savaş meydanında yalnız bırakıldı, kimi Kızılbaşlar tarafından öldürüldü, kimi de Kızılbaşların isteği üzerine öldürüldü. Kısacası Kızılbaşlar, İranlıların başkent-

teki mali işlerden gerisine karışmalarını istemediler. Ayrıca Osmanlılarda uygulanan devşirme modeline de sıcak bakmıyorlardı. Ancak Kızılbaş Türkmenler tarafından kurulan Safevi Devleti sonunda, Fars karakterine büründü.

Safevi Şahları'nın, "Sadak Taşıyan" diye adlandırılan kişisel korumaları doğrudan emirleri altında olan tek birlikti. Her aşiretin bir birlik olarak temsil edildiği savaş düzeninde, Kızılbaşlar kendi aşiret reislerinin komutası altında savaşırlardı. Kızılbaşlar, at üstünde savaşırlar ve ordunun büyük bölümünü oluştururlardı. Safevilerin hafif süvari alaylarından oluşan birlikleri Firdevsi'nin Şahname eserindeki minyatürlerde de görülür. Bu minyatürlerdeki savaşçıların hepsinin ok ve sadakları vardır. Çaldıran yenilgisi, Safevilerin savaş taktiklerini değiştirmiş, bundan sonrasında Osmanlılara karşı meydan savaşları yerine, Osmanlıların zayıf noktaları olan lojistiğine saldırma taktiği uygulanmış ve başarılı da olunmuştur.

Geleneksel düşmanları olan Osmanlılara ve Özbeklere karşı savaşlarını sürdüren Safevilerin düşmanları arasına 17. yüzyıldan itibaren Ruslar ve Babürlüler de eklenir. Keşifler çağının devamında Doğu-Batı arasındaki ticaret yolları da değişmiştir. Şah Abbas'ın ordusunu ücretli askerlerden kurma sistemi de ağır vergilere yol açtığından ekonomik gücün düşmesine neden olmuştur. Safevi şahlarının ataları kadar güçlü olmamaları da bu gelişmelere eklenince, 1666 yılında Şah 2. Abbas'ın ölümünden sonra Safevilerin çöküş dönemi başlar.

Gürcüler ve Afganlarla yaşanan savaşlarda toprak kayıpları yaşanır. 1729 yılında Nadir Han, Afganları yenerek topraklarından çıkarır. Doğu İran'ı ve Hindistan'ın bir bölümünü yeniden topraklarına katar. 1736 yılında tahta çıkan Nadir Han, bundan sonrasında Şah olacaktır. 1736-1747 yılları arasında İran'ı Afşar hanedanı yönetir. Nadir

Şah'ın uğradığı suikast sonrasında Safeviler kısa bir süre yeniden yönetime gelirse de, 1760 yılından sonra Kerim Han ve Zend hanedanı İran'ın meşru yöneticisi olacaktır.

Şah İsmail'in kullandığı dil, Türkçenin Azeri diyalektiğidir. Bu dil, Uzun Hasan'ın kızı olan Şah İsmail'in annesinin dilidir. Isfahan'ın başkent olacağı döneme kadar saray ve askeri makamların dili Azerice olacaktır. Safevilerin bundan sonraki yönetim yıllarında ise halkın çoğunluğunca konuşulan Farsça, resmi ve edebi dil olacaktır.

SAFEVİ ŞEYHLERİ

Şeyh Sefioddine Ardebili
Şeyh Sadreddin Musa
Şeyh Khaje Ali Siyahpous
Şeyh İbrahim
Şeyh Cenid
Şeyh Haydar

SAFEVİ ŞAHLARI

1. İsmail-Şah İsmail	*1501 - 1524*
1. Tahmasp	*1524 - 1576*
2. İsmail	*1576 - 1578*
Hüdabende	*1578 - 1587*
1. Abbas	*1587 - 1629*
Safi	*1629 - 1642*
2. Abbas	*1642 - 1666*
1. Süleyman	*1666 - 1694*
1. Hüseyin	*1694 - 1722*

1. Hüseyin'den sonra gelen Safevi Şahları tahtta kalmalarına karşın pek krallık yapmış sayılmazlar. Safevi Şahlığı'nın Afganlıların İran'ı ele geçirmeleriyle ve Şah 1. Hüseyin'le bittiği daha doğru bir ifadedir.

2. Tahmasp	*1722 - 1732*
3. Abbas	*1732 - 1736*
2. Süleyman	*1749 - 1750*
3. İsmail	*1750 - 1760*

YOLCULUK BAŞLARKEN

Tahran Havaalanı Mashad, Tebriz, Şiraz havaalanları gibi küçük, sakin, heyecansız ve Avrupa kentlerinin karmaşasından çok uzak bir havaalanıdır. Pasaport polisi giriş damgasını, en arka sayfadaki Türkiye'ye giriş çıkış damgalarının arasına vurur. Valiz ve el çantalarınızda alkollü içki olup olmadığının anlaşılması için elektronik kontrolden geçirilirsiniz. Nereden geldiğiniz öğrenildikten sonra da size herkes Türkçe bir şeyler anlatmaya çalışır. Her zaman böyle mi oluyor bilmiyorum ama ben bu durumdan çok mutlu oluyorum. Aman İran seyahatlerinde güvenlik nedeniyle valiz etiketlerinizi havaalanından ayrılana kadar saklayın.

Emam Khomeyni Uluslararası Havalimanı'ndan şehre doğru yola koyulduktan 15 dakika sonra 1979 devriminin lideri Ayetollah Khomeyni'nin türbesinin yanından geçilir. Türbelerin üzerindeki minareler ezan okumak için değildir. Binaların dış güzelliğini tamamlayan bu sahte minarelere İran'da "Güldeste" denilmektedir.

MASHAD'DAN ALAMUT KALESİ'NE

GHOOCHAN (QUCHA) BOJNURD-GURKAN-SARI

Mashad'dan başlayarak Nişabur'a varıp sonra çorak bir yoldan kuzeye doğru devam ederseniz yaklaşık 125 km, sonra Ghoochan'a, 110 km daha giderseniz Bojnurd'a gelirsiniz. Eğer bu yolu karadan yapmayı planlıyorsanız haritanızı mutlaka İran'a gitmeden önce edinin, çünkü Arap harfleriyle yazılı haritalardan yolu takip etmek kolay olmuyor. Sari'yle birlikte "Mer Caspian" yani Hazar Gölü'nün veya Denizi'nin kıyısına varıyorsunuz. Bu yolda birkaç yerde "Abrash" dedikleri rüzgârgülleri görülüyor. Rüzgârdan enerji üretimi İran için yeni bir tekniktir ancak onu da ihmal etmemişler.

İran'da trafik ve şoförler çok kötüdür. Hatta bence Pakistan ve Hindistan'la birlikte dünyanın en kötü trafiği İran'dadır. İranlılar, benzin ve gaz ucuz olduğundan ekmek almaya bile arabayla giderler. Ancak ehliyeti nasıl ve nerede aldıkları özellikle eski tarihli ehliyetler için meçhuldür. Trafik polisleri ellerinde portatif radarlarla saklanıp, hız sınırını aşanlara ceza yazıyorlar ama bence İran'daki trafik suçlarına yetişebilmeleri en azından şimdilik olası gözükmüyor.

Sayısız akarsuyla beslenen Hazar Gölü, dünyanın en büyük gölüdür. Hazar Gölü'nün dünyadaki bütün göllerinin su toplamından daha fazla suyu olduğu hesaplanmıştır. Ancak maalesef gölün suyu son senelerde tehlikeli bir şekilde azalmaktadır. Bu göl kıyısındaki evler ile yumuşak ve nemli iklimi seven İranlılar için önemli bir tatil merkezidir. Her yerde oteller, moteller, yazlık evler vardır. Ayrıca gölde Mersin balığından üretilen havyar da dünyaca ünlüdür.

Sari'den sonra Çaluş ve Karaj üzerinden geçen uzun, virajlı ve zahmetli bir yolu göze alırsanız büyülü Alamut Kalesi'ne kadar gidebilirsiniz. Ancak zamanlamayı iyi yapmak şarttır. Çünkü Alamut çevresinde gecelemek çok pahalı ve gereksizdir. Kalenin hemen altındaki köyde geceyi geçirmek isterseniz, rahatsız bir yatak ve kötü bir yemek için vereceğiniz paraya çok şaşıracaksınız.

ALAMUT KALESİ

Alamut'a Tahran'dan günübirlik gezilerle gelinebiliyor. Tebriz'den ise otobüsle yedi saat süren bir yolculuğu göze almak gerekiyor. Gazvin'den sonraki vadiye dar bir boğazdan geçilerek girilir. Bundan sonra 54 km süren yol çok virajlı ve yorucudur. Gazerhan'dan geçip kalenin eteğindeki köye geldikten sonra yaklaşık 1 kilometreyi yürüyerek çıkmak yorucu ama keyiflidir. Alamut Kalesi için, "Alamo'nun İran versiyonu" tanımını çok beğendim. Köy yolundan siz yavaşça tırmanırken, kale de sağ tarafınızda belirmeye başlar. Ön yüzü duvar gibi olan kalenin arkasından Şah Rud Nehri dağlara doğru akar. Şah Rud Nehri yolculuğunu Hazar Gölü'ne kadar sürdürecektir. Kale olduğu düşünülen set ise dağın doruklarına doğru yükselir. Kaleden ve surlardan geriye pek bir şey kalmamıştır. Ancak İran'da eski eserlere ve onarımlarına verilen önemi gördükçe şaşıracaksınız. Kışın ve havanın bu kadar sert olduğu bir noktada bile hem kaleyi korumak hem de onarımları sürdürebilmek için burada sürekli bir ekip bulunduruyorlar. Birkaç sene sonra Alamut Kalesi'nin eski ihtişamını gözler önüne sererlerse hiç şaşırmayacağım.

Alamut'un öyküsü, 800 yıl kadar önceye çıkıyor. Rivayete göre, Deylemli bir kralın eğitimli kartalı bir av esna-

sında buraya konar. Kral, yaklaşık 4.000 metre yüksekliğindeki dağların güney yamacında sonrasında "Kartal Yuvası" olarak tanımlayacağı dev kaya kütlesinin üzerinde kalenin inşa edilmesini emreder. Deylem dilinde "Kartalın Dersi" demek olan "Aluh Amut" ismi de böylece kaleye verilmiş olur.

Şimdi gelelim kalenin gerçek kuruluş hikâyesine. Hasan Sabbah'ın savaşçı ruhu ve insanları etkileme gücü bu bölgede yaşayan Deylemlileri etrafına toplar. Alevi bir şefe ait olan kale ve çevresi 3.000 dinara Hasan Sabbah tarafından satın alınır. Hasan Sabbah bundan sonraki 34 yıl boyunca, 1090-1124 arasında hiç kaleden ayrılmayacaktır. Kalenin güç ve ihtişamı, Hasan Sabbah'ın ölümünden sonra bile, Moğol Sultanı Hulagu'nun gelişine kadar sürecektir. Hulagu ise kaleyi ele geçirir ama o kadar çok kayıp verir ki, acaba bu zaferden mutlu olmuş mudur? Bilinmez.

HAŞHAŞİLER

Hazreti Muhammed'in ölümünden sonra, Müslümanlık dininde karışıklık başlar. Peygamber vekilliği olan İmamlık konusu gündeme gelir. Şialar, Hazreti Ali'yi İmam olarak tanırlar. Şialık da zamanın içinde 6. İmama inananlar ve 12. İmama inananlar olarak ikiye ayrılacaktır.

6. İmam İsmail'in Allah'ın sırlarını anlattığına inananlar ile İsmaillilik başlar. Kuran ve hadislerin yanı sıra, İmamların öğrettikleri Bâtıni anlamlara da uyduğundan bu mezhep Bâtınilik olarak da anılacaktır. Ancak, sadakat ve itaat üzerine kurulu olan, dünyevi zevkleri reddeden bu inanış gizli bir devrimci muhalefetin elinde güçlü bir silaha dönüşecektir.

İsmaililik uzun yıllar boyunca varlığını sürdürür. Mezhep içinde bölünmelerle sönmeye yüz tuttuğunda filozof lider Hasan Sabbah ile yeniden çıkışa geçer. Sonsuz özgürlük vaadiyle emri altındakileri esaret altında yaşatan dahi lider Hasan Sabbah, 1090 yılında İslam ordularını yıllarca uğraştıran ve bütün zamanların en korkutucu yapılanması olarak anılan Haşhaşiye örgütünü kurar. Bu örgüt iki yüzyıl boyunca Müslüman güçleri uğraştıracak ve aralarında Esfahan'ın da bulunduğu birçok askeri kale Haşhaşilerin eline geçmekten kurtulamayacaktır.

Bu yıllarda pazarlarda şifalı bitkilerin satıldığı Bazar-ı Haşhaş denilen ecza pazarları vardır. Bu örgütün fedaileri bütün bitkileri ve zehirleri çok iyi tanıyorlardı. Bıçaklarına zehirli bitkilerden elde edilmiş sıvılar sürülüydü. Bu nedenle bıçaklarını saplamaları değil düşmanlarının vücutlarına değdirmeleri yeterliydi. Haşhaşiye örgütünün elemanlarının ismi de zamanın içinde Fransızca katiller anlamına gelen "Assassins" haline gelecektir. Hasan Sabbah da "Dağların Şeyhi" unvanını sonuna kadar hak edecektir.

Hasan Sabbah, 12. İmam inanışının kalelerinden biri olan Rey şehrinde doğar. Dini eğitimini Dailerin de faaliyet merkezi olan bu şehirde alır. Ancak Fatımilerin sempatizanı bir hoca ile tanışınca inançları değişmeye başlar ve İsmailliliği araştırmaya başlar. Dailiğin hiyerarşik yapılanması, en üst mevkide Ayet yani Büyük Dai, onun altında davet edilen Dailer ve onun da altında davete yanıt veren Müstecipler olarak oluşur. Örgütün amacı dinden çok siyasidir. Sosyal düzeni çökertmek ve halkı yanına çekebilmek için stratejik bir doktrin geliştirilir. Sadakat zincirinin en önemli halkası insan öldürme olgusudur. Dünya tarihinde dini ve siyasi gerekçelerle insan öldürmek için kurulmuş ilk örgüt

Haşhaşilerdir. Çok sayıda Müslüman, Hıristiyan hükümdar ve komutan öldürülecektir. Önemli kurbanlardan birinin Selçuklu veziri Nizamülmülk olduğu söylenirse de, aslında veziri Haşhaşilerin değil, yerinde gözü olan Tacülmülkün öldürttüğü sonradan anlaşılmıştır.

İşlenen yüzlerce cinayetten sonra korku duymaya başlayan hükümdarlar, örgüte barış ve dostluk adı altında vergi ödemeye başlarlar. Müslümanların arkasından Hıristiyanlar da hedef alınmaya başlanınca ortam daha gerginleşir. Bu sıralarda Hasan Sabbah için yeni peygamber söylemleri bile dolaşmaya başlar.

Rivayete göre Hasan Sabbah, yanma alacağı kişileri önce haşhaş vererek uyuturmuş. Bu gençleri rüyalarında cennete gittiklerine inandırır, uykudan uyanan gençlere nereden geldikleri sorulduğunda yanıt hep, "Cennetten" olurmuş. Bundan sonrada yeni mürit koşulsuz bir biçimde şeyhin etkisinde kalacaktır. Canlı hançerler artık Sabbah'ın ordusunun askerleridir. Hepsi hayatlarını şeyhleri için sorgusuz feda etmeye hazırdır.

Hasan Sabbah'ın düşman üzerinde dehşet yaratmak için seçtiği cinayet silahı bu hançerli sadık fedailerdir. Fedailer genelde ikili ve üçlü gruplar halinde dolaşırlardı. Önce kurbanın çevresi ve yaşadığı yer öğrenilir, hazırlıklar tamamlandıktan sonra cinayet halkın önünde işlenirdi. Zamanlama için de Cuma günleri namaz saatleri tercih edilirdi. Cinayetlerin amacı sadece düşmanları öldürmek değil, aynı zamanda halka verilen bir ders olarak düşünülürdü. Öldürülenin cezalandırılması kadar örgüt üyesinin de kendisini feda etmeye hazır olması çok önemliydi. Çünkü cinayeti işleyen de diğer fedailer tarafından hemen öldürülürdü.

Hasan Sabbah bazen davetlilerin önünde fedailerinden kendilerini öldürmelerini isterdi. Bu da hükümdarlar arasında saldığı korkunun büyümesini ve yayılmasını kolaylaştırmıştır. Müslüman krallıkların zayıflıklarını fark eden Hasan Sabbah üstün siyasi dehasıyla kalıcı bir yer edinmiştir. Hasan Sabbah'ın 1124 yılında ölümünden sonra da kurduğu düzen yıllarca dayanacaktır. Moğollar, Alamut Kalesi'ni ele geçirecek ama yine de Haşhaşileri bitiremeyeceklerdir.

19. yüzyılda Ağa hanların sülalesi İmamlar soyunu yeniden canlandırırlar. Ancak artık eskiye dönüş mümkün olmaz. Haşhaşiler, Doğu İran, Afganistan ve Orta Asya'da dağınık gruplar halinde yaşayan bir mezhep olmanın ötesine bir daha geçemezler.

BANDAR ANZALİ

Bandar Anzali, İran'ın Gilan Eyaleti'ndedir. Şehrin, İslam Devrimi öncesi Bandar Pehlevi olan ismi devrimden sonra değiştirilmiştir. İran'ın Hazar Denizi kıyısındaki en önemli limanıdır. Sefid Nehri'nin Hazar Denizi'yle buluştuğu yerde bulunan kent yakınlarındaki Anzali Lagünü şehrin çok ilginç bir noktasıdır. Yaz aylarında lagünde tekne ve doğa gezileri yapılıyor. Ayrıca özel izinle kuş avcılığı da yapılabiliyor.

Anzali Limanı'nda çok sayıda "Mala" denilen balıkçı teknesi dolaşır. Sabah saatlerinde Balık Çarşısı da çok renklidir. Tezgâhlarda kurutulmuş ve füme edilmiş balık çeşitleri zengindir. Ancak tatlı su balığını ben hiç lezzetli bulmadım. Balığı tuzla kaplayıp yağda kızartarak lezzetlendirmeye çalışıyorlar ama bence nafile. Anzali, dünyada havyar üretiminin merkezi olarak gösteriliyor. İran'da, havyarın üretimi ve satışı devlet tekeli altındadır. Ancak havyarın satış fiyatı hiç de ucuz değildir.

Anzali'den Erdebil'e doğru Hazar Denizi kıyısını terk ederken yavaş yavaş dağlara tırmanmaya başlarsınız. Yol üzerinde de İran'ın ikinci yüksek dağı Savalan görülmeye başlanır. Hazar Denizi sahilindeki pirinç tarlalarından sonra, buğday, patates, soğan ekilen araziler, elma ve iğde ağaçları bu verimli bitki örtüsünde yerlerini alırlar.

ERDEBİL (ARDEBİL)

Safevi Hanedanı'nın ilk şeyhi olan Sheikh Safi Al-din 1252 yılında Erdebil'de doğar ve 1334 yılında da ölür. Bugün Safi Al-din'in, Gümbet-i Allah Allah olarak bilinen türbesi de Unesco'nun Dünya Kültür Mirası listesindedir

Şah Abbas veya 1. Abbas'tan başka tüm Safevi krallarının türbeleri Erdebil'dedir. Türbeye girmeden önce Şah İsmail'in işlerine karışmasına kızdığı için öldürttüğü annesi Halimeh Begüm'ün mezarını görürsünüz. Safi Al-din'in

türbesinin hemen yanında da Şah İsmail'in küçük ama çok şık dekorlu türbesini bulacaksınız. Safevilerin ilk başkentleri, Erdebil'den Tebriz'e Şah İsmail döneminde taşınmış. Ancak Çaldıran Savaşı sonrasında başkentin ülkenin iç taraflarında bulunmasının daha uygun olduğu anlaşılmış ve 1. Tahmasb da başkenti Kazvin'e taşımıştı.

1. Tahmasb'ın çağdaşı Kanuni Sultan Süleyman ile ortak bir acısı vardır. Kanuni Sultan Süleyman'ın, 2. Selim'in tahta çıkabilmesi için öldürttüğü oğlu Sultan Mustafa gibi Şah Tahmasb da taht kavgaları içinde en sevdiği oğlunu öldürtmekten kaçınmamıştır. Oğlunu öldüren cellada da hiçbir zaman kendisini öldürtmeyeceğine söz verdiği için çektiği evlat acısı ve pişmanlığına rağmen sözünü tutmayı sürdürür. Ancak bir gün yanına çağırttığı cellada evlat acısına artık dayanamadığını ve her şeye karşın infazı gerçekleştirdiği için de onu sorumlu tuttuğunu söyler. Cellât, Şah'ın sözünden dönmeyeceğini bildiğinden rahattır. Ama Şah Tahmasb, sözünden dönmeyeceğini ama evlat acısının ne olduğunu anlaması için celladın kendi oğlunu öldürmesini istediği ve emrini yerine getirmezse başka bir nedenden onu öldürteceğini söyleyince cellât öz çocuğunu öldürür. İşte burada böylesine acı bir evlat acısı hikâyesi vardır Kanuni Sultan Süleyman'la Şah Tahmasb arasında. Şah'ın Süleymaniye Camii'ne destek için gönderdiği ve minarelerden birinin içine eklenen değerli mücevherlerin öyküsü de zaten akıllardadır

Sheik Safi tarihi merkezinin bir diğer önemli salonu, Çin porselenlerinin sergilendiği Chini Khaneh Hall'dür. Bu porselenler, İpek Yolu üzerinde güvenliği sağlayan Şah

Abbas'a Çin İmparatoru'nun gönderdiği hediyelerdir. Görkemli kraliyet günlerinde sema yapılan bu salonun duvarlarında ahşaptan yapılmış muhteşem süslemeler vardır. Ağaç üstüne altın kaplama ve kök boyalarla yapılan bu dekorasyon çok dikkat çekicidir.

İnzivaya çekilenlerin kırk gün dua ettikleri Cheleh Khneh ve türbenin bahçesindeki devrim şehitlerinin mezarlarını da görerek geziyi tamamlayabilirsiniz.

TEBRİZ (TABRİZ)

Doğu Azerbaycan Eyaleti'nin başkentidir. İran'ın beşinci büyük kenti olan Tebriz'de yaklaşık 2.000.000 kişi yaşamaktadır. Hemen her yerde Azeri Türkçesi konuşulur.

M.S. 224-637 yılları arasında Sasanilere başkentlik yapan şehir 1220-1380 arasında Moğolların eline geçmişti. Daha sonra Timur'un yağmalayacağı şehri Karakoyunlular onaracaktır. 1502-1722 arasında Safeviler döneminde Tebriz yeniden başkent olur. Osmanlılar ile savaşılan yıllarda Şah 1. Tahmasb başkenti Gazvin'e taşıyacaktır. 1779-1921 arasındaki Kacar Hanedanı zamanında şehir yeniden önem kazanacaktır.

GEZİLECEK YERLER

Arg-e Tabriz - Tebriz Kalesi
Azerbaycan Arkeoloji Müzesi
Mescid-i Kabud - Gök Mescit
Kapalıçarşı aa
Ulu Cami
Magbara-ol-Shoara - Şairler Mezarlığı

NASIL GİDİLİR?

Türkiye'den düzenli uçuşlarla gitmek olasıdır. Bir diğer olasılık da Doğubayazıt Gürbulak sınır kapısından İran'a geçtikten sonra yola karadan devam etmektir.

TEBRİZ KALESİ (ARG-E TABRIZ)

Tuğladan inşa edilmiş olan kalenin şehre hâkim bir görüntüsü vardır. 500 yıl önce yıkılmış olan kale yeniden onarılmıştır. Yüksek sur duvarlarında bir zamanlar idamlar gerçekleştirilirmiş. Kalenin içindeki cami Mescid-i Alişah olarak bilinmektedir.

AZERBAYCAN ARKEOLOJİ MÜZESİ

Küçük ve ilginç eserlerin görülebileceği bir müzedir. Bodrum katında son dönem heykeltıraşlarından Ahad Houseyin'in yaşam, hastalık, acı, ölüm, korku temalarını canlandırdığı muhteşem eserleri sergilenmektedir. Müzenin hemen yanındaki parkta 12. yüzyılın ünlü şairlerinden Khaghani Shervai'nin heykeli görülebilir.

YAKIN ÇEVRE

Kendovan
Saint Stepanus Manastırı Jolfa
Saint Thaddeus Manastırı / Kara Kilise
Tebriz – Zencan
Soltaniyeh
Takht-e Soleyman

GÖK MESCİT (MESCİD-İ KABUD)

İki minareli Gök Mescit veya Şah-ı Cehan Cami veya Mavi Cami'nin inşaatı Karakoyunlular döneminde Şah Cihan'ın eşi Hatun Begüm Can tarafından yaptırılmış. Ermenilerin dini liderlerinden ve Hıristiyan rahiplerden vergi alınmamasına ilişkin fermanı da Şah Cihan ve Hatun Begüm Han birlikte imzalamışlardır. 1465 yılında tamamlanmış olan cami ismini turkuaz renkli çinilerinden almıştır. Çinilerin renklerinin güzelliği pek görülmeden anlatılabilecek gibi değildir. 1794 yılındaki depremde büyük zarar gören mescit, 1964'de onarılmıştır

Şah Cihan ve ailesinin mezarları caminin içindedir. Caminin minaresindeki eklektik biçimleme, geniş kubbenin destek bulduğu çok eksenli tonozların dizilişi ve zarif tuğla işçiliği, Mezopotamya'da yaşamış kültürlerin aralarındaki mimari etkilenmenin en güzel kanıtlarıdır.

KAPALIÇARŞI

33 km uzunluğa ulaşan Kapalıçarşı da UNESCO Dünya Kültür Mirası listesindedir. Kapalıçarşı, 1000 yıllık bir tarihe ev sahipliği yapmaktadır. İbrişim Çarşısı ve Halıcılar çarşının en güzel bölümleridir.

ULU CAMİ

Kapalıçarşı'nın içinde bulunan Ulu Cami'nin ilginç bir mimarisi vardır.

MAGBARA-OL-SHOARA (ŞAİRLER MEZARLIĞI)

İran'da şairlerin yerleri farklıdır. Şairler hayatta iken de öldükten sonra da büyük saygı görürler. Tebriz'de 200 şairin sembolik mezarları için yapılmış olan Magbara-ol-Shoara çok ilginç bir yerdir. Bu sembolik mezarlıkta Şehriyar ismiyle bilinen son dönem İran Edebiyatı'nın en önemli şa-

iri Seyyid Muhammet Hüseyin Behçet Tebrizi'nin (1906-1988) mezarı bulunmaktadır. Ünlü Fransız düşünürü Jean Paul Sartre iki defa Tebriz'e gelerek Şehriyar ile görüşmüştür.

Geldin mi canım feda olsun
Ama neden şimdi
Ya Haydar Baba
Dünya yalan dünyadır
Nuh'tan Süleyman'dan kalan dünyadır
Erkek doğup derde salan dünyadır
Eflatun'dan bir kuru ad kalmıştır
Şehriyar
İran'da Farsça dışında nadiren kitap bulursunuz.

EL GHOLİ

Tebriz'de akşamüstü gezintisi, göl kenarında hava almak, mısır yemek, çay içmek veya akşam yemeği için El Gholi Parkı iyi bir seçenektir.

KENDOVAN

Tebriz'e yaklaşık 50 kilometre uzaklıktadır. Kendinizi Kapadokya'da hissedeceksiniz. Ağaçlar altındaki bölümlerde piknikçiler için ateş yakılacak yerler ve masalar düzenlenmiştir. Tatil günlerinde piknikçi akınına uğrar

Kuzeydoğusundaki 4811 metre yüksekliğindeki Savalan Dağı ve güneyindeki 3707 metre yüksekliğindeki Sahand Dağları arasındaki Kendovan çok ilginç bir coğrafi güzelliktir.

SAİNT STEPANUS MANASTIRI

Tebriz'e yaklaşık 165 kilometre uzaklıktaki Jolfa kenti yakınındadır. İran'ın ilginç coğrafyasının bu bölgesindeki Aras Eyaleti'nin Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ve Ermenistan ile sarp dağlar arasında kalan sınır kapıları vardır. Saint Stepanus Manastırı, bu bölgedeki dağların arasında, Aras ve Akçay nehirlerinin kesiştikleri bir noktada 14. yüzyılda kurulmuştu.

M.S. 60 yılında Aziz Bartholome bu bölgede yaşamıştı. Bölge, Şah Abbas'ın Ermenileri sürgün edeceği döneme kadar Ermenilerin merkezi sayılmıştı. Marco Polo'ya göre manastırda yaşayan keşişler boş zamanlarında kemer dokurlar ve manastıra yapılan bağışları bu kemerlere doldururlardı. Kemerlerin gut hastalığına iyi geldiği söylentisi vardır.

2008 yılında Unesco Dünya Kültür Mirası listesine eklenmiştir.

SAINT THADDEUS MANASTIRI (KARA KİLİSE)

Batı Azerbaycan Eyaleti'nde Maku kentine yaklaşık 20 km uzaklıktadır. Manastırın hemen her noktadan görülebilen iki konik kubbeli çatısı en karakteristik mimari özelliğidir.

Manastır, Aziz Thaddeus adına M.S. 68 yılında o bölgede yaşayan Ermeniler tarafından inşa edilmişti. 1319 yılındaki depremde yıkılan kilise, 1329 yılında yeniden yapılmıştır.

SOLTANİYEH

Müslümanlığın en görkemli eserleri arasında gösterilen Soltaniyeh, Zencan'a 45 km uzaklıktadır. 1303-1313 arasında daha sonra Sultan Muhammed Khoda Bandeh ismini alacak olan İlhanlı Sultanı Uljayto veya Olcaytu tarafından inşa ettirilmiştir. Paganist inançtan Şiiliğe geçen Sultan Muhammed Soltaniyeh Türbesini 1. İmam Hazreti Ali'nin mezarını Necef'ten taşımak için yaptırmış. Ancak bunun günah olduğu ikna edilince bu nakilden vazgeçmiş ve türbeyi kendisi için kullanmaya karar vermiş. Sekizgen planlı

türbenin mimarisinin Türkmenistan'ın Merv şehrindeki Sultan Sancar türbesinden etkilendiği söylenmektedir.

İnşaatında ağırlıklı olarak tuğla kullanılmış olan türbenin kubbesi turkuaz renkli fayanslarla kaplıdır. Türbenin on yıl süren inşaatında ortalama üç bin işçinin çalıştığı söyleniyor. Çapı 25,5 m olan kubbenin yüksekliği 48,5 metredir. Kubbe yüksekliği olarak İtalya'nın Floransa şehrindeki Santa Maria Katedrali ve İstanbul Ayasofya Bazilikası kubbelerinden sonra dünyanın en yüksek üçüncü kubbesidir.

Türbenin iç duvarlarındaki süslemeler de çok güzeldir. İkinci kattaki balkonlardan bakınca kenti çevreleyen çok sayıda türbe görülmektedir.

2005 yılından beri Unesco Dünya Kültür Mirası listesindedir.

TAKHT-E SOLEYMAN

Zencan'a 90 km, Tekab'a 40 km uzaklıktadır. Zerdüştlerin en önemli üç ateş tapınağından bir tanesi buradaydı. Deniz seviyesinden 3600 metre yüksekteki Takht-e Soleyman Elamlılar dönemine M.Ö. 1500 civarına tarihlenmektedir.

Volkanik bir gölün çevresindeki saray ve tapınak kerpiç duvarlarla korunmaya alınmıştı. Halk bu duvarların dışında yaşıyordu. Törenler sırasında göğe yükselen ateşe yalnızca din adamları yaklaşabilirken, kralın duracağı yer de büyük bir kapıyla belirlenmişti. Kralın av köşkü, sütunlu sarayı, duvarları ısıtılan hamamı düş gücünü zorlayan mekânlardır.

تالارستون‌دار
محل نگاه به دریاچه ارومیه

Şehrin kuzeyinde kalan ve derinliği 112 metreyi bulan gölün, 21 derece olan su sıcaklığı yaz kış değişmez. Çok yakındaki Ahmedabad Köyü'nde termal su kaynakları vardır. 100 metre yükseklikteki tepenin üzerinde Süleyman Zindanı olarak bilinen konik nokta Sasaniler döneminde dua ve kurban yeri olarak kullanılmıştı.

Buraya Takht-e Soleyman denilmesinin nedeni, bölgeye Müslüman akınlarının başladığı dönemde tapınağın yağmalanmasının engellenmek istenmesidir. Arapların Ateş Tapınağı'nı yıkmasını istemeyen Paganlar, Süleyman Peygamberin adını kullanmışlardı. Yine bu dönemde Araplar, Farslara "Yabancı" anlamına gelen "Acem" ismini vermişlerdi

Takht-e Soleyman'da Partlar, Sasaniler ve Moğollar dönemlerinden kalıntılar vardır. Bu kutsal şehir M.S. 624 yılında Roma İmparatoru Heraklius tarafından yıkılmıştır.

HAMEDAN-KIRMANSAH-AHVAZ

HAMEDAN (HAMADAN)

Tahran'a 360 kilometre uzaklıktaki Hamedan şehrinde yaklaşık 550.000 kişi yaşıyor. 3574 metre yüksekliğindeki Alvand Dağı eteklerindeki Hamedan, dünyanın en eski şehirlerinden biridir. Önce Medlerin, sonra Perslerin başkenti olan Hamedan, imparatorların yazlık şehri olarak da değerlendirilmiştir. 633 yılındaki Nihavent Savaşı'ndan sonra başlayan Müslüman hâkimiyeti Büyük Selçuklu devletiyle sürmüş. Timur dönemindeki çöküntüden sonra Safeviler'le Altın Dönem yaşanmış.

İran'ın Güneydoğusundaki bir eyaleti olan Hamedan, Unesco Kültür Mirası listesinde değildir. Ama İbni Sina'nın anıt mezarı Hamedan'da bulunduğu için şehrin önemi büyüktür.

Filozof ve hekim Şeyhül-Reis Ebu Ali Hasan Bin Abdullah Bin Sina'nın mezarı Hamedan'ın ana meydanındadır. Anıt mezarın planı İran-İslam mimarisinin en eski yapılarından

biri olan Kavus Kümbeti örnek alınarak çizilmiştir. İbn-i Sina (980-1037) 450 kadar kitap yazmış bir bilim adamıdır. Bu kitapların 150 tanesi felsefe, 40 tanesi tıp üzerinedir.

Kalkal Nehri'nin üzerinde bulunan ve birçok köyü birbirine bağlayan Safeviler döneminde inşa edilmiş Fersef Köprüsü kuvvetli debisiyle bilinir.

Hamedan'ın 5 km kadar batısında kalan, Darius ve Khoyaşar dönemlerine tarihlenen Genname yazıtları bir diğer unutulmaması gereken noktadır. Elvend Dağı'nın kayaları üzerine kazınmış her bir yazıt 3 sütun ve 20 satırdan oluşur. Yazıtlar, Eski Farsça, Babilce ve Eski Elami dillerinde yazılmışlardır. Sad Dervazeh, 100 kapılı şehir merkezinde çok önemli bir höyüktür. 11. yüzyılın önemli şairi Baba Tahir'in türbesi Hamedan'dadır.

KİRMANŞAH (KERMANSHAH)

Aynı isimli eyaletin başkentidir. Tahran'a 525 km uzaklıktadır. Yaklaşık 25.000 kilometrekare büyüklüğündeki eyaletin 2.000.000 kişilik nüfusunun çoğunluğunu Kürtler oluşturmaktadır. Bölgede petrol rafinerisi, şeker, çimento, tekstil ve un fabrikaları, tahıl, pirinç tarlaları, sebzecilik ve meyvecilik alanları vardır.

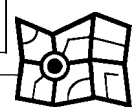
AHVAZ

Huzistan Eyaleti sınırlarında ve Karun Nehri kıyısında bulunmaktadır. Ahvaz, Basra Körfezi'ndeki Bender İmam Humeyni (Bender Şahpur) ve günlük 250.000 varil petrol üreten kuyuların yakınındadır.

NASIL GİDİLİR?

Haftanın belirli günlerinde İstanbul'dan Kirmanşah ve Ahvaz'a direk uçaklarla ulaşmak olasıdır.

GEZİLECEK YERLER

Taqe (Tage) Bostan
Bisotun
Tchogha Zanbil Ziguratı
Susa
Shushtar Hidrolik Su Sistemleri

TAGE BOSTAN (TAQE BOSTAN)

Kirmanşah'ın kuzeybatısındadır. M.S. 2. yüzyıla tarihlenmektedir. İmparator 2. Ardeşir sonrasına tarihlenen Sasani dönemi kabartmaları, her taraftan suların aktığı muhteşem bir bahçede bulunmaktadır.

Kabartmalarda 2. Ardeşir'in, Khosro Parviz'in, 2. Şahpur'un, 3. Şahpur'un taç giyme törenleri ve müzisyen kadınlar canlandırılmıştır. Büyük kemerde renkli elbiselerin görüldüğü kabartmalar adeta bir tablo gibi özenle işlenmiştir. Khosro Parviz'in Şebdiz isimli atının üzerindeki kabartması çok ilginçtir. Dokuzuncu Sasani İmparatoru olan 2. Ardeşir bir eliyle kılıcını tutarken diğer eliyle Zerdüşt Peygamberden kraliyet halkasını almaktadır. 2. Ardeşir iri gözlü, kıvırcık sakallı, omuzlarına kadar uzun saçlı, küpeli, kolyeli ve bilezikli olarak canlandırılmıştır. Kabartmayı iki duvar yazısı tamamlamaktadır.

BISOTUN

Bisotun kabartmaları, Behistun veya Bisitun Köyü'nde, Kirmanşah'ın kuzeydoğusunda, merkeze 27 km uzaklıktadır. Gamsiyab Nehri köyün güneyinden geçer. 3000 kişinin yaşadığı köy kabartmaların Unesco Mirası kabul edilmesiyle ünlenmiştir.

Ören yerinin girişinde küçük ama görkemli bir Herkül yontusu vardır. Biraz ilerde de Büyük Darius zamanına tarihlenen Farsça, Elamice ve Babilce dillerinde, 15 m yüksekliğinde ve 25 m genişliğinde bir yazıt görülür. Yazıt, Büyük Darius'un M.Ö. 522 yılında Pers İmparatoru olarak taç giydiği günden başlayarak ölümüne kadar geçen zaman içindeki savaşlarını, başarılarını ve hayatını anlatmaktadır.

2. Mehrdad heykeli, 2. Guderz heykeli, M.Ö. 2. yüzyıla tarihlenen Part eseri Blaş heykeli ve M.S. 2. yüzyıl eseri Khosro Parviz Köprüsü diğer önemli eserlerdir. Farhad'ın büyük aşkı Şirin'e ulaşmak için deldiği dağlar ise ören yerinin hemen arkasında başlar.

İran'da Pers İmparatorluğu dönemine tarihlenen en önemli eserler olarak Persepolis, Pasargadae ve Bisotun gösterilmektedir.

ÇOGE ZANBİL (TCHOGHA ZANBİL) ZİGURATI

İran kültürel geçmişinin en önemli eserlerinden biridir. Tchogha Zanbil, Elami Dönemi'nde, M.Ö. 1500 -1000 yılları arasında inşa edilmiş eşsiz bir zigurat ve olağanüstü bir gezi noktasıdır. "Dur Untaş" olarak da bilinen Tchogha Zanbil, Susa şehrinin 40 km kadar güneydoğusunda bulunmaktadır.

Tchogha Zanbil, en parlak dönemini Elam hükümdarı Untaş-Napirişa'nın M.Ö. 13. yüzyıldaki krallığı sırasında yaşamıştı. Kral Untaş-Napirişa, on kadar tapınağın çevrelediği kutsal alanın ortasına bir zigurat ve saray inşa ettirmişti. Dağların şekillerini taklit eden piramit şeklindeki yapılara zigurat denilirdi. Ziguratlar kurutulmuş çamurdan imal edilmiş tuğlalarla örülmüştü.

Tchogha Zanbil ziguratı kendi tarzındaki yapıların en büyük örneğidir ve onuncu yüzyılın güçlü inancı Zer-

düştlüğün izlerini taşır. Zigurat, 102 m kenarlı bir tabanın üzerinde 24 m yüksekliğe ulaşmaktadır. Ziguratın orijinal yüksekliğinin ise en az bugünkü yüksekliğinin iki katı olduğu düşünülmektedir. Yapının ancak üç katı günümüze ulaşabilmiştir. 12 tanrı için planlanmış olan zigurat hiçbir zaman tamamlanamamış ve M.Ö. 640 yılında Asurbanipal tarafından yıktırılmıştır.

Ziguratın en üst katından kaldığı düşünülen bazı parçalarda Tanrı Napirişa ve Tanrı İnşuşinak'a ithaf yazıları görülmüştür. Yapı kompleksinde ayrıca bir saray yapısı ve sarayın temellerinde de kraliyet ailesine ait mezarlar ortaya çıkarılmıştır. Ziguratın çevresindeki kenti oluşturan evlerden ise iz bulunamamıştır. Kazılarda zengin bir silindir mühür koleksiyonunu da içeren küçük buluntular gün ışığına çıkarılmıştır. Bu parçalar Tahran Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.

SUSA

Tchogha Zanbil'e 40 km uzaklıktadır. Elamlıların başkenti Susa, Huzistan Eyaleti sınırlarındadır. Asurlular ve Persler yönetiminde de bölgenin önemli şehirlerinden olmuştur. Dünyanın birçok müzesinde Susa kazılarında gün ışığına çıkarılmış buluntular sergilenmektedir. 2015 yılında Unesco Dünya Kültür Mirası listesine alınmıştır.

SUYUN YOKTAN VAROLDUĞU ŞEHİR: SHUSHTAR

Shushtar, Güneybatı İran'da Kuzistan Eyaleti'nde Karun Nehri kıyısında küçük bir şehirdir. Shushtar'da, M.Ö. 5. yüzyılda Elamlıların yaptığı ve daha sonra Büyük Darius döneminde daha da mükemmelleştirilen olağanüstü bir sulama ve kanal sistemi vardır. Şehirde yaşamış olan yaratıcı dehalar, asırlar boyunca suyu bilimsel yöntemlerle biriktirmiş, önce değirmenlerde sonra da tarımda değerlendirerek bölge ekonomisine hayat vermiştir.

Suyun doğal kaynak olarak bulunmadığı bu çöl kentinde kanallar, değirmenler, şelaleler oluşturulmuş ve kıt olan sudan azami oranda yararlanılmıştır. Geliştirilen sistemde nehirde su, akış yönü kapatılıp baraj oluşturarak biriktiriliyordu. Su yüksekliğini ölçmeye yarayan kuleler de matematik bilimi harikalarıdır.

Şehrin güney yönüne doğru akıtılan su yaklaşık 40.000 hektarlık alandaki tahıl ve şeker kamışı tarlalarına, meyve bahçelerine hayat veriyordu. Sistem, su seviyesinin ölçüldüğü kule, baraj, kanal, köprü ve değirmenlerle mükemmel hale getirilmişti. Bir yandan tarlalar sulanırken diğer yandan su gereksinimi karşılanıyordu.

Shushtar, bir ada şehir olarak da tanımlanabilir. Karun Nehri şehrin etrafında bir su hendeği oluşturuyordu. Ganat denilen gizli kanallarla su, evlerin depolarına kadar taşınabiliyordu. Binlerce yıl önce İran'da gayet sağlıklı işleyen bu sistemin bugün Tokyo'da kullanılabilmesi için araştırmalar yapılıyor. Ne yazık ki bu olağanüstü sistem 19. yüzyıldan sonra bozulmuştur.

Büyük İskender ve Sasani dönemlerinde çok gelişen kent ne yazık ki Emeviler ve Moğollar tarafından yıkılmıştır. İran'ın Unesco Dünya Kültür Mirası listesindeki Shushtar'da su tanrıçası Anahita'nın sizi izlediğini zannedersiniz.

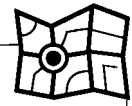

TAHRAN

Tahran, İran İslam Cumhuriyeti'nin başkentidir. Alborz Dağları'nın eteğindeki kentin en büyük sorunları trafik ve hava kirliliğidir. Tahranlıların en büyük serzenişleri ise trafikte kıpırdayamamak ve balkona çamaşır asamamaktır.

Tahran başta olmak üzere İran'ın hemen her yeri için "Gizli Güzellikler Ülkesi" denilir. Çünkü bir eve, bir bahçeye, bir saraya girene kadar dışarıdan pek bir şey anlaşılmaz. İçeriye girdikten sonra karşınıza aniden muhteşem bir yapı çıkar.

Üniversite öğrencilerinin % 65'i kadındır. Evlenen kadınlar eşlerinin soyadlarını almak zorunda değildir. Sadece evlenen çiftlerin kimlik numaraları diğerinin nüfus kâğıdına yazılır. İran'da, "Başını örten kadın da çoktur, başını örter gibi yapan kadın da" denir. Ama yerli yabancı tüm kadınlarda başörtüsü vardır.

GEZİLECEK YERLER

Azadi Meydanı
Ferdosi Meydanı ve Caddesi
Bağ-ı Milli Kapısı
Arkeoloji Müzesi
Mücevher Müzesi
Cam Müzesi
Halı Müzesi – Mescidi Şah
Golestan Sarayı
Kapalıçarşı – Mescidi İmam
Sadabad Sarayları

Tahran çok temiz bir şehirdir. Ancak birçok yerde anlamsız fotoğraf çekme yasakları vardır. Bazı ana caddelerde kaldırımlar ile cadde arasında su kanalı vardır ve böylece hem yağmur suları kolay akar, hem de araçlar park edemezler.

Tahran şehir merkezi son derece yeşildir. Park ve bahçeler önemli yer tutar. Tahran'da kişi başına 2 metrekare yeşil alan düşmektedir. İranlılar biraz yeşil alan bulunca hemen piknik yaparlar.

Cami sayısı çok değildir. Şeriat Hukuku ile yönetilen bir ülkede cami inşa etmenin kuralları unutulmamıştır. Ezan da çok yüksek sesle okunmaz.

İran'da devletin televizyon kanallarına ek olarak her şehirde bir yerel televizyon kanalı vardır. Evlerde komşuları rahatsız etmeme koşulu ile eğlenceli hafta sonları geçirilir. Ancak ev dışındaki eğlence olanakları müzikli restoranlarla sınırlıdır.

METRO

Tahran Metrosu şimdilik beş hattır ve 24 saat hizmet vermektedir. Temiz ve güvenlidir. Beş hat daha çok yakın tarihlerde eklenecektir. Metroda dört vagon kadınlar için ayrılmıştır. Diğer vagonlarda kadın erkek karışıktır.

Şehir merkezinde metrobüs de çalışmaktadır. Ancak Tahran trafiği dünyanın en kötü trafiklerinden biridir. Bir yerden bir yere gitmek için hep saatle konuşulur. Benzin fiyatları son yıllarda çok artmasına karşın dünya fiyatları ile karşılaştırınca hâlâ ucuzdur.

AZADİ MEYDANI (ÖZGÜRLÜK MEYDANI)

Tahran'ın en önemli meydanıdır. 1972 yılında tamamlanmış olan meydan 50.000 m2 büyüklüğündedir. Meydanda geceleri yedi farklı renkte ışıklandırma yapılıyor. Önemli yıldönümleri, merasimler, tören geçişleri bu meydanda düzenleniyor. Fren sevmeyen İran şoförleri arasında bu meydanda karşıdan karşıya geçebilmek zor bir iştir.

FERDOSI MEYDANI VE CADDESİ

Tahran'ın en hareketli caddelerinden biridir. Kapalıçarşı'dan yürüyerek Ferdosi Caddesi'ne, sonrasında Bağ-ı Milli Kapısı da görülerek Arkeoloji Müzesi'ne kadar gidilebilir.

ARKEOLOJİ MÜZESİ

Müzenin giriş kapısının üzerinde, Kuran'ın "Gezin, dolaşın, eski insanların yaşadıkları öğrenin" ayeti yazılmıştır. Müze çok büyük değildir ama vitrinlerinde birbirinden değerli eserler sergilenmektedir.

Akdeniz'den Çin'e, Pekin'den Kahire'ye, Paris'ten Yeni Delhi'ye çizgiler çekerseniz, bu çizgilerin hepsinin doğu ile batının birleştiği noktada bulunan İran'dan geçtiğini fark edeceksiniz. Bu büyülü coğrafya asırlardır ticaret, kültür ve savaşların iki yarım küreyi harmanladığı topraklar olmuştur.

Deprem korkusundan Takht-e Jamshid'den (Persepolis) bazı tarihi parçalar müzeye taşınmıştır. Müzenin en ilginç eserlerinden biri olan kabartmada Kral 1. Darius (M.Ö. 521-486) tahtta otururken, arkasında oğlu Kserkhes (Xerxes), karşısında Ferengir (Tarihçi) görülmektedir. 1. Darius

otururken bile diğerlerinden daha yüksekte gösterilmiştir. 1. Darius elinde lotus çiçeği ve kutsal asayı tutmaktadır. Lotus çiçeği ve asa yalnızca imparatorlara ait özel eşyalardır. Ferengirin kulağında küpe vardır. Küpe ve kolye de sadece önemli kişilerin takabilecekleri ziynet eşyalarıdır. Bir diğer ilginç detay da ferengirin ağzından kötü söz çıkmaması veya konuşmaya başlamadan kralı selamlayabilmesi için eliyle ağzını kapatmasıdır. Kralla tarihçi arasında "Azer" yani "Kutsal Ateş" ve üzerlik görülmektedir. Üzerlik, İran'da hemen hemen tüm evlerde bulunur ve nazara karşı koruyuculuğuna inanılır. Kserkhes'in arkasındaki ölümsüzlerle kabartma tamamlanmaktadır.

Hamurabi Yasaları'nın bulunduğu orijinal taş Paris Louvres Müzesi'ndedir. Tahran Arkeoloji Müzesi'nde ise bu taşın bir kopyası sergilenmektedir. Bir diğer önemli eser de Büyük Kiros'un İlk İnsan Hakları Bildirgesi'nin yazılı olduğu silindirdir. İranlıların en büyük gurur kaynaklarından biri de budur. Orijinali Londra'daki British Museum'da olan silindirin bir kopyası New York Birleşmiş Milletler Merkezi'nde, bir diğer kopyası da Tahran Arkeoloji Müzesi'ndedir. Bildirge, kil tablet üzerine Babil çivi yazısıyla yazılmıştır.

Hükmetmek için savaşmayacağını ilan etmiş olan Büyük Kiros, diğer devletlere isterlerse imparatorluğuna katılma hakkını tanımıştı. Büyük Kiros, kölelik ve baskıya karşı çıkmış, mal mülke tazminat ödenmeden el konulmasını yasaklamış, dini ve etnik ayrılıklara son vermek için çağrıda bulunmuştu. Büyük Kiros ile birlikte özgürlük ve insan hakları kavramları dünyaya yayılmaya başlamıştır. Farklı din

ve inanışlara izin verilmiş, fethedilen ülkelerde geleneklere saygı gösterilmişti. Büyük Kiros, M.Ö. 539 yılında Babil'de esir düşmüş Yahudileri kurtarmakla kalmamış, ayrıca maddi destek sağlayarak tapınaklarını yeniden inşa edebilmeleri için Kudüs'e gitmelerine bile yardımcı olmuştu.

Büyük Kiros'tan sonra 1. Darius döneminde Akamenid hanedanının sınırları Akdeniz'den İndus Nehri'ne kadar uzanacaktır. 23 farklı ırktan insan, başkenti Pasargadae'de bulunan bir yönetim etrafında barış ve huzur içinde yaşamışlardı. Persleri dünyanın dini ve kültürel hoşgörüye sahip ilk süper gücü olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.

Duvarlardaki seramik insan kabartmalarında baş ayak oranı 16 eşit parçaya ayrılmıştır. Pers sanatçısı özenle 1/16 olan Altın Oran'a saygı göstermiştir. Pers sütun başlıklarında insan, aslan, boğa ve mitolojik kartal başları kullanılmıştır.

Vitrinlerden birinde "Salt Adam" veya "Tuz Adam"ı göreceksiniz. Tuz Adam, tuz madeninde çalışırken oluşan depremde çöken madende yüzyıllarca gömülü kalmış. Bir İran şiiri der ki, "Bozulmasın diye her şeye tuz koyuyorsun ama ya tuz bozulursa".

Eski İran'da Güneş ile özdeş "Mitra", Tanrı olarak kabul edilmekteydi. Farsçada güneş dişi, ay erkektir. Zerdüştler için güneş çok değerlidir. Zerdüştler, hava, su ve toprağın kirlenmemesi için ölülerini yakmaz, suya atmaz ve gömmezlerdi. Zerdüştler, 70 yıl öncesine kadar ölülerini kuzgunlara bırakıp birkaç gün sonra geride kalan kemikleri

toplayarak küçük beton lahitlerle gömerlerdi. Birçok ölünün kemiklerinin aynı lahitte toplandıkları da olurdu. Bu nedenle müzedeki lahitler alışılagelmiş lahitlerden küçük boyutlardadır.

MÜCEVHER MÜZESİ

Tahran Mücevher Müzesi görmeden anlatılabilecek, gördükten sonra da anlaşılabilecek bir yer değildir. Aslında burası gerçek bir müze de değildir. Çoğunluğu Pahlavi ailesi döneminde toplanmış hazinenin Merkez Bankası kasalarında saklandığı bir yerdir. Müze, sadece haftanın dört günü ve öğleden sonra birkaç saat açıktır. Son anda kapalı olmasına da karar verebilirler. Müzeyi gezebilmek tam anlamıyla şans işidir. Girişte uzun kuyruklara, içerde oksijeni az şartlara katlanacaksınız. Ama ödül çok büyük ve buna fazlasıyla değiyor. Bu müzedeki mücevherlerin maddi değerinin İran'ı yeni baştan imar edebilecek kadar yüksek olduğu söylenmektedir.

CAM MÜZESİ

İki katlı bir bina olan Cam Müzesi de çok ilginç bir gezi noktasıdır. Timur Han, İran'ın fethini tamamladıktan sonra cam sanatçılarını Semerkant'a göç etmeye zorlamış. Şiraz ve Esfehan'da yaşayan sanatçılar can korkusuyla bunu kabul etmek zorunda kalmışlar ama Halep'te yaşayan sanatçılar İtalya'ya kaçmayı başarmışlar. Bugün Venedik'in Murano Adası'nda yaşayan cam sanatçıları Halep'den İtalya'ya kaçmayı başaranların torunlarıdır.

Cam Müzesi'nin göz kamaştıran vitrinlerinden birinde sergilenen yedi parçalı seramik tabağı görmeyi unutmayın.

Bu tabağa Nevruz kutlamalarında Farsçada S harfi ile başlayan yedi yiyeceği sebze, sibe / elma, sumak, sikke, semenu / tatlı, su ve sirke koyarlarmış. Nevruz veya Now-Rouz Orta Asya'nın birçok toplumunda "Uyanış ve Bahar Bayramı" olarak kutlanmaktadır.

Nevruz, İran'da 21-23 Mart günlerinde yeni yıl kutlamalarıyla başlar ve 15 gün sürer.

HALI MÜZESİ

İran'ın en büyük halıları Mashad ve Kerman şehirlerinde dokunmaktadır. İranlıların en sevdikleri halılar, duvardan duvara büyüklükte, kırmızı renk yoğunluklu ve göbekli motif ağırlıklı halılardır. İran halıları tek düğümlü oldukları için incedirler.

İran'da halıcılık denince akla ilk gelen aileler Kaşgai ve Bakhtiyari aileleridir. Halı ölçüsü olarak yedi santimetrekarelik "Radj" alınır. En güzel halıları küçük erkek çocukları dokur.

M.Ö. 5. yüzyıla tarihlenen ve dünyanın en eski halısı olduğu kabul edilen "Pazenik Halısı" Saint Petersburg'daki Hermitage Müzesi'nde sergilenmektedir. Bu halının bir kopyası ise bu müzededir. Müzede ayrıca 16. yüzyıl Kashan ve 17. yüzyıl Tebriz halıları sergilenmektedir. Müzenin ikinci katındaki altıgen halı da pek sık rastlanan model değildir.

GOLESTAN SARAYI

2013 yılında Unesco Dünya Kültür Mirası listesine alınan Golestan Sarayı Tahran'ın bir diğer muhteşem gezi noktasıdır. Bahçeleri ve iç mekânlarıyla sarayda zamanın nasıl geçtiği anlaşılmaz.

Mermer Taht (Takht-e Marmar), Kerim Han Rezidansı (Khalvat-e Karim Khani), zengin koleksiyonları ve görkemli dekorasyonlarıyla Kraliyet Müzesi (Muz-e Makhsus), Rüzgâr Kuleleri (Emarat-e Badgir), Tahran'da güneşin doğduğu ilk nokta olarak kabul edilen Güneş Binası (Shams-ol-Emareh) sarayın en ilginç gezi yerleridir. Kerim Han Doğrudur'un 17. yüzyılda başlattığı inşaat Şah Abbas zamanında devam ettirilmiş ve Nasiruddin Şah döneminde saraya ilaveler yapılmıştır. Sultan 1. Abdülhamid'in Nasiruddin Şah'a gönderdiği hediyeler Etnografya Müzesi'nde (Kakh-e Abyaz) sergilenmektedir.

Binaların dış cepheleri çinilerle kaplıdır. Sarayın en görkemli bölümleri olarak binlerce parça cam ve aynayla süslü Karşılama Salonu (Talar-e Salam), Fildişili Salon (Talar-e Aineh) ve Aynalı Salon (Talar-e Berelian) gösterilebilir.

www.golestanpalace.ir

Niyaveran'daki Niyaveran Sarayı yazlık saray olarak kullanılmıştı. Kerej'deki Şems Sarayı ise Şah'ın kız kardeşi için inşa edilmişti.

KAPALIÇARŞI-MESCİDİ İMAM

İran'da çarşılarda iğne atsanız yere düşmez. Her şehirde bir Kapalıçarşı vardır.

Şah döneminin Mescidi Şahı'nın ismi devrim sonrasında Mescidi İmam olmuştur. Mescidi İmam pembe gül desenli seramiklerle süslüdür. İran'da Cuma namazı kılınan camiler merkez camileridir. Camilerdeki halılar, yalnız namaz kılınan zamanlarda serilir. Cami ziyaretleri namaz sa-

atleri dışında yapıldığından camilerin içine girilirken ayakkabı çıkarılmaz. Cuma namazı kılınan camilerin yanlarında mutlaka Kapalıçarşı vardır.

İran'da camiler kullanımlarındaki önem sıralamalarına göre medrese-cami, medrese-medrese ve cami-medrese olarak üçe ayrılırlar. Medreseler, sıcak iklimden dolayı genelde bodrum katlarındadır ve dışarıdan görülmezler. Çöl mimarisi olarak adlandırılan bu tarzda kubbeler içeriyi serinletmek içindir. Sıcak bölgelerdeki evlerin mimarilerinde bu tip havalandırma ve serinletme kuleleri vardır.

Medreselere lise eğitimi sonrası sınavla öğrenci alınır. Öğrenciler yedi yıllık eğitim süresince son derece sade ve basit bir hayat sürerler. Medrese eğitimini başarıyla tamamlayanlar üniversiteye devam edip doktora yapabilirler.

SADABAD SARAYLARI

Sadabad Sarayı, 1921 yılından sonra Şah ailesinin kışlık sarayı olarak kullanılmıştı. Ana kapıdan (Dervaze) girdikten sonra Beyaz Saray'a giriş merdivenlerinin yanında bir zamanların korkulu günlerini anımsatan dev bronz çizmeler görürsünüz. Sarayın arka fonunda yüksekliği 6000 metreyi bulan, zirveleri karla kaplı Damavand Dağları, ön fonunda ise okçu Areş Kemangir heykeli vardır. Bir zamanlar ülkeler arasındaki sınır anlaşmazlıklarında, son anda savaşı önleyebilmek için bu okçulardan yardım istenirmiş. Okçunun attığı okun ulaştığı son nokta ülkenin sınırı kabul edilirmiş. Efsaneye göre, sarayın bahçesinde heykeli görülen kahraman, okunu en uzağa fırlatmak ve ülkesine birkaç karış fazla toprak kazandırabilmek için yayına öylesine asılmış ki ok yaydan fırladıktan sonra oracıkta can vermiş.

Şah Rıza Pahlavi döneminde yaklaşık 80 yıl önce inşa edilmiş olan iki katlı Beyaz Saray yaklaşık 5000 metrekare büyüklüğündedir. Birinci katta kabul, yemek ve çalışma odaları bulunmaktadır. Sarayın yer döşemelerinde yeşil mermerler, tavanlarında alçı süslemeler görülmektedir. Ferdosi'nin Şahname adlı eserinden alınmış olan mitolojik sahneler tavan süslemelerinde kullanılmıştır.

Yunan Mitolojisi'ndeki Herakles, İran'da yerini Rüstem'e bırakır. Rüstem, İran Mitolojisi'ndeki mitlerin ana kahramanıdır. Rüstem'in de Herakles gibi başarmak zorunda kaldığı yedi işi vardı. İran'da bir işin zorluk derecesini anlatmak için "Rüstem'in işinden zor" demek âdeti vardır.

İkinci katta Tören Salonu sarayın en büyük salonudur. Salonun dekorasyonunun en önemli eşyası da 145 metrekarelik Mashad yer halısıdır. Yatak odalarını süsleyen yer halıları çok incedir. Bu halılar katlanınca küçük bir el çantasına sığmaktadırlar. Odaları süsleyen goblenler ve yatak örtüleri Fransa'dan ithal edilmiştir.

Yeşil Saray, ayna ve alçı süsleme ağırlıklıdır. Sarayın tabanı Kerman halılarıyla kaplıdır. 17. yüzyılda Esfehan saraylarını dekore etmek için Avusturya'ya yüzlerce metrekare ayna sipariş vermişler. Ancak yolculuk sırasında kırılan aynalardan sadece kırık parçalar saraya ulaşmış. Ustalar da dekoru bu kırık aynalarla yaparak yepyeni ve çok ilginç bir dekorasyon çalışmasını başlatmışlar. Sonrasında kırık ayna yöntemi türbelerde en çok kullanılan malzeme haline gelmiştir. Yeşil Saray'ın Aynalı Salonu bu tarz süslemeler için çok güzel bir örnektir. Sarayda ayrıca tezhip (alçı üzerine boya), mina (mine) ve stük (alçı) süslemeleri de vardır.

KASHAN

Tahran'dan Qom veya Kum üzerinden Kashan'a doğru giderken Dasht-e-Kavir veya Kebir Çölü'nün kenarından geçilir. İran'ın hemen hemen ortasındaki iki çölden diğeri de Kavir-e-Lut veya Lut Çölü'dür.

Otobüslerin azami hızı 90 kilometredir. Her otobüste takometre ve ayrıca hareket saatinin yazıldığı bir defter vardır. Yola çıkarken defter doldurulur ve kontrol noktasında kayıtlar ibraz edilir. Böylece bir sonraki kontrol noktasında bu kayıtlara göre otobüsün hızlı gelip gelmediği anlaşılabilir. Otoyollar çift şeritlidir, gidiş ve dönüş yollarının arasında, farlardan karşıdan gelenlerin gözlerinin rahatsız olmaması için en az 10 m mesafe vardır.

Kashan, Şah Abbas'ın şehri olarak biliniyor. Burada gömülü olan Şah Abbas'ın dışındaki bütün Safevi sultanlarının mezarları Erdebil'dedir. Şah Abbas, Fin Garden'ı cennete çevirmişti. Persler, kötülüklerin kaynağı diye baktıkları çölden korkarlarmış. Uzak yerleri tanımlamak için de çöl derlermiş. Pers sarayları da bir bahçenin ortasına kurulurmuş. Bu yüzden İranlılar yaşadıkları yerin bahçesini güzelleştirmeye çalışırlar ve bahçelere "Pardis" derler. Bu kelime zamanın içinde Paradis'e dönüşmüş. Fransızca "Paradis" kelimesi de cennet demektir. Burada vurgulanması gereken en önemli nokta Pers bahçelerinin krallara ait olduğu ve halkın bahçelere girişine izin verilmemesidir.

M.S. 1574 yılında Şah Abbas'ın kurduğu Fin Garden'in duvarlarındaki fresklerde resmedilmiş güller ve bülbüller, cennetteki yaşamı anlatırlar.

Qajar veya Kaçar hanedanının 4. Sultanı Nasreddin Şah, Emr-i Kebir olarak adlandırılacak olan Baş Emiri Mirza Tekihan'a tam yetki verir. İran'ın ilk üniversitesi bu dönemde kurulur. Vezirin fakirlere maaş bağlatması, idari reformlara başlaması başta İngilizler olmak üzere birçok kesimi rahatsız eder. İngiliz konsolosu ülkesinin çıkarlarına ters düşen vezirler istemediğinden, Mirza Tekihan'a karşı sultanın annesiyle işbirliğine girer. Sultanın annesi kendi sevgilisini baş vezir makamına getirebilmek için konsolosla anlaşma yapar. Valide Sultan, Nasreddin Şah'ın sarhoş bir anında vezirin azil kararını imzalatmayı başarır. Gözden düşen Mirza Tekihan, Kashan'a çekilir. Gözden uzak olmasına karşın vezirin tehlikeli olabileceğini düşünen anne sultan, yine oğlunun içkili bir anında bu defa da vezirin katlini sultana kabul ettirmeyi başarır. Bir sabah namazı öncesinde hamama inen vezir karşısında cellâtları görünce bu işi kendi adamlarının yapmasını rica eder. Neticede de kendi adam-

ları Mirza Tekihan'ın bileklerini keserler. Bahçedeki küçük müzedeki balmumu heykellerle bu acı olay anlatılmaktadır.

İran'da büyük şehirler, su sorunun çözülebilmesi için dağların yanında kurulur. Dağlardan gelen suların hayatın kaynağı olduğu kabul edilir. Kashan'daki çeşmeye Süleymaniye deniliyor. Kashan dağların eteğine kurulmuştur ve bahçedeki kanallarda, havuzlarda sular akar. Havuzların içinde balıklar yüzer. Kısacası burayı da cennete çevirmişler. Bahçeye gelen su sistemini dörde bölmüşler. Çünkü cennette de içinden su, şarap, süt ve balın aktığı dört nehir olduğuna inanıyorlarmış. İran'da üstü kapalı havuzlara, devenin boğazında su biriktirmesinden esinlenerek Deve Boğazı demek âdet olmuş. Modern İran'da su için düşünce ve fikir üretmek, yatırım yapmak çok önemlidir. Apartman dairelerinde bile küçük bir havuz yapmaya devam ediyorlarmış.

İLGİNÇ

5. Abbasi halifesi Harun Reşid'in 809 yılında ölümünden sonra oğlu İbn-ül Reşit Mamun, başkentini Merv'e taşır. Bu dönemde halifelerle imamlar arasındaki güç anlaşmazlığı da iyice artmıştır. Halife Mamun, 8. İmam Reza'yı da otoritesini kabul edeceğini söyleyerek başkente davet eder. İmam Reza, bunun kendisinin ölümü olacağını bile bile yola çıkar. Taraftarları da İmam'ı kurtarmak için yola çıkarlarsa da yetişemezler ve Halife, İmam'ı öldürtür.

Sonra İran'a gelmiş bütün Şiileri takip ettirmeye başlar. Şiiler de hayatlarını kurtarabilmek için bütün ülkeye dağılırlar ve saklanırlar. Bu olayın İran'da Şiiliğin yayılmasına vesile olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Kashan ve çok yakınındaki Niasar kentleri İran gülsuyu üretiminin merkezidir. Kâbe'nin de gülsuyu ile yıkandığını eklersek konunun önemi daha iyi anlaşılır. Burada her yıl 15-31 Mayıs tarihleri arasında Gülsuyu Festivali ve Şenlikleri düzenleniyor.

KUM (QOM)

Ayetollah Khomeyni'nin yetiştiği medrese kenti Qom'da Şiilerin Hazreti Masume Alkazem'e duydukları sevgi ve saygı hemen göze çarpar. Şehit veya İmam olmadığı halde türbesi som altınla kaplı tek kişi, kendisi için türbe inşa edilmiş olan tek kadın Masume Alkazem'dir.

İmam Reza'nın zehirlenmesinden sonra kız kardeşi Masume Alkazem, iki koldan diğer erkek kardeşi ve 5000 taraftarıyla birlikte Mamun'un üzerine gelir ama yenilgiye uğrarlar. Uğradıkları haksızlık ve büyük acılara dayanamayan Masume Alkazem Qom'da ölür.

Hava kirliliğini önleyebilmek için kentin içine büyük araçların girişi yasaklanmış. Ulaşım doğal gazlı araçlarla sağlanıyor. Türbenin içini ziyaret etmek isteyen bayanların çador yani çarşafa bürünmeleri gerekiyor.

Qom'da da Mashad ve Şiraz'da olduğu gibi bambaşka bir evrenin havası solunuyor.

ABYANEH

Kashan'la Isfahan arasında kalan Abyaneh dağ köyünde zamanın durduğunu söylerler. Aslında zamanı durdurmuşlar demek daha doğru olur. Çünkü köyün evlerini ve dokusunu özenle koruyorlar ama köyün okulunu, hastanesini, marketini yeniden inşa etmişler. Bu köyün insanlarının çok zengin oldukları söyleniyor. Köyün çamur ve kerpiçten yapılmış evlerini her yıl tamir ediyorlar. Köyün kadınları, 500 yıl önceki renkli, çiçekli giysilerin benzerlerini kullanmaya devam ediyor.

Abyaneh'in köylüleri oldukça yaşlı insanlar. Köyün camisinin kitap satan dükkânına yaklaşırken sevgili dostum Farhad, "bu köyün en güzel karısıdır" diyerek dükkân sahibini işaret ediyor. Yaşlı ve güzel insanlar arasında Zerdüşt tapınağı, 500 yıllık cami, evlerin ahşap kapıları derken zamanın nasıl geçtiğini anlamazsınız.

DÜNYANIN HARİKALARI

Antik Dünyanın Yedi Harikası'nın seçimi için nasıl bir yöntem uygulanmış olduğunu bilmiyorum. Ama 21. yüzyılda dünyanın yeni harikalarının seçimi için yapılan uygulamaya milliyetçilik ve duygusallığın karışmış olduğunu yadsıyamayız. Nüfusu kalabalık ve bilgisayar kullanımında etkin ülkelerin adayları yarışmaya çok avantajlı başladılar ve öyle de tamamladılar. Aslında ben dergi tarafından yapılan ilk değerlendirmenin de çok doğru olmadığını düşünüyorum. Öyle ya Eiffel Kulesi'yle Golden Gate Köprüsü, Alhambra Sarayı ile Neuschwanstein Şatosu, Milford Sound'la Grand Canyon, N'Gorongoro Rezerviyle Galapagos Adaları, Kanada'nın Saint Laurent'ıyla Korsika'nın Piana'sı yarıştılar. Sonunda Corcovado'yla Colisseum, Yedi Harika listesine girerken Kolenze, Şibam, Fez, Ayasofya ve Easter Island elendiler. İlk seçimdeki adayların hepsi harikaydı ama, farklı temalarda.

7 Harika arasına girmeyi başaran Peru'nun Machu Picchu'suyla, Ürdün'ün Petra'sı üzerinde bütün dünya uzlaştı. Hindistan Taj Mahal'i, Meksika'nın Chichen Itza'sı ve Çin Seddi için de aslında bir itiraz olmadı. Mısır'ın Gize Vadisi ve Piramitleri eski listede vardı ve zaten herkesin gönlünde asırlardır yer etmişlerdi. Bence İtalya'nın Colisseum'u da listenin bir yerlerinde olmalıydı. Geriye bir Brezilya'nın Corcovado'su kaldığına göre, tüm olumsuzluklara karşın kanımca seçimin neticesinin çok da yanlış olduğunu söyleyemeyiz. Bu durumda söylenebilecek tek kritik Dünyanın Yedi Harikası tanımının eksik kaldığıdır. Bu harikalar seçilirken doğa ve insan eliyle diye bir ayırım listenin başlangıç noktası olmalıydı. Böylece, Arjantin'in Perito Moreno

buzuluna, Türkiye'nin Kapadokya'sına, Japonya'nın Fuji Dağı'na, Moritanya Çöllerine, Great Barrier Reef'e, Monument Valley'e haksızlık yapılmış olmazdı. Keops Piramidi de zaten gelmiş geçmiş harikalar arasında olduğuna göre benim harikalarım hangileriydi derseniz işte listem. Hemen söyleyeyim ben bir türlü harika sayısını yediye indiremedim. Galiba biraz da duygusallıktan kopamadım.

Bence Dünyanın Harikaları:
Peru Machu Picchu Ören Yeri
Meksika Chichen Itza Piramidi
Şili Easter Island veya Paskalya Adası
Guatemala Tikal Ören Yeri
Hindistan Agra Taj Mahal
Çin Seddi
Kamboçya Angkor Wat Tapınağı
Ürdün Petra Vadisi
Mısır Kahire Gize Vadisi
İran Persepolis Ören Yeri
Türkiye İstanbul Ayasofya Müzesi
Suriye Palmira Ören Yeri (Maalesef büyük zarar gördü)
İtalya Roma Colisseum
İspanya Granada Alhambra Sarayı
Türkiye Adıyaman Nemrut Dağı heykelleri
Divriği Taç Kapısı

Kurtarabilseydik:
Türkiye Gaziantep Zeugma, ancak maalesef suya gömdük.

Ve tamamlayabilirsek:
Türkiye Aydın Afrodisias, yakınlarda bir gün ümit ediyorum.

GAZETELER

İran'da en çok satılan gazeteler, Keyhan ve Hemşehri'dir. İranlıların gazetelerini evlerinde okuma alışkanlığı olduğundan pek sokaklarda gazete ile oyalanan kimse göremezsiniz.

ALIŞVERİŞ

Çaya çorbaya limon deyişi belki de İran'dan geliyor. Sarı ve siyah renkli kurutulmuş limonlardan mutlaka satın alıp, eve dönüşte deneyin. Siyah limonlar daha iyi kalitedir. Hurma, pirinç, safran, piramide benzeyen doğal beyaz sabun, yaban mersini kurusu için de valizinizde yer kalsın.

ATA SPORU

İran'da ata sporu olan güreş için pehlivan yetiştiren yerlere Zurhane veya Zûlhane yani Güç Evi denir. Spor yapmak isteyenler de bu salonlara gelerek çalışabilirler. Bu salonlara göbek eritme merkezleri de denilebilir. Def eşliğinde, ilahilerle bir tür aerobik benzeri aletli jimnastik yapılır. Bu salonlarda atlet, fanila ve peştamallarla kollarına ağır kalkanlar takarak çalışan insanlar da görülür. Zûlhanelerin bir diğer önemli özelliği de esnaf örgütü veya sosyal yardımlaşma kurumu gibi çalışmasıdır. Buradan herkese yardım edilir. Fakirler evlendirilir, iş kurmak isteyenlere para verilir. Bu dayanışma son senelerde gevşemiş olmasına karşın yine de not edilmelidir. Birçok Zûlhane'nin yüzyıllardır yapısı değişmemiştir.

GAYRİMENKUL

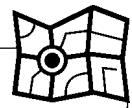
İran'ın hemen her köşesinde hızlı bir toplu konut inşaatı sürüyor. Bu inşaatlarda çimento yerine çelik ön plana çıkıyor. İran Hükümeti, gereksinim sahiplerine, evlenecek olanlara uzun vadeli ve düşük ödemeli krediler veriyor.

ESFAHAN

İran platosunun ortasında yer alan Esfahan, deniz seviyesinden 1500 m yüksektedir. 2230 metrelik Soffeh Dağı ve 3350 metrelik Karkas Dağları şehrin güney ve kuzeyindedir. Tahran'a 414 km uzaklıktadır. Zagros Dağları'ndan inen Zayandeh Roud Nehri şehrin etrafındaki ovalara hayat vermektedir. Esfehan için Şah Abbas'ın şehri denilir. Şah Abbas, 17. yüzyılda Esfehan'ı saraylar, camiler ve köprülerle donatmıştı. Ordular yer değiştirirken nehir kenarında konakladıkları için Esfehan kelime anlamı olarak "Orduların yeri" demektir.

Esfehan'ın güzelliğini anlatmak için bir İran şiiri, "Ben gittim. Esfehan'da 100 dünya gördüm" der. Biraz daha mütevazı olup, "Esfehan nefse cihan" veya "Esfehan dünyanın yarısıdır" diyen şiirlere de inanabiliriz.

1600 yılında Şah Abbas, Esfehan'ı Safevilerin hanedanının merkezi ilan eder. Timur'un yağmalamış olduğu topraklarda yeni bir şehir kurmaya başlar. Ana bulvar olarak belirlenen 6 km uzunluğundaki Tchabar Baghe'nin (Dört Bahçe Caddesi) iki yanına çınar ağaçları dikilir. Süvariler, yayalar, kervanlar için ayrı ayrı yollar yapılır. Yolların arkalarında gül bahçeleri, havuzlar, su kanalları yerleştirilir. Bugünlerde bir zamanlar gül bahçelerinin arasından geçen yollardan artık arabalar geçiyor.

GEZİLECEK YERLER

Si-o-seh pol – Siesopol – 33 Gözlü Köprü
Pol-e Khadjou – Khadjou Köprüsü
Jameh Mosque – Cuma Cami
Naghch-e -Djahan Meydanı – Naqsh-e-Jahan Meydanı
Masdjed-e Emam – İmam Cami
Masdjed-e Cheikh Lotfollah – Şeyh Lotfollah Cami
Ali Qapou Sarayı
Kapalıçarşı

33 GÖZLÜ KÖPRÜ SIESOPOL (SI-O-SEH POL)

Siesopol Köprüsü, Zayandeh Roud Nehri üzerindedir. Nehir kıyısındaki Kh. Boustan-e Ayneh Khaneh Caddesi üzerinde nehir manzaralı çok güzel apartmanlar sıralanmaktadır. Köprü, 300 m uzunluğunda ve 14 m genişliğindedir. Şah Abbas'ın Gürcü asıllı komutanı Allahverdihan tarafından yaptırılmıştır. Gerçek bir simetri ve harmoni harikasıdır. Uzaktan bakıldığında köprüden geçenler bir görülür, bir kaybolur. Siose, 33 demektir. Bir diğer görüşe göre köprü 33 adımla geçilebildiği için adı böyle olmuştur. 3, 33, 3 x 33 kutsal sayılardır. Dünyayı uzunluk, genişlik, yükseklik ve geçmiş, bugün, gelecek olarak düşündüğümüz için 3 kutsal kabul edilir. Ayrıca ana renkler de 3 tanedir. İsa Peygamber de 33 yaşında ölmüştür. 3 x 33 = 99 Tanrı'ya giden yolların toplamı olduğundan kutsal rakamlardır.

Yağışların az olduğu yıllarda tarlalara su vermek öncelik olduğundan nehre su verilmediği günler olabilir. Kuru nehir yatağından yürümek de farklı bir deneyimdir.

(POL-E) KHADJOU KÖPRÜSÜ

Khadjou Köprüsü, Siesopol Köprüsü'nün biraz ilerisindedir. Bu köprü de Şah 2. Abbas tarafından 1650 yılında inşa ettirilmiştir. İki katlı olan köprüden bir dönemler yalnızca Şah geçebiliyordu. Şah, köprünün ortasındaki terasın üzerine yerleşen sanatçıların gösterilerini kendisine ayrılan balkondan seyredermiş.

Ünlü İtalyan sinema yönetmeni Pier Paolo Pasolini de hayran olduğu Esfehan Köprüleri üzerine belgesel filmler yapmıştı.

JAMEH MOSQUE-CUMA CAMİİ

11. yüzyılda Selçuklu döneminde inşa edilmiş olan Cuma Cami, dünyanın en eski on camisinden biridir. Cami, Ghiam Meydanı veya Eski Meydan'ın çok yakınındadır. 8. yüzyılda aynı yerde bulunan Ateş Tapınağı'nm üzerinde inşa edilmiştir. İlk mimarının Omar Khayyam olduğu öne sürülmektedir.

Caminin ilk inşa edildiği dönemde sağlamlık, kullanışlılık ve güzellik esaslarına dikkat edilmişti. Daha sonraki yıllardaki onarım ve ilavelerde caminin planı eyvanlı şekle

dönüşmüştür. İran'da kerpiçten yapılmış en güzel yapılar Selçuklu dönemine aittir. İnşaatta kullanılmış olan sedir ağaçları Kirman'dan taşınmıştı. Caminin kapı ve pencereleri kış aylarında halılarla kapatılıyordu. Camilerin namaz kılınan bölümlerine "Shabestan" denilirdi.

Müslüman camilerinin en güzel mihraplarından biri bu camidedir. Çamur ve yumurta akı karıştırılarak elde edilmiş olan malzeme yıllardır güzelliğini korumuştur. Camide en çok kullanılmış olan malzeme kerpiçtir. Yer döşemelerinin bazı kısımlarında ışık geçiren mermerler bodrum katının aydınlatılması içindir. Caminin içinde hoş bir serinlik vardır.

Cuma namazı kılınan camilerde birden fazla kapı yapılırdı. Caminin en büyük kubbesi vezir Nezam-ol-Molk (Nizamülmülk) inşa ettirmişti. Bu kubbenin tam karşısına denk gelen daha küçük kubbeyi ise ikinci vezir Taj-ol-Molk (Tajülmülk) yaptırmıştır. Yahudi esnafın işyerlerine kolayca gidebilmesi için Taj-ol-Molk tarafından mihrabın he-

men arkasından çarşıya bir kapı açtırılmıştı. Mescidi Cami Kebir-i Esfahan, mimarlık tarihinde bir ansiklopedi gibidir.

Dört eyvanlı caminin Nizamülmülk ve Tajülmülk tarafından inşa ettirilmiş kubbeleri karşı karşıyadır. Shabestan ve kuzey eyvanları da karşılıklıdır. Caminin her sütunu değişik motiflerle zenginleştirilmiştir. Ancak sonraki yüzyıllarda sütunların ayakta kalabilmesi için etrafları duvarla örülerek dayanıklılıkları arttırılmak istenmiştir. İnşaatta kerpiç, tuğla ve ağaç malzeme kullanılmıştır.

Uljayto Mehrab (Uljaito Hall), Soltaniyeh Türbesi'ni de inşa ettirmiş olan ve Olcayto ismiyle bilinen Moğol Sultanı Mohammad Ibn-e-Shahrakh Teimurid tarafından yaptırılmıştı. Bu bölümdeki ilginç detaylardan biri de imama ayrılan yerin ibadet edenlere göre biraz daha aşağıda kalmış olmasıdır. Bu bölümün tabanındaki bazı mermerler hem alt kata ışık girmesi hem de dışarıdaki kirliliğin içeriye yayılmaması için ince tutulmuştu. Depremler neticesinde kuzey eyvanındaki sütunlar eğilmiş ve desteklenmek zorunda kalınmıştır.

Şiiler, üçüncü imamları Hüseyin'in susuzluktan bitkin düştükten sonra kafasının kesilerek öldürülmüş olduğunu hiç unutmamışlardır. Bu nedenle Şii inanışında insanlara su vermek büyük sevaptır. Her caminin, her dükkânın önünde mutlaka bir su sebili vardır.

40 SÜTUNLU SARAY CHEHELSOTOON (KACH-E TCHEHEL SOTOUN)

Farsça, Tchehel 40, Sotoun ise sütun anlamına gelir. 40 Sütunlu Saray olarak bilinen yapı 67.000 m2 cennet gibi bir bahçenin içindedir. Gül mevsiminde bahçenin her tarafı rengârenk olur. Giriş kapısından saraya giden yolun ortasında da 100 m uzunluğunda bir havuz vardır. Aslında sarayın sütun sayısı 20'dir ama sütunların havuza düşen yansımalarıyla sütun sayısı adeta ikiye katlanmıştır ve bu nedenle ismi 40 sütunlu olmuştur.

Bahçedeki heykelleri Avrupa saraylarının bahçelerine özenerek yerleştirildikleri kabul edilir. Çünkü Pers bahçelerinde heykel yoktur. Havuzun köşesindeki aslanlı kadın heykelinin de ilginç bir hikâyesi vardır.

Sasani Kralı Bahram, ava gitmeyi çok severmiş. Çıktığı av partilerinden birinde yanındakilere gösteriş yapmak için zebranın kulağını okuyla ikiye ayırmış. Yanındakiler şaşkınlıkla bakarken ikinci bir okla ön ayağıyla kulağını tutmakta olan hayvanın ayağını kulağına mıhlamış. Herkes sultanı tebrik ederken genç cariyelerden bir tanesi, "İnce iş çok talim ister" demiş. Bu laftan hoşlanmayan Bahram, vezirlerinden birine genç kızı götürüp öldürmesini istemiş. Ancak adil bir insan olan vezir bu çok akıllı, cesur ve güzel kızı öldürmeye kıyamayıp haremine almış. Ancak sözünü esirgemeyen bu genç kıza, her gün sarayının önündeki yokuşu küçük bir buzağı ile tırmanma görevini vermiş. Zamanın içinde yokuş aynı kalmış ama buzağı giderek büyüyerek kocaman bir inek olmuş. Kızcağız ise kazandığı alışkanlıkla kocaman bir inekle bile yokuşu kolayca tırmanır olmuş.

Bilge vezir sonunda bir akşam yemeğine Bahram'ı davet etmiş. Yemek sırasında genç ve çelimsiz bir kızın yokuşu sırtında kocaman inekle tırmandığını gören Bahram bu işi nasıl başardığını sorunca aldığı yanıt, "İnce iş çok talim ister" olmuş. Durumu anlayan Bahram, genç kızı da veziri de bağışlamış.

40 Sütunlu Saray'ın inşaatını Şah Abbas başlatmış. Şah Abbas'ın torunu 2. Şah Abbas ise sarayın sütunlarının içlerine demir destekler ekleterek dayanıklılığı arttırmış. Sütunların altlarındaki aslan başları dikkat çeker. "Hatem Sanatı" diye adlandırılan tavan süslemeleri de ilginçtir.

40 Sütunlu Saray, devletin davetlilerini, elçilerini, misafirlerini kabul edeceği, özel bayram kutlamalarını yapacağı bir merkez olarak düşünülmüştü. Saray, ana salon, aynalı eyvan ve 20 sütunlu giriş salonu olarak üç bölümde tamamlanmıştı. 16. yüzyılın ilk aynalı dekor süsleme denemesi bu sarayda denenmiştir. Avusturya'ya sipariş verilen aynalar yolda kırılarak saraya ulaşır. Biraz cimrilikten biraz da aynaların çöpe atılmamaları için kırık aynalar süslemelerde kullanılarak yepyeni bir dekorasyon modası başlatılmış olur.

Sarayın müze olarak kullanılan iç eyvanının duvarlarını büyük freskler süsler. Bu fresklerden birinde Osmanlı-Safevi Savaşı anlatılır. İran birliğini tamamlamış olan Şah İsmail ile Yavuz Sultan Selim arasında 1514 yılında geçen Çaldıran Savaşı'nın kaderini Osmanlı ordusunun topları değiştirmiş. Şah İsmail zorlukla savaş alanından sağ kurtulabilmiş. Hemen yandaki freskte bu durumdan faydalanmak isteyen Özbekler İran sınırını geçmektedirler. Bu gelişme üzerine

Osmanlılar ile barış yapan Şah İsmail, Özbeklerin üzerine yürüyecek ve zaferler sonrasında da çok kanlı katliamlar yapacaktır. Fresklerin üzerinde kare içine alınmış küçük parçalar onarım öncesi ve sonrası arasındaki farkı göstermek içindir.

Girişin sağ tarafındaki freskte sarayı yaptıran Şah Abbas, Türkistan Valisi'ni ağırlamaktadır. Şapkalara çok meraklı olan Şah Abbas başından şapkayı hiç çıkarmazmış.

Safevilerin yükselişini Afganistan yönünden gelen Nadir Şah sonlandıracaktır. Çok zalim bir sultan olan Nadir Şah'ın katliamları Hindistan'ı bile kana boğacaktır. Nadir Şah, Hindistan'dan alıp Avrupa'ya sattığı kıymetli taş ve ipek böceği ticareti ile ülkesini çok zenginleştirir.

Şah Tahmasb döneminde başkent Tebriz'den önce Kazvin'e sonra da Kazvin'den Esfehan'a taşınır. Fresklerde İran Tarihi ve sosyal yaşam anlatılmıştır. Konular arasında şarap içenler, dans edenler, seyirciler vardır. Safevi Şiiliğine Khomeyni ve taraftarları "Sahte Şiilik" derlerdi. Çünkü Şiiliğin ana felsefesi ve temelinde kendine acı çektirme, kanını dökme gibi olaylar yoktur.

Bir başka freskte elinde gürz tutan Nadir Şah Hindistan Seferi'nde gösterilmiş. Şah Tahmasb'ın Moğol Kralı Humayun'la, Şah İsmail'in Özbeklerle savaşları diğer fresklerin konularıdır.

Esfehan Tarihi'nin bir diğer önemli kişisi Timur Han'dır. Kentin teslim olmamasına kızan Timur zaferden

sonra 50.000 kişiyi kılıçtan geçirmiş. Ancak halı dokuyucularına dokunmamış. Halı dokuyucularının bundan sonra sanatlarını daha da mükemmelleştirerek kötülüğü protesto ettikleri ve bu tepkinin tüm insanlığa örnek olduğu söylenmektedir. Halıcılığa gelince Esfehan hâlâ dünyanın en önemli halıcılık merkezlerinden biridir.

Şehir merkezinin yakınındaki Şehitler Mezarlığı'nda veya Gülistan Şüheda'da her yıl Şehitler Günü kutlanmaktadır. Şehit aileleri İran'da çok etkin bir güç olmaya devam etmektedirler.

NAQSH-E- JAHAN MEYDANI

Bir zamanlar adı Şah Meydanı olan Dünyanın Nakışı, Cihanın Nakışı anlamına gelen Nakş-ı Cihan Meydanı artık İmam Meydanı (Emam Square) veya İmam Khomeyni Meydanı olarak anılıyor. Uzun kenarları 512 m, kısa kenarları 160 m olan meydanın ortasında bir de fıskiyeli havuz vardır. Cuma namazlarında meydan kapatılıyor ve ibadet yeri olarak değerlendiriliyor.

Şah Abbas, bugünkü meydanın bulunduğu yerdeki bahçeyi düzenlemiş. Dar kenarlarından birine cami, diğerine Kapalıçarşı inşa edilmiş. İran'da Cuma Cami, yani Cuma namazı kılınacak kadar önemli bir cami varsa yanına mutlaka Kapalıçarşı eklenirdi. Camide dört eyvanlı planı uygulayıp dört kapı inşa edilmiş.

İMAM CAMİİ (MASDJED-E EMAM)

Abbasi Cami veya Mescidi Abbas veya Şah Abbas Cuma Cami veya İmam Cami olarak bilinir. Caminin kıble yönü avlunun dar kenarına denk gelmediğinden, meydanın simetrik yapısını bozmamak için ana meydan girişinden sonra mihrabı kaydırmışlar. Meydandan girince, camiye yönelmek için sağa dönülür. İran'da Cuma namazı kılınan camiler aynı zamanda haberleşme merkezleridir. Girişte karşınıza gelen küçük avluda haberleşme panosu vardır.

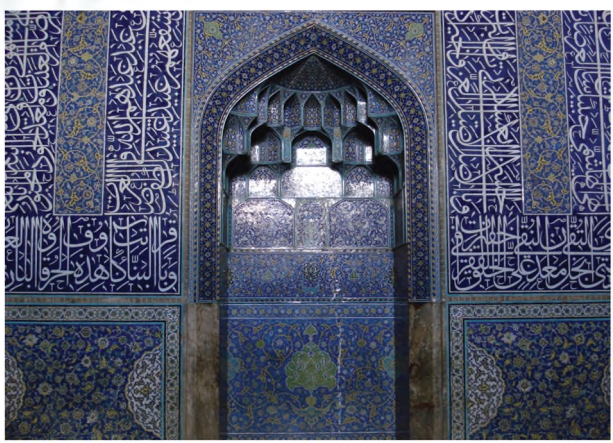
Caminin mimarı Esfehanlı Ali Akbar'dır. Ana kubbenin yüksekliği 54 metredir. Caminin fayanslarının renklerinin hava durumuna göre değiştiği söylenmektedir. Caminin inşaatının tamamlandığı güne kadar Cuma namazları Selçuklu camiinde kılınıyormuş. Şiilerin İmam Camii'ni tercih etmeleri için Şah Abbas, Necef'teki Hazreti Ali türbesinin kapılarını buraya taşıtmış. Bu kapıların söküldükleri yerlere de altın kapılar takılmış. Kutsal türbeden getirilen kapıları görmek için koşuşan Şiiler için de böylece Cuma namazının camii değişmiş olmuş. Caminin girişindeki mermer kazandan özel günlerde şerbet dağıtılmaktadır.

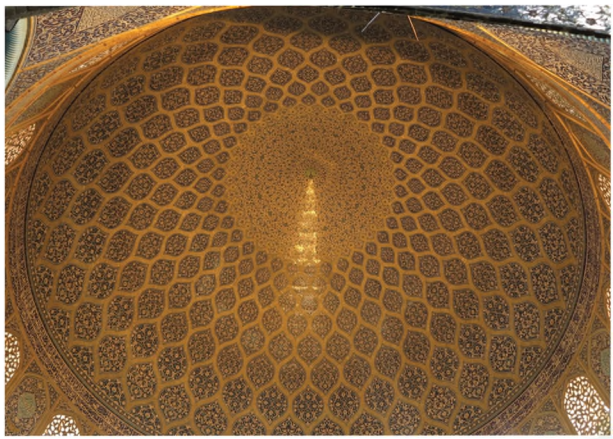
Caminin fayansları Yazd şehrinden getirilmiş. İç duvarlardaki kalem işleri devrin en önemli hattatları olan Abbasi, Tabrizi, Esfahani ve Emami tarafından yapılmış. Merkez

kubbenin içi ve dışı seramik kaplıdır. Diğerlerinin içi seramik, dışı kerpiçtir. Ana caminin ortasındaki mermer plakalar akustiği sağlar. Ayağınızı sertçe yere vurursanız, yedi defaya kadar çınlama duyarsınız. Ancak caminin orijinal taşlarından bazıları sökülüp yenilendikleri için akustik de ilk yapıldığı gün gibi değildir. Sekizgen sütunlar caminin iç dekoruna güzellik katarlar.

ŞEYH LOTFOLLAH CAMİİ (MASDJED-E CHEIKH LOTFOLLAH)

Meydanın uzun kenarlarından birinde Hicri takvimle 1028 yılında inşa edilmiş olan Şeyh Lotfollah Camii bulunur. Bu caminin minaresi yoktur. Bunun açıklaması da iki şekilde yapılıyor. Bu cami ibadetten ziyade dini ve bilimsel araştırmalar için kullanıldığından minareye gereksinim yoktu. Şeyh Lotfollah burada yalnızca din adamlarına eğitim veriyordu. Diğer nedeni ise yalnızca vezirin özel ibadetine ayrıldığından namaz saatlerinin duyurulmasına gereksinim yoktu.

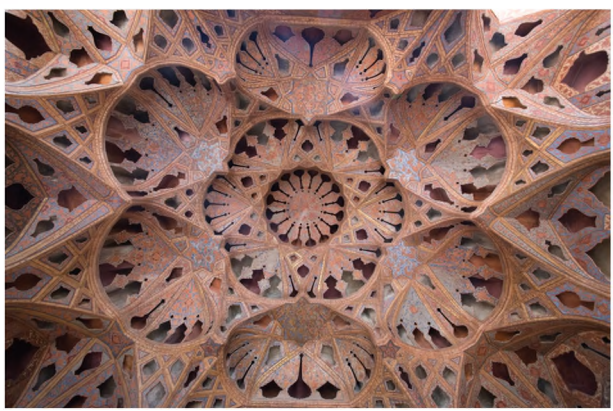
32 pencereli caminin inşaatı İmam Camii gibi 17 yıl sürmüş. İki caminin arasındaki boyutlar düşünüldüğünde bu caminin işçiliğine gösterilmiş olan özen daha iyi anlaşılır. Caminin her detayı incelikle düşünülmüştür. Şii camilerindeki imama ayrılmış ve taban seviyesinden biraz aşağıda kalan mihrap yeri bu camide görülmez.

Her ne kadar bugün camide halı yoksa da kubbedeki motiflerin aynılarının bir zamanlar tabanı örten halılarda da bulunduğu bilinmektedir. Dışarıya açılan pencerelerin üzerinde firuze taşlarından kuş motifleri görülmektedir. Fayanslardaki sarı renk safrandan, mavi renk kobalttan, yeşil renk ise sarıyla mavinin karıştırılmasından elde ediliyordu. Camiyi öğleden sonraki saatlerin başlangıcında ziyaret ederseniz, kubbede oluşan tavus kuşu kuyruğunu hayranlıkla izlersiniz.

ALİ QAPOU SARAYI

Meydanın uzun kenarında bulunan Ali Qapou Sarayı, meydanın uzun kenarında ve Şeyh Lotfollah Camii'nin tam karşısındadır. Sarayın ismi Bab-ı Ali veya Yüce Kapı veya Devlet Kapısı anlamına gelir. 17. yüzyıla tarihlenen saray altı katlıdır. Bu sarayda Şah Abbas yaşamıştı. Giriş katında birbirine çapraz düşen köşelerde sırtınızı avluya dönerek duvardan duvara çaprazınızda kalan kişiyle kolayca konuşabilirsiniz.

Her katın diğer katla bağlantısı olan sahanlıkta korumalar beklerdi. Her katın dekoru farklıdır. Üçüncü kattaki su oyunlarıyla zenginleştirilmiş, bakırdan eyvan ilgi çekicidir. Kabul salonunun alçı üzerine yapılmış duvar süslemeleri de göz alıcıdır. Üçüncü katın önündeki terastan Sultan, meydanda düzenlenen polo maçlarını seyredermiş. 105 basamaklı bir merdivenle çıkılan altıncı kattaki müzik odasının duvar süslemelerini de Cuma Camii'nin iç süslemelerini yapan hattatlardan Reza Abbasi yapmış. Tahta ve alçı üzerine yapılmış darbuka, saz, sentur ve kanun motifli süslemeler muhteşemdir.

KAPALIÇARŞI

Meydanın İmam Camii'nin karşısına denk gelen tarafından Kapalıçarşı'ya girilir. Nakş-ı Cihan Meydanı'ndan başlayan Kapalıçarşı bir zamanlar 16 km boyunca uzanırmış. Çarşının içindeki nargile kahvesi de ilginçtir.

Esfehan'da çayı kıtlama yaparak içerler. Pulaki denilen altın renkli, akide şekerine benzer yassı şekerlerin çok güzel görüntüleri vardır. Kalyan denilen nargile içme sanatı da ilginçtir. Nargileyi elmalı ve güllü olarak da fokurdatabilirsiniz.

Esfehan'da başta halıcılık olmak üzere çok sayıda el sanatı hâlâ varlığını sürdürmektedir. İran halıları ek düğümlüdür ve çok ince halılardır. Deve kemiği, kemik tozu ve kâğıt üzerine yapılan minyatürler de çok özeldir. Firuze gibi yarı değerli taş satan mücevherciler, ahşap işçiliği, el baskısı dokumalar, tatlıcılar ilginç seçeneklerdir.

AĞIZ TADI

GAZ: Esfehan'a has bir tür koz helvasıdır. Şeker veya mısır şurubu, yumurta akı, gülsuyu, fıstık veya badem ile yapılır.

Eski bir hamamdan restorana dönüştürülmüş ilginç bir adrestir: Malek Soltan Jarchi Bashi – Tel. 98 91 31 18 49 68 – www.jarchibashi.com

8. yüzyıla tarihlenen Na'in Camii, kerpiç mihrabı ve ahşap minberiyle gerçek bir mimari harikasıdır. Caminin sütunları, Sasani saraylarını anımsatan biçimde inşa edilmiştir. Caminin ortasındaki bölümde bazı mermerler alabaster ve ışık geçiren cinstendir. Bu bölümün altında yer alan caminin yazlık bölümünün gün ışığıyla aydınlatılabilmesi için bu mermerler özellikle tercih edilmiştir. Alt kat aslında dini ve çok amaçlı olarak, özellikle yaz aylarında mahkeme ve idari merkez olarak da değerlendirilmiş. Caminin minaresi 28 m yüksekliğindedir. Caminin âlemlerinde görülen "Fatma'nın Eli" olarak bildiğimiz el de Şiilerin zulme dur işaretidir.

Meybod'da, M.Ö. 3000 tarihlenen Na'in Kalesi dünyanın en eski çamur kentlerinden biridir. Kaleye tırmanırken kendinizi Harran'a gelmiş gibi hissedersiniz. Burada her yıl Çamur Festivali düzenlenmeye devam ediliyormuş. Kaleden şehrin yerleşim planı da kolayca anlaşılıyor. Merkez yöneticilerin oturduğu bölüm Kohandej, zenginlerin ve önemli kişilerin yaşadığı bölüm Şarestan, tüccarların ve sanatçıların yerleştiği bölüm de Rabaz olarak adlandırılıyor.

Halk ise, surların dışında yaşarmış. Hemen her yerde görülen güvercin yuvalarının nedeniyse, güvercin gübresinin asırlardır çok değerli olmasıdır.

Meybod'daki 16. yüzyıl kervansarayını otele çevirmişler. Kervansarayın tam karşısında da 14. yüzyıldan sonra buzluk olarak kullanılmış enfes bir yapı görüyoruz.

YAZD (YEZD)

Dünyanın en eski şehri olarak söylenen Yazd, 4.000 m yüksekliğindeki Rud Dağları'nın eteğinde, Kevir, Lud ve Taftan çöllerinin de çok yakınında bulunur. "Yazd" ismi, Allah anlamına gelen "Yezdan" kelimesinden türemiştir. Burada yaşayanlar çölden korktukları için oturdukları yerleri ağaçlandırmış, çiçeklendirmiş ve çöl duygusundan uzaklaşmak istemişler. Yazd için "Çöl Gelini" de derler. Yazd, çölün hemen yanı başında yaklaşık 800.000 kişinin yaşadığı bir şehirdir. Antik su kanalları ve rüzgâr bacaları hemen her köşede göze çarpar. İpekçilik, asırlardır şehrin en önemli geçim kaynağı olmuştur. İran'da, Zerdüşt inancının en yaygın olduğu şehirdir. Şehrin nüfusunun yaklaşık % 10'unun Zerdüşt olduğu varsayılıyor.

Yazd'de ilk molayı Sessizlik Kuleleri'nde veriyoruz. Karşı karşıya birbirine bakan iki tepenin üzerinde kurulmuş olan kulelere tırmanırken, içim bir tuhaf oluyor. Farsça, Dahme denilen kulelerin kullanımı Şah Rıza Pahlavi tarafından yasaklanmış. Tepenin eteklerindeki evler, kulelerin kullanıldığı günlerde, buraya ölülerini getirenlerin törenin sonunu bekledikleri evlerdir. Ölünün yakınları burada beklerken, yalnızca Nasellar denilen görevliler ölüleri kulelere çıkarırmış. Nasellar, kulenin içindeki son bölüme geçmeden önce akbabaların ve kerkenezlerin gökte uçuşup uçuşmadıklarını kontrol edermiş. Kulenin içindeki avlu üç bölüme ayrılmış

bir daire olarak düşünülür, en dış halkaya erkekler, sonraki halkaya kadınlar ve dairenin ortasına da çocuklar bırakılırmış. Başka kimsenin çıkmasına izin verilmeyen kulelerde Naselların gizli bir delikte kuşların ölünün önce hangi gözünü yediğini izlediğini anlatıyorlar. Eğer kuşlar önce sağ gözü yerse, ölünün ruhunun iyi bir yere çıkacağı, ama eğer kuşlar önce sol gözü yerlerse ölünün azap çekeceğine inanıyorlarmış. Ölülerden kalan kemikler, güneş ve rüzgârla iyice beyaz olana kadar yaklaşık bir yıl beklendikten sonra toplanıp yağmur suyuyla iyice temizlendikten sonra kalan parçalar, toprağa değmemeleri için beton lahitlere konulurdu. Bu nedenle Zerdüşt mezarlıklarında lâhitler diğerlerinden küçüktür.

Aslında şöyle bir düşünürseniz, ölünün açık havada kuşlar tarafından yenilmesiyle, toprak altında kurtlar ve mikroorganizmalar tarafından parçalanması arasında büyük bir fark yoktur. Ama Zerdüştler, çok saygı duydukları doğayı kirletmemek için ölülerini gömmeyi, havayı pisletmemek için ölülerini yakmayı, su kaynaklarını zehirlememek için de ölülerini suya atmayı istememişler. Avustralya'da öldükten sonra hayatları boyunca yedikleri vahşi hayvanlara, öldükten sonra en azından bir kereliğine, yiyecek olarak borçlarını ödemek istedikleri için bir zamanlar kendilerini çöle bıraktıran Aborijin yerlileriyle Zerdüştler arasında, binlerce kilometre mesafeye karşın benzerlik buluyor musunuz? Ben buldum ve bu inanışa hayran olmaya başladım.

Kulelerin hemen çok yakınında Zerdüşt mezarlığı vardır. Her mezar taşının üzerinde, Ateş Tapınağı'nın girişinde de görülen Zerdüştler'in üç hayat prensibi yazıyor ve Fu-

ruhar sembolü görülüyor. Bazı mezarların üzerine kuşların yemesi için salatalık dilimleri, limon ve portakal kabukları bırakılırmış. Ölüler de, başlar değil ayakları kıbleye dönük olarak gömülüyormuş.

Zerdüşt dininin iyi ve kötü anlayışı, özgür irade tanımı, cennet, cehennem ve Tek tanrı inanışı üç semavi dini de etkilemiştir. Araplar, İran'a yeni bir inanış olan Tek tanrılı dinle geldiklerinde, bu topraklarda tek tanrılı inanışın 1000 yıldan fazla uygulanmakta olduğunu görürler.

Tek tanrılı bir inanış olan Zerdüşt dinine, Mazdaizm de denir. Mecusilik de denilen Zerdüşt dini, Sasaniler zamanında M.S. 224-651 arasında resmi din olarak kabul edilmiş. Sasaniler, ilk defa bir dini, resmi olarak ilan eden imparatorluktur.

Zerdüşt veya Zarathoutra veya Zoroastria'nın M.Ö. 3500 civarında doğduğu ve 30 yaşlarında peygamber olduğu kabul edilir. Yaklaşık 124.000 peygamberden kimileri bir köy, kimileri bir şehir, kimileri bir ulus, kimileri de

dünya tarafından kabul edilmiştir. Bütün dinlerin üzerlerinde uzlaştığı 5 peygamber ise İbrahim, Nuh, Musa, İsa ve Muhammed'dir.

Şehir merkezindeki Ateş Tapınağı'nın binası yaklaşık 60 yıllıktır. Burası "Ateşkadeh" olarak da anılır. Giriş kapısının alınlığının üzerindeki mavi renkli, açık kanatlı kartala "Furuhar" deniliyor. Kanatlarını açmış kartalın üzerindeki kutsal kişiyi gösteren sembolün özelliği, insanoğlunun yükselişini simgeliyor olmasıdır. Sembolün hemen altında da, "Pendare Nik-İyilik Düşünmek, Kerdare Nik-İyilik Yapmak, Goftare Nik-İyilik Söylemek" olarak Zerdüştlerin üç prensibi yazılmıştır. Tapınağın içindeki sönmeyen ateşin orijinal yeri buraya 50 km uzaklıktaymış. M.Ö. 470 yılından beri hiç söndürülmemiş olan ateş buraya oradan taşınmış. Vitrinin hemen yanında çerçeve içinde gün listesi görülüyor. Zerdüştlerde her ayda 30 gün var ve her günün ikinci bir anlamı daha var. Yine Zerdüştlerde, Cuma kutsal gündür. Zerdüştler de Müslümanlar gibi namaz kılarlar. Zerdüştler için en önemli gün, Mayıs ayının sonuna denk düşen Hurdad ayının 24. günüdür. Bu günde dünyanın her köşesinden gelen Zerdüştler, tıpkı bir Hac gibi Yazd şehrinin Ateş Tapınağı'nda buluşurlar. Bölgede en çok kullanılan kumaş motifi de sağa sola oynayan ateş şeklinin görüldüğü motiftir.

Tek Tanrı Ahura Mazda'nın parmağıyla yaptığı işaret bir selamlamadır. Zerdüştler, ateşe tapmazlar ama ateşi kutsal kabul ederler. Ateşe, en önemli din adamları yaklaşabilir. Zerdüştlerden geriye yazılı din kitabı kalmamıştır.

Herodotos, antik dönemde Perslerin hiç tapınağı olmadığından söz eder. Kısacası Persler, güneş, su, hava, toprak, rüzgâr ve bunun gibi doğal biçimli tanrılara açık havada ve dağların tepesinde tapınmışlardır.

Bugünlerde İran'da Zerdüştler, yoksul bir dinsel azınlık olarak varlıklarını sürdürüyorlar. Dünyada halen 30.000 kadarı İran'da olmak üzere 250.000 kadar Zerdüşti olduğu kabul ediliyor. Ne yazık ki yeni dünya düzeninde her şeyin başı para ve İran Zerdüştleri de zengin değiller. Hindistan'da Zerdüştler kalabalık değiller ancak, Hindistan'ın ekonomik olarak en güçlü kişilerinden biri olan Tata arabalarının ve Taj otellerinin sahibi de Zerdüşt olduğu için Zerdüştler varlıklarını çok güçlü olarak sürdürebiliyorlar.

Azadi Meydanı olarak da bilinen Amir Chaghmaghakh Square veya Emir-i Çakmak Meydanı'ndaki kuleler cami minaresi değildir. Bu etkileyici kuleler şehre gelen yabancılara şehir merkezinin uzaktan görülebilmesi için dikilmiştir.

Şii inanışında 12 İmam, Ali, Hasan, Hüseyin, Zeynel Abidin, Muhammed Bakır, Cafer'i Sadık, Musa Kazım, Ali Reza, Muhammed Taki, Ali Naki, Hasan Askeri ve Muhammed Mehdi'dir. Şiiler son imamın bir gün geri döneceğine inanırlar.

Şiiler için, Muharrem ayı yas zamanıdır. Çünkü üçüncü imamları Hüseyin'in susuz bırakıldıktan sonra başının kesilmesinin acısını hep canlı tutmak isterler. Muharrem ayının 10. günü törenler yapılır ve halka aşure dağıtılır. Meydanın köşesinde göreceğiniz kan damlası veya gözyaşı şeklindeki ağaçtan Tekiyye'yi de aynı gün gençler omuzlarına alarak şehirde dolaştırırlar. Ben bu töreni Endülüs'te, Hıristiyanların Paskalya'dan bir hafta önce kutladıkları Semana Santa veya Kutsal Yortu Haftası'nda, ağır podyumlar üzerinde sokaklarda dolaştırdıkları Meryem Ana heykeliyle yapılan yürüyüşlere benzetiyorum.

Meydana yürüme mesafesinde Bazaar-ı Asli ve Penjab Bazaar bulunuyor.

Roknottin Mescid-i Camii Kebir veya Kabir Jaame Mosque, 14. yüzyılda aynı yerde bulunan Ateş Tapınağı'nın üzerine inşa edilmiş. Camiye girmeden hemen önce Bogned Seyd Roknoddin'in türbesini görebilirsiniz. Caminin minaresi 77 m yüksekliğindedir. Giriş kapısının üzerindeki terazi biçimindeki zincir adalet simgesidir. Bütün haksızlık-

lara karşı mücadele etmek isteyen Sasani Sultanı Anouşiravan Dadgar bu zinciri direklerden geçirerek bütün şehirde dolaştırmış. Direklerin önündeki nöbetçiler, vatandaşların şikâyetlerinde zincirleri çekerek sultana haber verirlermiş. Caminin kapısı 18. yüzyılda yenilenmiş. Namaz için ayrılmış bölümün hemen arkasında Ateş Tapınağı'ndan kalma bir duvar vardır. Kapalıçarşı caminin çok yakınındadır.

Caminin yanındaki ara sokaklardan yürüyerek eski şehir merkezine kadar gidebilirsiniz. Yazd'ın daracık sokaklarındaki eski evler tamamen korumaya alınmış. Bu eski evleri satmak isteyenler ancak devlete satabiliyorlarmış. Evlerin duvarlarında görülen panolar da devletin koruma ve restorasyon işaretidir.

Birbirinin içine geçmiş gibi duran eski evlerin duvarları gölge vermeleri için yüksek tutulmuş. Bu evlerin ahşap sokak kapıları ve kapı tokmakları çok ilginçtir. Kapılarda kadın ve erkek misafirler için ayrı tokmaklar vardır. Böylece ev sahibi gelenin kadın mı yoksa erkek mi olduğunu anlayacak ve kapıyı ona göre açacaktır. Yuvarlak, nakışlı olanlar dişi, düz olanlar erkek tokmaklardır.

Eski evlerin Badgir denilen soğutma kuleleri de çok ilginçtir. Bu kulelerin alt taraflarına yiyecek ambarları yer alır. Çünkü çok sıcak çöl iklimi şartlarında, bu kulelerle yakalanan küçük rüzgâr dalgaları bile alt katlarda soğuk hava deposu şartları oluşturmak için yeterli geliyordu.

Her ne kadar sıkça İran kedisinden konu edilse de bırakın cins kediyi, İran'da sokak kedilerini bile pek göremedik. Yazd'ın daracık sokaklarının yüksek duvarlarında birkaç sarman ve tekir görmek beni çok sevindirdi.

Büyük İskender, Yazd'a İsatis adını vermiş. Şehrin bu tarafındaki eski bir medrese olan "Ziaeieh School" nedendir bilinmez "Alexander Prison" olarak anılıyor.

ABARKOOH

Yazd'dan yola çıktıktan yaklaşık 1 saat sonra boyu uzamayan servi türünden, 4.500 yaşında olduğu söylenen muhteşem bir ağaç vardır.

ŞİRAZ (SHİRAZ)

İran'ın dördüncü büyük şehridir. Shah-e Cheragh Türbesi, şair türbeleri ve yakın çevresindeki ören yerleriyle İran'ın en ilginç şehirlerinden biridir.

NASIL GİDİLİR?

İstanbul'dan haftanın belirli günlerinde tarifeli uçaklarla gitmek olasıdır.

GEZİLECEK YERLER

Shah-e-Cheragh – Işık Kralı
Arge Karim Khan's Citadel
Kapalıçarşı
Mansion - Zinat-ol Molk Evi
Sadi Türbesi
Hafız Türbesi

YAKIN ÇEVRE

Bishapour – Bişapur
Pasargadae
Naqsh-e Rostam – Nakş-ı Rüstem
Persepolis

IŞIK KRALI (SHAH-E-CHERAGH)

"The Mausoleum of Ahmad Ibn e Mousa Alkazem" türbesinde sekizinci İmam Reza'nın 835 yılında öldürülen kardeşi Seyid Mir Ahmad gömülüdür. Sekizinci İmam Reza, Abbasi Halifesi Memun tarafından öldürülmüştü. Bu olay, İran'da Şiiliğin yayılmaya başladığı tarih olduğu kabul edilir. Halifeler, İmamları sevmezler ve ellerine fırsat geçerse öldürtürlerdi. Halifeler saraylarda huzur refah içinde yaşarken, imamların son derece sade ve halkın içinde bir hayatları olmuştur.

Seyid Mir Ahmad, halife olmamasına karşın halk tarafından çok sevildiği için öldürülmesinden sonra, insanlar aralarında gönüllü para toplayarak bu türbeyi finanse etmişlerdi. Türbenin inşaatı elli yıl sürmüştür.

Türbenin aynalı ve alçı iç süslemeleri olağanüstüdür. İç mekânlarda isten kaynaklanacak kirliliği önleyebilmek için az sayıda mum yakılıyor ve aynaların yarattığı yansımayla türbenin içi aydınlatılıyor. Aynaların düzenli temizliği için kulak temizleme pamukları kullanılıyor.

Kadınlar çarşaf giyerek türbe ziyareti yapabiliyorlar. Türbenin avlusunda ve içinde güvenlik nedeniyle fotoğraf çekilmesine izin verilmiyor.

Şiraz'ın en eski camisi olan Mescidi Camii, Atir Atigh türbenin hemen arkasındadır. Avlunun ortasındaki Hodaihane Kâbe'yi simgeler ve Allah'ın Evi olarak kabul edilirdi. Eski günlerde imamlar bu avluda toplananlara Kâbe'ye vardıklarında davranışlarının nasıl olması gerektiğini anlatırlardı. Bu caminin minaresi ve kubbesi yoktur.

Caminin hemen yakınında Şiraz Valiliği de yapmış olan Şah Abbas'ın komutanı Allahverdi Khan'ın inşa ettirmiş olduğu medreseyi görürsünüz. Şiilerin ünlü bilim insanı Molla Sedra bu medresede yetişmişti. Türbanları siyah renkli olan mollalar Peygamber soyundan gelirler. Yeşil beyaz renkli türbanı olanlar din adamlarıdır. Ancak aralarında statü farkı yoktur.

AŞURA GÜNÜ

Aşura, Muharrem ayının onuncu günüdür. Hazreti Hüseyin'in 72 kişiden oluşan ailesi ve yakın arkadaşlarının Kerbela'da susuz bırakıldıktan sonra başları kesilerek öldürülmelerinin acısı, aradan geçen yüzlerce yıla karşın Şiiler tarafından hâlâ taze tutulmaktadır. İran'ın hemen her köşesinde Kerbela'yı anmak için matem merasimleri düzenlenmektedir.

Aşura günü yaklaştıkça geceleri düzenlenen canlandırmalarda Hüseyin ve yakınlarının yaşadıkları acılar anlatılır. Sokaklarda ekmek, etli pilav, su ve limonata dağıtılır. Aşura Günü herkes siyah giysilere bürünür. Aşura Günü'nde insanlar sokaklarda ellerindeki ucu püsküllü sopaları omuzlarına vurarak, "Ya Hüseyin, ya Zeyneb" nidalarıyla yürürler.

Bu dini tatil ortamında her yer kapalıdır, sokaklarda kurbanlar kesilir, Shah-e-Cheragh'da insanlar üst üste dua ve ibadet ederler. Bilinenin aksine Şiilerde acı çekenlerin kanlarını akıtmaları hoş görülmez.

ARGE KARIM KHAN'S CİTADEL

Dünyada portakal ağaçlarıyla, havuzlarla süslenmiş tek kaledir. Kalenin içindeki hamam yapısı ve müze mutlaka görülmelidir. Şiraz için Karim Han'ın şehri denilmektedir. Şiraz, uzun süre Zand Hanedanı'na başkentlik yapmıştır. Kaçar Hanedanı'mn yönetime geçmesinden sonra başkent, Ağa Muhammed Khan tarafından Tahran'a taşınacaktır. Başkentin taşınmasından sonra kale Pahlavi döneminde hapishaneye dönüştürülecektir.

Kale, hapishane olarak kullanıldığı dönemde büyük zarar görür. Özellikle duvarları süsleyen kalem işleri yok olur. Kaledeki hamamın su borularından sızan sular kalenin kulelerinden birinin temellerine zarar vermiş ve kule eğrilmiştir. Yapılan onarımlarla yıkılması önlenen kule, Pisa Kulesi gibi eğik durmaktadır. Kalenin giriş kapılarından birinin üzerinde Zaloğlu Rüstem'in işlerinden biri olan canavarı öldürmesi canlandırılmıştır.

KAPALIÇARŞI

Kapalıçarşı kaleye çok yakındır. Kapalıçarşı'dan turunç suyu, limon kurusu, turşu, kuru yemiş, baharat başta olmak üzere ilginç alışverişler yapabilirsiniz. Ayrıca çarşı içindeki medreseyi gezmeye vakit ayırın.

ZINAT-EL MOLK EVİ

Çok iyi onarılmış bir tarihi evdir. Evin avlusundaki ve eyvanlarındaki süslemeleri görüldükten sonra alt kattaki Etnografya Müzesi gezilebilir. Bu bölümde sergilenen Büyük Kiros'un kızı, 1. Darius'un eşi ve Kserkses'in annesi Atosa'nın (Ateşe), Mansour Halaj'ın ve Ağa Muhammed Khan'ın mumyaları ilginçtir.

SADİ TÜRBESİ

İki şey hayatımızı karartır
Susacakken konuşmak, konuşacakken susmak

Ve yine demiştir ki:

İnsanın ne kadar bilgisi olursa olsun
Cahil katında bilgisizdir

Şiirleri, 1634 yılından beri batı dillerine tercüme edilmekte olan Müslihüddin Şeyh Sadi, İran Edebiyatı'nın en önemli şairlerinden biridir. Sadi'nin 1212-19 yılları arasında doğduğu kabul edilir. 80 yaşına kadar süren uzun bir ömrü olan şair, kendi deyişiyle hayatının 1/3'ünü eğitimle, 1/3'ünü seyahatle, 1/3'ünü ibadetle geçirmiştir. O günün koşullarında gidebildiği her yere gitmiştir. Bostan ve Gülistan adlı eserini İran'da, Busitan (Gül Bahçesi) adlı eserini Şam'da kaleme almıştır. Takrir-i Dibaze, Akl-u Aşk, Nasihat-ül-Mülk diğer önemli eserleridir. 1292 yılında ölmüştür.

Sadi'nin hayatı başta Aragon ve Mehmet Akif Ersoy olmak üzere çok sayıda şairi etkilemiştir. Sadi'nin çiçek bahçesi ortasında ve son derece sade bir türbesi vardır.

Ey kardeş, bu dünya kimseye kalmaz
Gönlünü her şeyi yaratan Allah'a bağla
Sana bu kâfidir
Dünya mülküne güvenip bel bağlama
Çünkü bu dünyada senin gibi birçokları yaşamış ve ölmüştür
Değil mi ki, en sonunda ölüm vardır ve bu can göç yolunu tutacaktır
O halde ister taht üzerinde can vermişsin, ister toprak üzerinde ne fark eder?

HAFIZ TÜRBESİ

Gerçek adı Kaje Shams-o-din Mohamed olan Hafez-e-Shirazi, Sadi'nin aksine yaşamı boyunca Şiraz'dan hiç ayrılmamıştır. Bir kere niyetlenmiş ama yarı yoldan "Dünyayı neden görmeye gideyim ki, bütün dünya Şiraz'da" diyerek geri dönmüştü.

1389 yılında doğduğu kabul edilen Hafız 65 yaşına kadar yaşamış. Çocukluk günlerinde yanında çalıştığı molladan Kuran'ı kolayca ezberlemiş. Sonraki yıllarda da "Sırlar Tercümanı" olarak adlandıracağı eserinde aşk ve şarabı kaleme almış. Goethe'nin en büyük ilham kaynaklarından biri olmuştur. Hafız'ın Gülistan Bulvarı üzerindeki türbesinden hiç ziyaretçi eksik olmaz.

Zevk-u safa ve işret fidanı yetişiyor, gül yanaklı saki nerede?
Bahar rüzgârı esiyor, lezzetli şaraplar nerede?
Her taze gül daima bir gül yanaklıyı hatırlatmakta
Fakat söz dinleyecek kulak, ibret alacak göz nerede?

Türk Edebiyatı'nda Hafız ile ilgili en önemli çalışma ve araştırmaları yapmış olan Yahya Kemal Beyatlı, Rintlerin Ölümü'nde bakın nasıl yazmış:

Hafız'ın kabri olan bahçede bir gül varmış
Yeniden her gün açarmış kanayan rengiyle
Gece bülbül ağaran vakte kadar ağlarmış
Eski Şiraz'ı hayal ettiren ahengiyle
Ölüm asude bahar ülkesidir bir rinde
Gönlü her yerde buhurdan gibi yıllarca tüter
Ve serin serviler altında kalan kabrinde
Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter.

ŞİRAZ BAĞLARI VE ÜZÜMLERİ

En çok kabul gören görüşe göre şarabın anavatanı Mezopotamya'dır ve üzüm bağları ilk olarak M.Ö. 4000 yıllarında, Urfa'yla Basra Körfezi arasında Suriye'nin Akdeniz kıyısından Zagros Dağları'na kadar olan topraklarda dikilmiştir.

Efsaneye göre Pers Kralı Cemşid üzümü çok severmiş. Ülkesinin hemen her yerine üzüm bağları ektirmiş. Bir sene ürün o kadar bereketli olmuş ki, tüketilememiş ve üzüm saklanabilmesi için sarayın ambarlarına indirilmiş. Ancak ambarlardaki üzümler sularını salarak değişik bir tada bürünmüşler. Saray görevlileri ise zehirli olduğunu düşünerek bu sıvıya el sürmemişler. Sultanın başı ağrıyan ve ağrıya çözüm bulmayan cariyelerinden biri bu sıvıyı içerek intihar etmeye karar vermiş. Ne var ki sıvıyı içen cariye öleceğine canlanmış. Bu durumu sultana anlatmışlar. Cemşid de tattığı sıvının tadını beğenince bundan sonraki yıllarda mahsulün en az yarısından şarap yapılmaya başlanmış. Kısacası Mezopotamya'dan başlayan uzun yolculuğunda şarap önceleri bilinmemiş, sonra tadılmış, sevilmiş, sevilmemiş, yasaklanmış, kavgalara neden olmuş, değerlenmiş. Ama rubailerde, şiirlerde, aşklarda, düğünlerde hiç unutulmamış.

Halifeler döneminde Şiraz'dan Bağdat'a şarap yollanıyormuş. 1398 yılında Delhi'yi ele geçiren Timur, kendisine ikram edilen şarabı çok sever ve bu şarabın nereden gönderildiğini öğrenir. Daha sonraki yıllarda Şiraz'ı ele geçiren Timur bağlardan tek dal koparanın ellerinin kesileceğini ilan eder. Gerçek neden Timur'un bu emri mi? Bilinmez ama bilinen şu ki Moğollar, Şiraz'ın anıtlarına da, şarap bağlarına da dokunmazlar.

Safeviler döneminde üzüm bağları daha da genişler. 17. yüzyıldan itibaren Şiraz Şarapları, 10 küçük kadeh ölçüsündeki deri torbalarda hasır kılıflarda korunarak ve katır sırtında taşınarak Avrupa'ya, Avrupalıların Afrika'daki kolonilerine, Hindistan'a gönderilmeye başlanır.

Şarap severler için en değerli üzüm köklerinden biri de Şiraz'dır. Şiraz'da deniz seviyesinden ortalama 2000 m yüksekte bu bölgeye has bir üzüm yetişmektedir. Şiraz salkımları, laciverte kaçan koyu renkte, sert, küflere ve mantarlara dayanıklı bir üzüm ırkıdır. Üzümün kabuğu kalın, tadı buruk olduğu için meyveler olgunlaşmaya başladıklarında kuşların hücumuna uğramazlar. Ancak üzümlerin direnci dallarından koparıldıkları anda biter. Eğer bu üzümden şarap yapılmak istenirse uzun yolculuk planlanmamalıdır. Bu nedenle eski günlerde şaraphaneler hemen bağların yanında kurulurdu. Şiraz üzüm köklerine adını vermiş olan şehirde üzüm bağları duruyor ama şaraphaneler artık yok.

Bu köklerin Avrupa'ya nasıl ulaştıkları ise kesin olarak bilinmiyor. Belki Büyük İskender'in ülkesine dönen askerleriyle, belki Haçlı seferleriyle kökler Avrupa'ya, Amerika'ya hatta Avustralya'ya kadar uzanmışlar. Ancak bu köklerin safkan Şiraz kökleri değil, melezleşmiş bir ırk olduğu kabul edilmektedir.

Dünya üzerinde Şiraz köklerinden elde edilmiş 1.000.000 dönümün üzerinde Şiraz bağı olduğu hesaplanmaktadır. Sistli toprak seven bu üzümden Türkiye'de Marmara ve Ege bölgelerinde iyi netice alınmıştır. Safkan köklere ulaşmak ise olanaksızdır. 1979 yılından sonra köklerin İran dışına çıkartılmaları yasaklanmıştır.

BİŞAPUR (BISHAPOUR)

Ahvaz'dan Şiraz'a giderken İran'ın Unesco Dünya Kültür Mirası listesindeki ören yerlerinden olan Bişapur'dan geçersiniz.

Küçük müzenin ardından M.S. 270 yılına tarihlenen Anahita Tapınağı ile geziye devam edilir. Köşeleri 14 m2 planlı tapınak su seviyesinden 6 m aşağıdadır. Üstü açık tapınağın çevresinde dua ediliyordu. 12 m yüksekliğindeki duvarlarla çevrili saray kubbeli ve 4 eyvanlıydı. Sarayın duvarlarının renkli alçılarla kaplı olduğu düşünülüyor. Sarayın harem bölümünün yer mozaikleri Tahran Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Bu sarayın hemen yanında da Şah Şapur'un savaşta yendikten sonra bağışlayarak yanında tuttuğu Roma İmparatoru Valerianus için yaptırmış olduğu saray görülmektedir.

Bişapur'un hemen karşı yakasındaki Tang-e Chogan kaya kabartmaları mutlaka görülmelidir. Birinci kabartmada Şapur at üstündedir, Valerianus diz çökmüştür ve Şapur'un zaferi anlatılmaktadır. İkinci kabartmada at üs-

tünde gösterilmiş olan 2. Bahram'ın atının örülü kuyruğu ve beline asılı su testisi ilginç detaylardır. 2. Bahram'ın karşısında eli kılıçlı Pers subayı ve hemen arkasında da af dileyen Arap komutanlar görülmektedir. Üçüncü kabartmada Ahura Mazda'dan kraliyet çelengini almakta olan 1. Bahram, ayaklarının altında düşmanı ezmektedir. Dördüncü kabartmada 2. Bahram cepheden canlandırılmıştır. Kralın sağ tarafında esirlerin kafalarını tutan askerler, sol tarafta da selam veren askerler bulunmaktadır.

Bişapur'dan Şiraz'a doğru yola devam edince Büyük İskender'in Persepolis'e giderken zorlukla aştığı Tenge-i Abolhayat geçidinden geçilir.

PASARGADAE

Pasargadae'de henüz arkeolojik kazılar tamamlanmamıştır. M.Ö. 625 yılından itibaren Akamenid sülalesinin etkinliği başlar. Akamenidler, Elamlıları yenerler, Pars Eyaleti'ne inip denize ulaşırlar ve Medlere komşu olurlar.

Pasargadae, Perslerin ilk başkentidir. Devletin yönetim merkezi olan satrap başkentlerinde vergiler toplanır, arşivler tutulur, dilekçeler gönderilir, kral buyrukları ve fermanları yazılırdı. Pers krallarının taç giyme törenleri başkentte düzenlenirdi. Törenlerde kraliyet giysileri giydirilen krala acı bitkiler yedirilir, ekşi süt içirilirdi. Bu törenin amacı tam olarak anlaşılamasa da hanedanın soyuna bir çağrı olduğu ve yeni hükümdarın imparatorun kurucusuyla doğrudan bağlantı kurmasının istendiği düşünülmektedir. Törende hükümdarlık rütbeleriyle donatılan kral, tacıyla halkın karşısına çıkardı. Persler, Arapların talanından kurtarabilmek için Pasargadae'de Hazreti Süleyman'ın annesinin gömüldüğü söylentisini yaymışlardı.

Büyük Kiros'un Sarayı bir kraliyet sarayı olarak mütevazı ölçülerdedir. Saray, 3192 m2 büyüklüğündeki bir bahçenin ortasındadır. Sarayın otuz sütunu bu tarz mimaride ilk defa kullanılmış sütunlardır. Sarayın giriş kapısı güneşin doğduğu yöne açılır. Kambyses'in oğlu Büyük Kiros, Akamenid sülalesinin en önemli kralıdır. Büyük Kiros'un adı güneşe benzeyen anlamına gelir. Medleri yenip Persleri iktidara taşıyan Büyük Kiros, bir yandan askeri zaferlerle ülkesinin sınırlarını büyütmüş, diğer yandan da topraklarını bir hoşgörü ve barış ülkesi haline getirmiştir. Büyük Kiros idaresinde bütün dinlere saygı gösterilmiş, Musevi tapınaklarına izin verilmiş, ilk insan hakları bildirgesi yayınlanmıştır. Başta Babilliler olmak üzere tüm komşularla uzun bir barış dönemi başlamıştır.

M.Ö. 6. yüzyılda merkezi otoriteyi Asya'da Lidya, Med ve Babil krallıkları, Afrika'yı ise Mısır firavunluğu temsil ediyordu. Büyük Kiros'un tahta çıkmasıyla güçler dengesi değişmeye başlamış, Pers İmparatorluğu'nun askeri ve ekonomik hâkimiyet alanı genişlemişti.

Milletler Kapısı, Bekleme Salonu ve Kabul Sarayı restorasyonların devam ettiği bölümlerdir. Kabul Sarayı'nın girişindeki kabartmanın önemli bir bölümü maalesef kaybolmuştur. Kabartmanın geriye kalan bölümünde ön ve arka ayakları balık kuyruğu biçiminde bir insan ve hemen arkasında da iki koç ayağı görülmektedir. Bu kabartmada Perslerin ne kadar detaycı oldukları bir kere daha fark edilir. Koçun erkek olduğu cinsel organı ile vurgulanmıştır.

Sarayın dış cephesinde Farsça, Elamice ve Babilce olarak üç dilde çivi yazısıyla bir metin vardı. Bu 2600 yıllık metin aslında Pers kralının tarih için ne kadar önemli olduğunun bir özetidir.

"Manam Koroş, padişahe Asia / I am Cyrus, King of the World, the powerfull king, King of the Babylon, King of the quarter of the World / Ben Kuroş, dünyanın kralı, güçlü kral, Babil'in Kralı, dünyanın dört köşesinin kralı". Bu yazıttan anlaşılıyor ki Büyük Kiros sadece Asya'yı tanıyor ve henüz dünya bilinmiyordu. Yazıt maalesef çalınmıştır.

Büyük Kiros'un mezarı, Pasargadae'nin en önemli noktasıdır. 12 m yüksekliğinde, 3,5 x 2,10 m boyutlarındaki mezarın içi maalesef yağmalanmıştır. İlginç olan detay ise lahdin mezarın tavanına yerleştirilmiş olmasıdır. Mezarın girişinin iç kısmında, "Beni kıskanma" diye bir cümle yazılıydı. Büyük Kiros'un Babil'in fethini tamamladıktan sonra ve Magna Carta'dan 2000 yıl önce yaptırdığı, üzerinde İnsan Hakları Bildirgesi'nin yazılı olduğu silindir de Pasargadae'de bulunmuştu.

Pasargadae Mezar Anıtı'nın bir benzeri Ege Bölgesi'nde Foça yolu üzerinde bir Pers yöneticisine ait olduğu düşünülen Taş Kule'dir.

NAKŞ-I RUSTEM (NAQSH-E ROSTAM)

Persepolis'e 5 km uzaklıktaki Nakş-ı Rustem'e gelince kendinizi Demre kral mezarlarına geldiğinizi düşüneceksiniz.

Mezar odalarına tam karşıdan baktığınızda sağdan sola doğru sırasıyla 1. Kserkhes'in (M.Ö. 485-465), 1. Darius'un (M.Ö. 522-486), 1. Artakserkhes'in (M.Ö. 465-424) ve 2. Darius (M.Ö. 423-404) mezar odaları sıralanır. Mezar odaları olduğu düşünülüyor demek daha doğru olur çünkü bu odaların içinde mezar olduklarını kanıtlayacak kalıntı bulunamamıştır.

1. Darius'un mezar odasının altındaki kabartmada, 25 soylu kralın iki katlı tahtını taşımaktadırlar. Kral, bir eliyle yayını tutarken, diğer eliyle karşısındaki tanrı Ahura Mazda'yı işaret etmektedir. Burada kralın Ahura Mazda'ya doğru uçtuğu anlatılmak istenmiştir. Kabartmanın tam altında da kutsal ateş motifi görülür. Farsçada, Dara / varmak, Huş / zekâ, Darhuş / zekâya ulaşmak, zeki anlamına

gelir. Bu kabartmanın alt sırasında ise 500 yıl sonra yapılmış Sasani kabartmaları vardır. Arkasında bir rahip bulunan 1. Şapur, Anahita'dan kraliyet halkasını alırken veliaht prens aralarına girmiş olarak canlandırılmıştır.

Sonraki kabartmada Kral 2. Bahram (Büyük Şapur) görülmektedir. Çok başarılı bir asker olan 2. Bahram önce Partları sonra da arka arkaya üç Roma imparatorunu yenmiştir. 2. Bahram'ın ayakları altında öldürülmüş düşman gösterilmiştir, Roma İmparatoru Valerianus ise diz çökerek af dilemektedir. 2. Bahram, Valerianus'u affedecek, Bişapur kentinde bir saray bağışlayarak hep yanında tutacaktır.

1. Artakserkhes'in mezar odasının altındaki kabartmada 2. Şapur arkasında kutsal bayrakla düşmanı öldürürken, kraliyet ailesinden bir soylunun ölüsü de mezar odasına taşınırken gösterilmiştir. Burada verilmek istenen mesaj ilginçtir. Dini inanç Zerdüştlük olmasına karşın ölüler kuzgunlara bırakılmayıp, gömülerek bir istisna yapılmaktadır.

Pencerelerin etrafları bugün geriye pek bir şey kalmamış olsa da firuze taşlarla süslenmişti.

2. Darius'un mezar odasının altındaki kabartmada 2. Şapur, Romalılara saldırmaktadır. Bu kabartmanın tam karşısına düşen tepeciğin üzerindeki yapı da cenaze töreni hazırlanırken kralın vücudunun bekletildiği yerdir.

Sonraki kabartmada Part Kralı Artokan ve tanrı canlandırılmıştır. Kralın atının ayakları altında su testisi ve yendiği düşmanları gösterilmiştir. Arkasındaki hizmetkârlar da ellerindeki şemsiyelerle kralı güneşten korumaktadırlar. Bu kabartmanın altındaki sırada ise Sasani Kralı Bahram, yanındaki rahiplerle halkını selamlamaktadır.

PERSEPOLİS

Şiraz'a 30 km, Pasargadae'ye 80 km uzaklıktadır. Persepolis hiçbir zaman başkent olmamasına karşın Pers Medeniyeti'nin beşiği olmayı başarmıştır. İran'ın mitolojik kahramanı Jamshid'in anısına kenti Taht-e Jamshid olarak adlandırmışlardır.

1. Darius, 2. Kiros'un amcasının oğlu ve ordu komutanıdır. 2. Kiros'un ölümünden sonra tahta çıkan oğlu 2. Kambiz (M.Ö. 530-522) ile birlikte sefere çıkarlar. Sefer sonrası ordunun dönüş yolculuğunda 2. Kambiz esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolur. 1. Darius da "kralı Ahura Mazda yanına aldı" diyerek tahta çıkar. 2. Kambiz'in kız kardeşi Atosa'nın da Pers Tarihi'nde önemli bir yeri vardır. Babası 2. Kiros, kardeşi 2. Kambiz'den sonra 1. Darius ile evlenerek tahta çıkan Atosa, oğlu 1. Kserkhes döneminde de ülke yönetiminde söz sahibi olmaya devam edecektir. Atosa, dile kolay baba, kardeş, eş ve anne olarak dört imparator devri yaşamıştır.

Kral 1. Darius (Dara) döneminde Lidyalılara ve İskitlere karşı seferler tamamlanır. İyonya ve Kıbrıs isyanları bastırılır, Süveyş Kanalı elden geçirilir ve Maraton yenilgisi sonrası İran'a dönülür. M.Ö. 540 yılında Akamenid Krallığı'nm en önemli şehrinin inşaatına başlanır. Pers tabletlerinde "Parsa" olarak geçen şehre Yunanlar, Perslerin Şehri anlamına gelen "Persepolis" ismini vermişler. İnşaatı kolaylaştırmak için taş ocaklarına yakın bir bölge seçilmiş, sırtını yüksek dağlara dayayacakları şehrin yeri olarak Kouh-e Rahmat Tepesi uygun bulunmuş.

Dünya tarihindeki ilklerden biri olarak 1. Darius, Persepolis inşaatında çalışan tüm işçileri sigortalamıştı. Mahkûmlardan sadece ocaklardan büyük taşların taşınmasında faydalanılmıştı. Aslında Persepolis, hiçbir zaman başkent olarak düşünülmemişti. Medlerin başkenti Hamedan, Elamlıların başkenti Susa, Akamenidlerin başkenti Pasargadae varken 1.Darius yeni bir başkent planlamamış ve Persepolis'i hazine ve arşiv merkezi olarak düşünmüştü. Bir başka ilk olarak takvimi yaratmış olan 1. Darius, Persepolis'te yılbaşı kutlamalarını, kraliyet için önemli törenleri düzenlemeyi planlıyordu.

Yüzölçümü 125.000 km2'ye ulaşan Persepolis'in inşaatı 185 yıl sürmüş ama yine de tamamlanamamıştır. Çünkü 3. Darius döneminde ortaya çıkan Büyük İskender'e karşı durulamamış ve şehir Makedonyalılar tarafından yakılmıştır. Aslında Büyük İskender Pers topraklarında Persepolis'ten başka hiçbir şehri yakmamıştır. Persepolis'e karşı gösterdiği hınç ve intikam duygusu ise 1. Kserkhes'in (M.Ö. 486-465) Akropol'ü ve Athena Tapınağı'nı M.Ö. 480 yılında yakıp yıkmış olmasına bağlanır.

Persepolis'e yaklaşan Büyük İskender, Tenge-e Abu Hayat geçidinde Pers komutanı Arioberzan tarafından sıkıştırılmıştı. Yüksek dağların arasındaki dar geçitten ilerlemeye çalışan Makedonyalılar üzerlerine atılan kayalarla büyük kayıplar verirler. Makedonyalıları bataklıklarda tuzağa düşürmek isteyen bir çoban casusluk önerir ama boğulan askerlerin üzerine basarak bataklığı açmayı başaran Makedon güçlerinin önünde Persepolis'e kadar engel kalmamış olacaktır.

Persepolis'e 2 yanlı, 111 basamaklı, 7 m genişliğinde, 40 cm derinliğine ve 10 cm yüksekliğindeki merdivenlerden çıkılarak girilir. Merdivenlerden sonra Milletler Kapısı'na gelinir. Milletler Kapısı'ndaki sütunlardan bir tanesinin üzerinde 1. Kserkhes tarafından Farsça, Elamice ve Babilce olarak üç dilde çivi yazısıyla yazdırılmış, "Ahura Mazda her şeyi yarattı. Kserkhes'i de her şeyi yönetmesi ve halkı mutlu etmesi için kral yaptı" kitabesi vardır. Kapının iki yanındaki koç başlı aslanlar simetrik olarak yerleştirilmiştir. Kralı ziyarete gelenler hediyeleriyle birlikte bu kapıdan geçerek kente girerlerdi.

Kente girdikten hemen sonra Persepolis'in hangi noktasına yerleştirilmiş oldukları tam olarak bilinemeyen Ferdosi'nin hayali masal kuşu Simurg'un heykelleri vardır. Yol üzerindeki sütunların yarım kaldığı anlaşılmaktadır. Sütunların üzerindeki kabartmalardaki simetrik özen dikkat çekicidir. 18 m yüksekliğindeki anıtsal kapının inşaatı da yarım kalmıştır. Bu kapının arkasında 32 sütunlu oda ve 100 sütunlu saray bulunuyordu. Sarayın tavanı sedir ağacı odunuyla örtülmüştü. Persepolis'in inşaatında yakınlardaki ocaklardan taşınan taşlar, kerpiç ve sedir ağaçları kullanılmıştı.

Sarayın ikinci giriş kapısındaki kabartmada yan yana 15 kral en büyük kralın tahtını taşımaktadırlar. İlginç olan detay ise tahtın ayaklarının bu taşımayı gösterebilmek için havada kalmış olmalarıdır. Kralın yanına gitmekte olan Pers ve Med subaylarının mutlulukları ise yüzlerindeki gülümsemelerden anlaşılmaktadır.

Persepolis'in simgesi olan Apadana Sarayı tabanı düzleştirilmiş dev bir kayaya oyulmuştur. Sütunlarının yüksekliği 20 metreyi bulan sarayın inşaatı 40 yıl sürmüş. Tabanı halı kaplı olan saray, bayramlarda, kabul törenlerinde ve Now Rouz (Yeni Yıl) şenliklerinde kullanılıyordu.

72 sütunlu Apadana Sarayı, Persepolis'in en büyük sarayıydı. Bazı sütun başlıklarının üzerinde aslan kafaları görülür. 10.000 kişiyi ağırlayabilen büyük salonun taşlarını 1. Darius Mısır'dan getirtmişti. Sarayın orta salonu 60 x 60 m ebatlarındadır. Salonun duvarları 5,5 m kalınlığındadır. Salonun kapılarından birinin üzerinde olduğu düşünülen 31 x 12 cm'lik altın kaplama Tahran Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Doğu duvarının köşesinde 1. Darius'un sözlerinin yazılı olduğu iki pano bulunmuştur.

Apadana Sarayı'nın doğu girişi merdivenlerinin iki yanındaki kabartmalar olağanüstüdür. Kabartmaların ilk sırasında bir Pers subayı elinden tuttuğu Med subayını ve onun arkasında da ellerinde hediyeler tutan Medleri krala takdim etmektedir. Medler, Perslerden sonraki en önemli ulus olarak kabul edildikleri için Pers ve Med subayları birlikte diğer ülkelerin elçilerini Pers Kralı'na takdim etmektedirler. Merdiven basamaklarında el ele tutuşmuş olan Pers soyluları imparatorluğun seçkin halklarının kardeşliğini simgelemektedirler.

Kabartmalarda farklı milletlerden insanlar, ellerinde hediyeleriyle kollarını diğerlerinin omuzlarına atarak barış içinde toplanmışlardı. Kabartmalarda şiddet unsuru yoktur. Askerler vardır ama savaş yoktur. Kılıçlar vardır ama kınlarında durmaktadır. Persler, dünyanın en şanlı, şerefli ve yardımsever medeniyetlerinden biri olarak ünlenmişlerdi.

Farklı ulusların yer aldığı kabartmalarda ulusların aralarında da servi ağacı dalları serpiştirilmiştir. Elamlılar kabartmasında bu süslemelerdeki tek dişi canlı olan aslan görülür. Aslanın dişi olduğu ise aslanı tutan askerin hemen arkasındaki askerlerin kucaklarında tuttukları yavru aslanlara bakışından anlaşılmaktadır. Pers sanatçılarının detaylara verdikleri önem akıllara zarar ölçülerdedir.

Sarayın, doğu, batı ve kuzey girişlerini sütunlu bir sundurma çevrelemekteydi. Sarayın giriş avlusunda 5,68 x 4,85 m ebatlarında ve 2 m yüksekliğinde, tek parça mermerden bir kazan bulunmuştur.

Bilginin efendisi Ahura Mazda'nın kanatlı bir güneş kursundan yükselirken gösterilen kabartmaları genelde kral figürlerinin üzerinde yer alır. Ahura Mazda, hükümdarlık gücünü dağıtan tanrıdır ve ilahi korumanın sembolüdür. Batı merdivenlerindeki Ahura Mazda kabartması çok güzeldir.

1. Darius, Apadana Sarayı'nın vadiye bakan tarafında, gerçek girişi doğu yönünde kalan kışlık sarayını yani Tachara Sarayı'nı inşa ettirmişti. Bu saray Now Rouz'un yani bahar müjdecisi kutlamalar için inşa edilmişti. En çok taş bu Mısır sarayları tarzlı sarayda kullanılmıştı. Sarayın zemini diğer yapılardan iki metre daha yüksektedir. Ağaç sütunlu sarayın tabanı halıyla kaplıydı. Sarayın girişini kanatlı mitolojik aslan kabartması süslüyordu. Sarayın karşısında ve ön cephede 3. Artakserkhes'in sarayın kalıntıları vardır.

Bu sarayları hemen arkasında kalan Kserkhes'in "Hadich" adlı sarayı diğerlerinden 1 m kadar yüksektedir.

Büyük İskender, Atina'nın yakılmış olmasının intikamını Persepolis'i aldığında ilk olarak Atina'yı yakan kralın sarayını yakarak aldığını düşünmüştür.

1. Darius döneminde ülkede sigorta, posta ve sulama için kanal sistemleri oluşturulmuştu. Kanallarla çok değerli olan yağmur suları gerek tarımda gerekse içme suyu olarak değerlendiriliyordu.

Persepolis İran Tarihi'nde üç açıdan çok önemlidir:

1) Şehir, zenginlerin paralarını sakladıkları finans merkeziydi.

2) Pers ülkesinin arşivlerinin tutulduğu merkezdi. Persler, her yaşanılanı çamur tabletlere yazarak saklarlardı. Her tablet iki nüsha olurdu. Bir tablet ilgili kişiye verilir, diğer tablet arşive alınırdı. İranlılar, Büyük İskender'in Persepolis'i yakmasına da değişik bir açıdan bakarlar. Çünkü şehir yakılınca yüksek ateşte kerpiç levhalar pişerek sertleşmiş ve bugünlere ulaşarak Pers Tarihi ile ilgili tüm sırları aydınlatmıştır. Tahran Arkeoloji Müzesi'nin değerli eserlerinden olan kral ve tarihçi (Ferengir) kabartması hazine dairesinin girişinde bulunuyordu.

3) Now Rouz (Nevruz) şölenleri burada düzenlenirdi.

Arşiv ve hazine dairesinin yani 100 Sütunlu Sarayın girişinde bir başka muhteşem kabartma daha vardır. Bu kabartmada Pers ve Med askerleri karşılıklı ve tamamen simetrik olarak yerleştirilmişlerdir. Askerlerin ortalarında ve

biraz yukarıda kral ve kralın karşısında da tarihçi canlandırılmıştır. Kralın arkasında özel korumaları yani "Ölümsüzler" bulunmaktadır. İnsanlar tahtı omuzlarında taşıdıkları için kabartmadaki ilginç detay tahtın yerden hafifçe yüksekte olmasıdır. Zaten hemen her kabartmada, her çalışma detayının Perslerin bu inanılmaz detaycılıkları fark edilir. Yine Pers subaylarının tebessümleri ilginçtir. En alt sıradaki yılın 12 ayını simgeleyen 12 yapraklı çiçekle kabartma tamamlanmaktadır.

Persepolis kabartmalarında sıkça görülen bir başka sahne, boğayı itekleyen aslandır. Yıldızlara dayanılarak yapılan açıklamaya göre Aslan Yılı, Boğa Yılı'nı itekleyerek yeni seneye girişi hızlandırmaktadır.

Kserkhes'in haremi onarılarak müzeye dönüştürülmüştür ve bu küçük müzede çok ilginç eserler sergilenmektedir.

Persepolis'in sırtını dayadığı dağın eteklerinde, Naqsh-e Rostam'da yer kalmadığı için hazırlanmış mezar odaları görülür. Bu mezarlarda yapılan kazılarda pek bir şey bulunamamıştır. Bu odaların 2. Artakserkhes, 3. Artakserkhes veya 3. Darius için hazırlanmış olması kuvvetle olasıdır.

Persepolis'in düşmesinden sonra 3. Darius, çok yakın subaylarıyla birlikte kaçmayı başarır. Ancak bu subaylardan biri olan Besius, 3. Darius'u öldürüp kafasını Büyük İskender'e getirecektir. Ödüllendirilmeyi bekleyen Besius'un kafası da bu ihaneti hoş görmeyen Büyük İskender tarafından kestirilecektir.

Mezar odalarının arkasındaki dağda yağmur sularının toplandığı 34 m derinliğinde sarnıçlar ve bu suyu şehre dağıtan kanal sisteminin başladığı nokta bulunmaktadır. Tarih boyunca Pers topraklarına istilacı olarak gelenler sonunda Pers kültürü altında ezilmekten kurtulamamışlardır. Büyük İskender, Roksane ile evlendiği gibi binlerce askerine de Pers kadınları ile evlenmelerini tavsiye etmiştir. Pers kimliğinin içinde tarihi bir kültürel esneklik varlığını asırlarca sürdürmüştür.

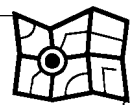
MASHAD

İran, Afganistan, Türkmenistan ve Özbekistan arasında kalan bölge eski Horasan topraklarıdır. Bu bölgenin başkenti olan Mashad, İran'ın Tahran'dan sonra ikinci ve Şialar (Şiiler) için de Kerbela'dan sonraki en önemli şehridir.

NASIL GİDİLİR?

İstanbul'dan her gün düzenli uçak seferleri vardır.

GEZİLECEK YERLER

Harem-i Şerif – İmam Rıza Türbesi
Kapalıçarşı
Nadir Şah Türbesi
Tous – Ferdousi Tomb
Haroonieh
Nayshaboor – Omar Khayyam Tomb
Feriduddin Attar Tomb

HAREM-İ ŞERİF TÜRBE

Kelime anlamı olarak Mashad, "Şehidin Mekânı" demektir. Her yıl 21 Mart'a denk gelen Yılbaşı'nda ve Hac sezonu olan Haziran Temmuz aylarında milyonlarca İranlı Mashad'e taşınır. Ziyaretçiler şehrin küçük otellerinde konaklar, vakitlerini türbede ibadet ederek geçirir.

Şiilerin çok sevdiği İmam Rıza (Emam Reza) sekizinci İmam'dır. Harun Reşid'in oğlu Memun'un davetini kabul ederek başkent Merv'e gelen İmam Rıza, Memun tarafından zehirlenir ve ardından da Şiilere karşı büyük bir katliam başlar. Katliamdan kaçan Şiiler İran'ın hemen her yanına dağılırlar. Şiiliğin dünyaya yayılışının bu olayla başladığı kabul edilmektedir.

Su Meydanı'ndan geçerek girilen Harem-i Şerif'te (Türbe) camide, türbede, avluda dua ediliyor, namaz kılınıyor, Kuran okunuyor. Türbeye güvenlik nedeniyle fotoğraf makinesi alınmıyor. Girişteki büyük avluda abdest almak için çeşmeler, şadırvanlar ve havuzlar bulunuyor. Şiiler abdest alırken çok az su kullanırlar, Kerbela'yı hiç unutmadıkları için suya çok değer verirler.

Türbenin 16. yüzyılda başlayan inşaatının, sürekli eklenen bölümlerle hâlâ sürdüğü söylenebilir. Türbenin dış kubbesi altın, kubbenin altındaki mezarın çevresindeki parmaklık ise gümüştür. Küçük aynalarla yapılmış iç dekorasyon çok etkileyicidir. İç salonlar yeşil mermer ve halılarla kaplıdır.

Türbede, İmam Rıza'nın, devrimde şehit düşmüş din adamlarının ve Şiilik için önemli işler başarmış kişilerin mezarları vardır. Şiilerde mezar anlayışı farklıdır. Mezarların üzerinde ismin yazılı olduğu basit bir taş vardır ve mezarların üzerine ayakla basılabilmektedir.

NADİR ŞAH TÜRBESİ

Mashad'daki bir diğer önemli nokta Nadir Şah Türbesi'dir. Afşarlardan Nadir Şah İran Tarihi'nin en büyük askeri dehalarından biridir. İran'ın Napoleon'u, Büyük İskender'i gibi tanımlara bile uygun görülmüştür. Osmanlılar ile uzun sürecek bir barış dönemini başlatmış olan Nadir Şah, Özbeklere ve Hintlilere karşı acımasızca savaşmıştır. Çok zalim bir kral olan Nadir Şah'ın en büyük korkusu suikasta uğramakmış. Bu nedenle otağını kurduğu her yerde sırtını bir kayaya veya güvenli bir yere dayayarak uyumaya çalışırmış. Ancak korkunun ecele faydası olmamış ve 1747 yılında çadırında uyurken öldürülmüştür.

AĞIZ TADI

Türbenin civarı manav ve kuruyemişçilerle doludur. İran'da karpuz, kayısı, portakal, limon, elma, pembe üzüm, kızılcık ve acur gibi meyve çeşitleri çok boldur. Kurutulmuş limon, ceviz, badem, kabak ve karpuz çekirdeği başta olmak üzere kuruyemiş çeşitleri evlerden eksik olmaz. "Zereşk" denilen kurutulmuş yaban mersini pirinç pilavının süsüdür.

İran'da bal, salatalık ve sarımsak turşuları çok lezzetlidir. Sarımsak turşusunun yedi yıldan eski olanları en değerlileridir ve kalp hastalıklarına iyi geldiği bilinmektedir. Haşlanmış mısır tezgâhları her yerde görülür. Dünyanın en önemli safran üreticilerinden biri de İran'dır. Safranın kilosu 3.000 TL'yi bulur.

Nadir Şah'ın mezarı odanın ortasında değil, köşededir. Mezarın üzerindeki heykelde Nadir Şah elinde baltasıyla canlandırılmıştır. Afşar hanedanı 1795 yılına kadar iktidarda kalacaktır.

TUS (TOUS)

Tous, Mashad'a 30 km uzaklıktadır. 25.000 m2 üzerinde kurulmuş olan Firdevsi'nin anıt mezarına gelince sizi ortasında şairin heykelinin de bulunduğu dev bir havuz karşılar. Anıt mezarın duvarları kabartmalarla süslüdür. Girişteki "Ölümü ve ölüleri kim unutursa sakın onunla arkadaşlık yapma" cümlesi şairin dünya görüşünün özetidir. Şairin mezarı sade bir taştan ibarettir. Tüm diğer şair mezarlarında olduğu gibi ziyaretçisi ve başında şiir okuyanı hiç eksik olmaz.

FİRDEVSİ - FERDOUSİ

İran'ın Homeros'u, en büyük kahramanlık şairi, Müslümanlık sonrası en büyük şairi, milli şairi gibi tanımlarla taçlandırılan şairin künyesi Ebul'l-Kasım-i Firdevsi, lakâbı Fahruddin, mahlası ise Firdevsi'dir. Firdevsi, kahramanlık mesnevileri için vazgeçilemez bir kişidir. Tek eseri olan Şahname, birçok Nevruz töreninde Kuran yerine bile okunabilen bir kitaptır. Milliyetçi İranlıların Kuran'dan sonra en çok önem verdikleri kitap Şahname'dir.

Tous şehrine bağlı Taberan kasabasının Baj köyünde doğan şair, zengin bir toprak sahibinin çocuğudur. Güçlü bir inancı olan Firdevsi'nin temel hedefi, eski İran tarihini ve İran hükümdarlarının hayatını kaleme almaktı. 30 yıllık bir zaman diliminde Arapça kökenli sözcükleri çok az kullanarak Şahname'yi yazmıştır. Firdevsi, 35 dile çevrilmiş olan Şahname'de, konuları tarihi ve mitolojik akışlarında anlatırken, yeri geldikçe özlü sözler de kullanır. Dizelerinde zor anlaşılacak kelimelere pek yer vermez. İran'ın değerlerine ve tarihine karşı çok hassastır. Şahname'nin yazılmasındaki temel amaçlar, milli duyguları dile getirmek, vatan sevgisini güçlendirmek, halkı ihtişamlı günlere özendirmek, güçlü geçmişi, yaşama arzusunu canlandırmak, kahramanlıkları ve fedakârlıkları anımsatmak, tarihsel olayları kayıt altına almak, gelecek nesillere zalim yöneticilerin kötülüklerini, adil yöneticilerin iyiliklerini anlatmaktır.

Firdevsi'nin Şahname'yi yazmaya başladığı yıllarda İran, yabancıların ve özellikle Arapların kültürel, siyasi ve askeri baskısı altındadır. Firdevsi, bu zor dönemde ülkesi ve milleti için tüm yaratıcılığını ortaya koyar. Dastan-ı Sohrab, Rüstem'in Savaşları gibi ulusal destanları derler. Şahname, bir anlamda sözün eyleme üstünlüğü, sözün eyleme karşı zaferi ve Sasani Dönemi'nin kahramanlık öyküsü olarak kabul edilmektedir.

Siyasi düşünce ve iktidar olmadan, sadece sosyal reformlarla halkı yönlendirmenin mümkün olamayacağını anlayan şair, Zal, Rüstem, Keykâvus, Cemşid, Bahram gibi kahramanlarla Rahş, Simurg gibi olağanüstü hayvanlarla kahramanlık ruhunu diriltip, İranlılık duygusunu canlandırmak istemişti.

Ferdousi, İran Tarihi'ndeki olayları kronolojik sırayla ele alır. Milletinin medeniyet macerasını ve savaşlarını akılcı ifadelerle yazıya döker. Kısacası Şahname, mitolojiye, tarihe, maneviyata, hikmet ve tasvirlere yer veren bir derlemedir. Şahname'nin kahramanı Rüstem, şövalye ruhlu, cesur ve onurlu bir ulusal kurtarıcıdır. 63 destandan oluşan Şahname'de, Zal'ın doğumu ve Simurg tarafından büyütülmesi, Rüstem'in İsfendiyar ve Sohrab ile hikâyeleri, Rüstem'in kardeşi Şeğad tarafından öldürülmesi işlendiği gibi, Rüstem'in Temine ile aşkı da anlatılır. Öykülerde kahramanlar, hizmet ettikleri kraldan ahlakça daha üstün kişilerdir ve zorluklarla yüzleşirler. Bilge kahramanlar, kadere inanırlar ve kendilerini Tanrı'nın akıl erdirilemeyen amaçları gibi konulara adamayı severler.

Vatanına son derece bağlı olan Firdevsi'nin milliyetçilik duyguları, dini duygularının önündedir. Şair, vatan sevgisini her şeyden önde tutmuştur. Ayrıca Fars dilinin yeniden canlandırılmasında önemli rol oynamıştır. Firdevsi sayesinde İranlılar, onları birleştiren ve dış dünyadan farklı kalmalarını sağlayan dillerini korumuşlar ve kültürel değerlerine sahip çıkmak için çaba sarf etmişlerdir.

Firdevsi, Eşkani ve Sasani dönemlerindeki dört hanedanı ve elli hükümdarın hüküm sürdüğü dönemleri, mitolojik, kahramanlık ve tarihi açılardan olmak üzere üç çerçevede inceler. Şair, Şahname'yi yazmaya başladığı günlerde büyük bir acı yaşayarak oğlunu kaybeder. Bu büyük acıya karşın yine de eserini yazmaya devam eder.

Yedi ciltlik Şahname, Firdevsi'ye göre 60.000 beyitten oluşan manzum bir destandır. Aslı kayıp olan eserin günümüze ulaşan kopyaları 48.000-52.000 beyit arasındadır. Şahname'nin Golestan Sarayı'nın müze bölümünde bulunan kopyası 1430 yılında yazılmış. Şahname'nin içinde 22 tane de minyatür vardır.

Firdevsi, eserini tamamladıktan sonra ödül alabileceğini düşünerek, Şahname'yi Gazneli Sultan Mahmut'a götürür. Firdevsi Şii, Gazneli Mahmut Sünni ve her ikisi de fanatik inançlı olduklarından ve her şeyden önemlisi aracıların taşıdıkları gerçek dışı sözlerden dolayı Gazneli Mahmut, Firdevsi'yi iyi karşılamaz. Ancak daha sonra pişman olan Gazneli hediyelerle dolu bir kervan hazırlatarak şairi ziyarete gider. Ne var ki kervan şairin yaşadığı sokağa girdiğinde, Firdevsi'nin evinden cenazesi çıkarılmaktadır.

Firdevsi'nin anıt mezarına gelince sizi ortasında şairin heykelinin de bulunduğu dev bir havuz karşılar. Anıt mezarın duvarları kabartmalarla süslüdür. İran kralının sarayına gelen Hint kralı, İran kralının karşısında Sepahbotlar yani generaller ve duvarda da Firdevsi'nin "Ölümü ve ölüleri kim unutursa sakın onunla arkadaşlık yapma" sözü karşılar.

İran'da nerede bir kahve varsa, o kahvede mutlaka diğerlerine Firdevsi'nin Şahnamesi'ni okuyan biri vardır. Derler ki sokaktan geçen herkes Firdevsi'den ezbere birkaç şiir okuyabilir. Üniversitelerde veya evlerde geleneksel İran çayı eşliğinde Firdevsi'den şiirler söylenir. Topluluktan bir kişi şiirler okur, ardından müzisyenler geleneksel parçalar çalar. Bu parçalarda Allah'a ve kadınlara duyulan sevgiler anlatılır. Bu arada toplantıya katılanlara önce çay, hurma, kurabiye, ardından da ayran, kebap, turşu ve pancar salatası dağıtılır.

Şahname'nin başkahramanı Zaloğlu Rüstem, rakibine saygı duyan, zayıfları koruyan, kötülere düşman yiğit bir kimliktir. Rüstem adı İran'da, hükümdarları, kahramanları övmek için kullanılır. Rüstem, çölleri aşar, fillerle, büyücülerle dövüşür, devleri, ejderhaları yener. O kadar iridir ki, yürürken ayaklarının altındaki yer sarsılır, topraktan ses gelir. Atı Rahş vahşidir ve üzerine yalnızca Rüstem'in binmesine izin verir. Bazı kabartmalarda Rüstem'in boynunda öldürdüğü aslanın postu görülür. Rüstem gibi, İsfendiyar ve Simurg da Şahname'nin kahramanlarıdır. Simurg'un tüyleri, büyük bir savaşçı olan Rüstem'in yaralarına iyi gelir. Simurg, aynı zamanda Rüstem'in akıl hocasıdır. Rüstem'le İsfendiyar'ın günlerce süren kavgasında Rüstem'e yardım eder. Çünkü İsfendiyar da ölümsüzlük suyuna girmiş bü-

yük bir savaşçıdır. Simurg, Rüstem'e kazanabilmesi için ormandaki hangi ağaçtan okunu yapması gerektiğini anlatır. Çünkü İsfendiyar ölümsüzlük suyuna girdiğinde gözlerini kapatmamış olduğundan tek zayıf noktası orasıdır. Rüstem, iki başlı okunu İsfendiyar'ın gözlerine batırınca kavgayı da kazanmış olur. Ancak İsfendiyar kollarında ölürken, Rüstem de bu kadar yiğit birini öldürdüğü için hüzün duymaktadır.

Sohrab da, Rüstem'in doğumundan sonra hiç görmediği oğludur. Ancak Rüstem, bir gün karşılaşırlarsa oğlunu tanıyabilmek için Sohrab'ın koluna bir bant bağlamıştır. Düşmanları bu bandı saklayarak genç Sohrab'ı babasının karşısına çıkarırlar. Kavga çok zorlu da olsa sonunda Rüstem kazanır. Ancak oğlu yerde yatarken, kolundaki bandı gören Rüstem kahrolur. Oğlunu kucağına alarak 40 gün 40 gece şifa için dünyanın her yerine götürür. 41. gün oğlunun öldüğüne ikna olarak gömer. Oysa 1 gün daha taşıyabilse lanet kalkacak ve oğlu iyi olabilecektir. Buradaki kabartmalarda şeytan Rüstem'i kandırırken gösterilmiştir.

Duvarlardaki kabartmalardan bir diğerinde Anoshiravan-e Dadgar yani adil Sasani kralı canlandırılmış. Bu kral ülkesinde adaletsizliği önleyebilmek için şehir meydanından sarayına kadar bir zincir çektirmiş. Bu zincir boyunca da askerlerini nöbetçi bırakmış. Sonrasında adaletsizliğe kim uğrarsa, bu zinciri çeksin ve benim yanıma çıksın diye emir vermiş.

Rüstem yaşlanınca atı Rahş ile birlikte içinde sivri uçlu kargıların bulunduğu bir çukurda tuzağa düşürülerek öldürülür. Anıt mezarın duvarlarındaki kabartmalarda ve hemen yanındaki küçük müzedeki minyatürlerde Rüstem'in hayatı anlatılmaktadır. İran'da zor işlere 7 Baraj Rüstem, yani 7 Olay yani Rüstem'in 7 Barajı veya zor işi denilir.

Firdevsi'nin mezarı da sade bir taştan ibarettir. Tüm diğer şair mezarlarında olduğu gibi ziyaretçisi ve başında şiir okuyanı hiç bitmez.

SİMURG

Mistik kuş Simurg veya diğer adıyla Zümrüd-ü Anka efsanevi bir kuştur. Anka Kuşu veya Tuğrul Kuşu, batı ülkelerinde Feniks, Türklerde Kerkes Kuşu olarak da bilinir.

Fars Sanatı'nda kuş şeklinde, kanatlı bir dev olarak canlandırılmıştır. Simurg, bazen köpek başlı, bazen aslan pençeli tavus kuşu, bazen insan yüzlü resmedilmiştir. 1700 yıldan fazla yaşadığına ve üç kere dünyanın yıkılışını gördüğüne inanılır. İlahiliğin simgesi olan Simurg Kuşu çok uzun yaşadığı için tüm zamanların bilgisini ve bilgeliğini edinmiştir.

Simurg'un her türlü kötülüğü yenen Haoma bitkisinin bulunduğu bölgede, yaşam ağacı Gaokerena'nın üzerinde tünediğine inanılırdı. Simurg havalandığında ağacın yaprakları titrer ve tohumları dünyaya yayılırdı. Bu tohumların kök salmasıyla da insanoğlunun dertlerine topraktan çareler fışkırırdı.

Simurg en ünlü halini Şahname'de bulur. Kral Sam'ın oğlu Zal dünyaya albino olarak gelmiştir. Oğlunun şeytanların tohumu olduğuna inanan Kral Sam, Zal'ı dağlara bıraktırır. Truva Kralı Priamos'un Paris'i Kazdağları'na bırakması ile benzerlik buldunuz mu? Çocuğun hıçkırıklarını duyan Simurg yetişerek çocuğu büyütecektir. Simurg'un yanında büyüyen Zal da hayata bilgi dolu başlayacaktır. Büyüyen Zal, Simurg'dan insanların arasına dönmek için izin ister. Simurg çok sevdiği Zal'a altın bir tüy uzatır ve gereksinimi olduğu anda bu tüyü yakarsa yardımına yetişeceğine söze verir.

Ülkesine dönen Zal, Rudaba isimli çok güzel bir kadınla evlenir. Ancak bebekleri çok iri olduğundan Rudaba bir türlü doğum yapamaz. Yardıma gelen Simurg Rudaba'nın karnını yararak bebeği dünyaya getirir. Bu çocuk ilerde büyük kahraman Rüstem olacaktır.

HAROONİEH

Ferdousi'nin türbesine yaklaşık 1 km uzaklıktadır. İran'da cami ve medrese olarak kullanılan yapılarda gece kalınmaz ve öğrenciler evlerine dönerler. Sadece medrese olarak kullanılan yapılarda öğrencilerin kalabilmeleri için odalar öngörülür. Haroonieh'de cami olduğu düşünülen yapının minaresi olmadığı için burada Cuma namazı kılınmadığı anlaşılıyor. Ancak bu yapının tam karşısına medrese olarak kullanılmış olan bölüm denk geldiği için yapının cami olarak kullanıldığı düşünülmüştür.

İran'da Cuma namazı kılınan camilerde aynı zamanda önemli bir sosyal hayat vardır. Örneğin Adalet Bakanı mahkemeyi bu camilerde toplardı. İran'da camilerde görülen ve teraziye benzeyen zincir adaletin simgesidir. "Büyük ve yüce Tanrı adına. Onun düşüncesinin üzerine düşünce yoktur" cümlesinin sembolüdür.

NAYSHABOOR ÖMER HAYYAM TÜRBESİ (KHAYYAM'E NEYSHABOURI TOMB)

Ömer Hayyam'ın (Omar Khayyam) türbesinin bulunduğu Nişabur, Mashad'a 125 km uzaklıktadır.

Matematik, astronomi ve felsefeye çok düşkün olan Hayyam'ın şair olduğu ölümünden elli yıl sonra rubailerinin bulunmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu muhteşem insan, iddiasız, ihtirassız, sade ve kalender bir ömür sürmüştü. 21.500 m2'lik parkın içindeki mezar çok sadedir. Ancak ziyaretçisi hiç bitmez.

Bu dünyaya kendi isteğimle gelmedim ben
Şaşkınlıktan başka şeyim artmadı yaşarken
Kendi isteğimle de gidiyor değilim şimdi
Niye geldik kaldık, niye gidiyoruz bilmeden

İran'da şairler yaşadıkları şehirlerle anılır ve soyadlarında şehirlerin adlarını taşırlar. Birçok şehirde şair mezarlıkları vardır. Mezar taşları yere paraleldir ve üzerlerine basılmasında sakınca yoktur. Türbe ve mezarlarda ana amaç şairlere hak ettikleri saygının gösterilmesidir. Bakın Hayyam hayatı nasıl anlatmıştır:

Ömrümüzden bir gün daha geldi geçti,
Derede akan su, ovada esen yel gibi,
İki gün var ki dünyada, bence ha var ha yok,
Daha gelmemiş gün bir, geçmiş gün iki.

Bir başka şiirinde ise dünyayı şöyle anlatır:

Bu dünya kimseye kalmaz, bilesin
Er geç kuyusunu kazar herkesin
Tut ki Nuh kadar yaşadın zor bela
Sonunda yok olacak değil misin?

FERİDUDDİN ATTAR MEZARI (1136-1221)

Ömer Hayyam'ın mezarının çok yakınında "Yedi Aşk Şehri" kitabının yazarı, mutasavvıf şair Feriduddin Attar'ın türbesi bulunur. Ne yazık ki şairin sonu iyi olmamış ve Moğollar tarafından parçalanarak öldürülmüştür. Türbenin bahçesinde beşinci imamın oğlunun, torunlarının türbeleri ve Kacar Dönemi ressam ve şairlerinden Kamal-Ol-Molk'un türbesi vardır. Yaklaşık 100 yıllık uzun bir ömür sürmüş olan Kamal-Ol-Molk (1845-1940) beş Kacar (Qacar) Kralı tanımış ve İran'daki ilk sanat okulunun kurucusu olmuştur. Şair, 1. Pahlavi tarafından sürgüne gönderildiği Nişabur civarında ölmüştür.

ALIŞVERİŞ: FİRUZE - TURKUAZ

Firuze olarak da bilinen turkuaz taşı, İran'da çok sevilen ve Nişabur yakınlarında çıkarılan yarı değerli bir taştır. Genelde gümüşle birlikte takı olarak kullanılır. Firuzenin huzurlu, enerji veren ve bilgelik arttıran bir taş olduğuna, nazara karşı koruyucu olduğuna inanılmaktadır.

Ömer Hayyam'ın türbesinin yakınlarındaki firuze satan dükkânlarda alışveriş molası verebilirsiniz.

MASHAD'DAN YAZD'A

İran'ın doğusunda Dasht-e Kavir ve Kavir-e Lut isimli iki büyük çöl vardır. Mashad'dan hareketle çölün sıcaklığını hissederek Tabas'a doğru yola devam edebilirsiniz. İran'da yollar çok iyidir ama yön işaretleri pek yeterli değildir. Bu nedenle yolda şaşırmak olağan bir olaydır. Turbet-i Haydariye ve sonrasında Gonabad üzerinden yaklaşık 400 kilometrelik sıcak ve uzun bir gün olur.

TABAS

Tabas, 1979 yılında Tahran'daki krizde büyükelçiliklerine asker göndermek isteyen Amerikalıların büyük bir facia yaşamış oldukları havaalanının bulunduğu kenttir. Otel ve restoran olarak da İran'ın en geri kalmış şehirlerinden biri olan Tabas'ın, Golshan Garden bahçeleri adeta cennetten bir köşedir. İlk olarak Vali Emir Mohammed Hasan Han tarafından 17. yüzyılda tasarlanan bahçe 266 x 260 m ebatlarındadır. Bahçenin ortasındaki kanalla taşınan sular havuzlara akıtılıyor. Havuzların sürpriz yaşayanları ise pelikanlardır. Çöl ortasındaki Tabas'ın havuzlarında dünya şirini üç pelikan yaşıyor. Bu enfes Pers Bahçesi'nde İranlılar piknik yapıyor.

KERMAN

Tabas'tan Kerman'a doğru Dasht-e Kavir Çölü aşılıyor. İran'ın bu bölgesinde dünyanın soyu tehlike altındaki eşsiz canlılarından biri olan çitaların önemli bir nüfusu yaşıyor. Yol üzerindeki panolarda çitaların aniden yola çıkabilecekleri uyarıları yapılıyor. Kerman, İran halıcılığının en önemli merkezlerinden biridir. Bu bölgede dokunan Raver halıları çok rağbet görür. Kerman çevresinde dağ taş fıstık ağaçlarıyla doludur. Kabukları kolay açılabilen fıstıklar son derece lezzetlidir.

KERMAN YAKINLARI

Kerman – Bam 180 km
Kerman – Mahan 35 km
Kerman – Rayen 100 km

Kerman Muzafferiye Ulu Camii 14. yüzyılda inşa edilmiştir. Emam Camii olarak da bilinen Selçuklu Camii ise 11. yüzyıla tarihlenir. Selçuklu Camii çevresiyle birlikte 6.000 m2 alana yayılır. Bu dönemdeki önemli camilerin avlularında farklı semtlere açılan kapılar bulunurdu. Genceli Khan veya Genceli Han Çarşısı'nda kuruyemiş, baharat, hurmalı cevizli tatlı (Klombe), el işlemesi örtüler (Pateh) göreceksiniz.

İran'ın bu bölgesi depremlerden çok sıkıntı çekmiştir. Bu nedenle yeni yapılmakta olan inşaatların tamamı çelikten yapılıyor ve çok sıkı denetimlerden geçiriliyor. Turizm ise şimdilik İranlılara yönelik olduğundan vasıflı yatak sayısı da çok azdır.

RAYEN VE BAM KALELERİ

Kerman'dan hareketle İran'ın Unesco Kültür Mirası listesindeki yerlerinden biri olan Bam Kalesi'ne (Arg-e-Bam) ve Rayen Kalesi'ne (Arg-e Rayen) gidilebiliyor. Bam Bölgesi İran'ın hurmacılık merkezi ve sıcak iklimde dağ taş hurma ağaçlarıyla doludur. İçinde 150 yıl önceye yaşanmış olan Rayen Kalesi 22.000 m2 alan üzerinde kurulmuştur. www.rayen.ir

Bam Kalesi, Barez ve Kabudy dağlarının arasında ve Kavir-e-Lut Çölü'nün güneybatısında bulunur. Şehrin ilk olarak Partlar (M.Ö. 247-224) tarafından kurulduğu ve kentin Pers kralları (M.Ö. 3. yüzyıl) döneminde ipek ve pamuk ticaretiyle çok zenginleştiği bilinmektedir. Sasanilerden (M.S. 3.-7. yüzyıl) sonra Safevi döneminde (M.S. 16. 18. yüzyıl) şehir ve kale büyütülmüştür.

Bam, çöl ortasında olmasına karşın sulama kanalları sayesinde uzun yıllar boyunca önemli bir tarım merkezi olmuştu. Bam Kalesi, kerpiç işçiliğinin dünyadaki en büyük ve en muhteşem örneğidir. 13.000 kişinin yaşadığı kale 6 km2 üzerinde kurulmuştu. Kalenin çevresindeki kentte okul, cami, hamam, sinagog, dükkân, 400 kadar ev ve kervansaray vardı. 19. yüzyıla kadar halkın yaşadığı kale 1932 yılına kadar da askeri amaçlı kullanılmış. Bam Kalesi, 1993 yılında Unesco tarafından Dünya Kültür Mirası listesine eklenmiştir.

26 Aralık 2003 yılındaki 6,6 şiddetindeki depremde kentte yaklaşık 29.000 kişi ölmüştür.

GILGAMIŞ DESTANI

Elam İmparatorluğu'nun da parçası olduğu Mezopotamya Medeniyetleri'nde anlatılan destanların en ünlüsü kuşkusuz Gılgamış Destanı'dır. Tarihin bu en eski yazılı destanı, 12 kil tablet üzerine Akad çivi yazısıyla yazılmıştır. Destanda, Uruk Kralı Gılgamış'ın ölümsüzlüğü arama öyküsü anlatılır. Gılgamış, en yakın dostu Enkidu'nun ölümünün ardından ölümsüzlüğü aramaya başlar. Ancak so-

nunda Tanrı Enlil'in öğütleriyle bunun nafile olduğunu ve insanın ölümsüzlüğe ancak bıraktığı ismiyle erişebileceğini anlar.

Destanda, Sümerlerin yaşamı hakkında bilgiler vardır. Gılgamış Destanı'mn en önemli özelliklerinden biri de anlatılan tufan öyküsünün, sonradan üç semavi dinin de kutsal kitaplarında yer alacak olmasıdır. Ölümsüzlük Otu öyküsü de Türk-İslam dünyasının Lokman Hekim söylemiyle benzerlik gösterir.

MAHAN

Rayen'den sonra Mahan'dan geçiliyor. Mahan şehrinin su gereksinimi hemen arkadaki Tigran Dağları'ndaki kaynaklardan sağlanıyor. Şehrin hemen yanındaki Bagh-e-Shah yani Pers Bahçeleri 18. yüzyıldaki Gaçar dönemine tarihlenir. Mahan'ın en önemli eseri 14. yüzyıla Shah Nematollah Vali Camii'dir. Şehrin hemen dışındaki Bagh-e-Shah Zadeh veya Pers Bahçeleri unutulmaması gereken bir moladır. Mahan ile Kerman'ı bahçelerle ve korularla birbirlerine bağlamak için de olağanüstü bir çalışma içine girmişlerdi (2012 yılı).

İRAN MUTFAĞI

İran Mutfağı et ağırlıklıdır. Et yemeyenlerin işi bu ülkede zordur, hatta eziyettir. Genelde sofraya hemen bol limonlu roka, tere, domates, taze veya beyaz soğanlı yeşillik tabağı getirilir. Reyhan, nane ve sirke içinde bir yıl dinlendirilmiş sarımsak da çok seviliyor. Çorbaları çok lezzetlidir. Çorbalarda muhtelif bakliyat ve sebzenin yanı sıra lepe denilen kuskus benzeri bir hububatı da eksik etmiyorlar. Ot kavurması, erikli tavuk sote, ayvalı kuzu yahni, nar ekşili kuzu eti, falafel benzeri sebze köftesi, çiğ böreğin kardeşi sembuse, İran mutfağının en lezzetli örnekleridir. Neredeyse tüm et yemeklerde kuyruk yağı kullanılır. Et ve pilav olmazsa sanki masadan aç kalkıyorlar. Bizim Adana ve Urfa kebap benzeri kıymadan yapılan safranlı Chelo veya Çelo kebap nefis oluyor. Tavuk şişin adı da Cüce kebaptır. Her ne kadar deniz ürünü bol deseler de, Hazar Gölü kıyısındaki şehirlerde bile balıklarını pek sevmedim.

İran mutfağının temeli pirinç pilavıdır. İranlılar, evlerine pirinci 100-150 kilo alır ve evdeki pirinç 30 kiloya inince, "Eyvah, misafir gelirse ne yedireceğiz" diye telaşlanırlarmış. Hazar Denizi kıyısındaki tarlalarda yetiştirilen pirinçten yapılan pilavları nefistir. Pirinci önce 5-6 kere sudan geçirip iyice nişastasını temizliyorlar. Sonra 1 bardak pirince 2 bardak su ölçüsüyle 6-8 dakika kaynatıyorlar. Bundan sonrasında da tencerenin ağzını bir bezle kapatıp pilavı dinlendiriyorlar. Masaya sade getirilen pilava siz isteğinize göre tereyağı, tuz ve biber ekliyorsunuz. Bu pilavları genelde safran sosu ve üzeri kurumuş yaban mersini taneleriyle süsleyerek servis yapıyorlar. Farklı bir şekilde yapılan "Çilav" da İran'ın bir diğer milli yemeğidir.

İran'da bakla ve patlıcan ağırlıklı yemek çeşitleri de çoktur. Sıcak yemeklerde ve çorbalarda kurutulmuş limon unutulmuyor. Yoğurt ve naneli cacık da İran mutfağının bizimkine benzer diğer lezzetleridir.

İran'da çok sevilen arpa çorbasını mutlaka deneyin. Mercimek çorbaları ise bizim mercimek yemeğine daha çok benziyor. Kuzey İran'da tattığım ve çok sevdiğim bir diğer lezzet de sıcak domates beğendi diyebileceğim "Mirza Gosemi" yemeği oldu. Bu yemeği bizim patlıcan beğendi gibi hazırlıyorlar ama patlıcan yerine domates kullanıyorlar.

BİRKAÇ YEMEK

FESENCAN

Rendelenmiş ceviz, nar ekşisi, kemiksiz tavuk, ördek, kaz veya koyun eti ile hazırlanabilir. Soğan çok az sıvı yağla kavrulduktan sonra ceviz ve nar ekşisi eklenerek pişirme sürdürülür. Yemeğin suyu kaynayınca et konulur ve ateş iyice kısılır. Yemeğin pişmesine yakın limon suyu, tuz ve şeker ilave edilir.

ABGOOŞT

Kuzu eti, kaynatılmış ve suyu alınmış nohut, fasulye, patates, soğan, limon, domates salçası, tuz ve baharatla hazırlanır. Kuzu eti soğanla kavrulduktan sonra nohut, fasulye, tuz, domates, kuru limon, baharat ve su konulur. Etin pişmesine yakın patatesler eklenir. Yemek pişince önce suyu başka bir kaba alınarak içine ekmek doğranarak içilir. Sonra da geri kalan malzemeler tokmak benzeri bir kaşıkla püre haline getirilerek yenilir.

KEŞKEBADEMCAN

Kızartılmış patlıcan, sarımsak, nane, sıvı keşk, soğanla hazırlanır. Kızarmış patlıcanlar soğan ve yeteri kadar suyla tencereye konulur. Biraz safran da eklenebilir. Yemeğin suyu çekilince tencereden çıkarılarak iyice ezilir. Sıvı keşk ve nane eklenerek kısık ateşte sık sık karıştırılarak pişirme sürdürülür. Soğan ve cevizle süslenerek servis yapılır.

SABZIGORMEH

Ispanak, maydanoz, nane, tere başta olmak üzere mevsim yeşil sebzeleri, kuşbaşı et, fasulye, kuru limon ve soğanla hazırlanır. Sebzeleri yeteri kadar suyla, az safranla kısık ateşte pişiriyoruz. Yemeğin pişmesine yakın sıvı yağ, domates salçası ve koruk suyu eklenir.

İranlılar, yemek sonrasında tatlıya çok meraklı değillerdir. Yemeğin üstüne hurma, karpuz ve diğer meyveler yeniliyor. Çağla, yeşil erik, kabuklu badem poşetlerde satılıyor. Mevsiminde bütün manav tezgâhlarında kızılcık ve üzüm bulunabiliyor. Nar üretiminde, İran dünya birincisidir. İsfahan'da yemekten sonra pişmaniye benzeri "Gas" ikram ediliyor. Gül sulu ve safranlı dondurma çok seviliyor. İran'da çok bol olan cevizin ağaçlarını kargalar diker deniliyor. Ceviz, badem, kuru kayısı, kuru erik ve erik pestili zaten her köşede bulunuyor.

"Dokh" dedikleri reyhanlı ayranın tadı gayet güzeldir. Zam zam kola ilginç, taze nar suyu enfestir.

İRAN'DA BAYRAMLAR VE TATİLLER

1 Farvardin - 13 Farvardin (21 Mart-3 Nisan)
bazen 15 güne uzayabilen 13 günlük en uzun tatil.

12 Farvardin (1 Nisan)
İran İslam Cumhuriyeti Günü.

17 Ordibeheşt – 3 Jamadiolsani - 7 Mayıs
Hazreti Muhammed'in kızı ve Hazreti Ali'nin eşi Hazreti Fatma'nın ölüm günü.

4-5 Khordad - 5 Haziran
İran halkının Şah Pehlevi'ye karşı ayaklandığı gün. 50 yıl önce insanlar Şah'a karşı sokaklara dökülmüşler. Neticede Ayetollah Khomeyni başta olmak üzere çok sayıda isyancı sürgüne gönderilmiş veya öldürülmüş.

13 Recep
Hazreti Ali'nin doğum günü ve Babalar Günü.

27 Recep
Hazreti Muhammed'in peygamber olduğu gün.

15 Şaban
Şiilerde 12. İmam'ın doğum günü.

21 Ramazan
Hazreti Ali'nin şehit edildiği gün.

25 Şevval
6. İmam'ın şehit edildiği gün.

10 Zilcacce
Kurban Bayramı (yalnız 1 gün)

18 Zilcacce
Hazreti Ali'nin Hazreti Muhammed tarafından vekil seçildiği gün.

9 Muharrem
TASUA

10 Muharrem
AŞURA (Tahıl ve meyvelerden tatlı yapılır).

20 Safar
İmam Hüseyin'in şahadetinin 40. günü

28 Safar
Hazreti Muhammed'in ölüm yıldönümü.

30 Safar
8. İmam Rıza'nın ölüm yıldönümü.

7 Rebilülevvel
İran İslam Devrimi'nin zafer yıldönümü.

17 Rebilülevvel
Hazreti Muhammed'in doğum günü.

29 Esfand
20 Şubat İran'da petrolün millileştirildiği gün.

Önemli Not: Bazı bayramlar ve önemli yas günleri dini olduğundan Arap aylarına göre sayılmaktadır. Arap ayları İran Takvimi'ne göre her yıl 10 gün gerilemekte olduğundan bazı tarihler Arap Takvimi'ne göre verilmiştir.

NOROUZ-NEWROZ
NOH RUZ-NAVROZ-NOE-ROOZ

İran takviminde yeni yılın başlangıcının ve ilkbaharın birinci gününün kutlandığı geleneksel bayram günüdür. 21 Mart günü kutlanır. Ancak bazı topluluklarda 20, 21, 22 Mart günlerinden birinde kutlama yapılır. No / Yeni, Rouz / Gün anlamına gelir. Kısacası bayramın adı Yeni Gün demektir. Bu bayram süresince her yer kapalıdır. Newroz sırasında yemekler yenilir, şiirler okunur, danslar edilir. 13 gün süren bayram, ilkbahar ekinoksunda bir tür şükran ifadesi olarak kutlanır.

Nevruz, yaklaşık 3.000 yıldan beri kutlanmaktadır. Bayramın kökeninde Zerdüştlüğün gelenek ve görenekleri vardır. Pers İmparatorluğu'nun sınırları içindeki bütün ülkelerde yayılmıştır.

Gezi Notları

Yuvarlak Dünyanın Köşeleri

İRAN

BÜLENT DEMİRDURAK
FARHAD SHAKİB PİLEHROUD

GiTa